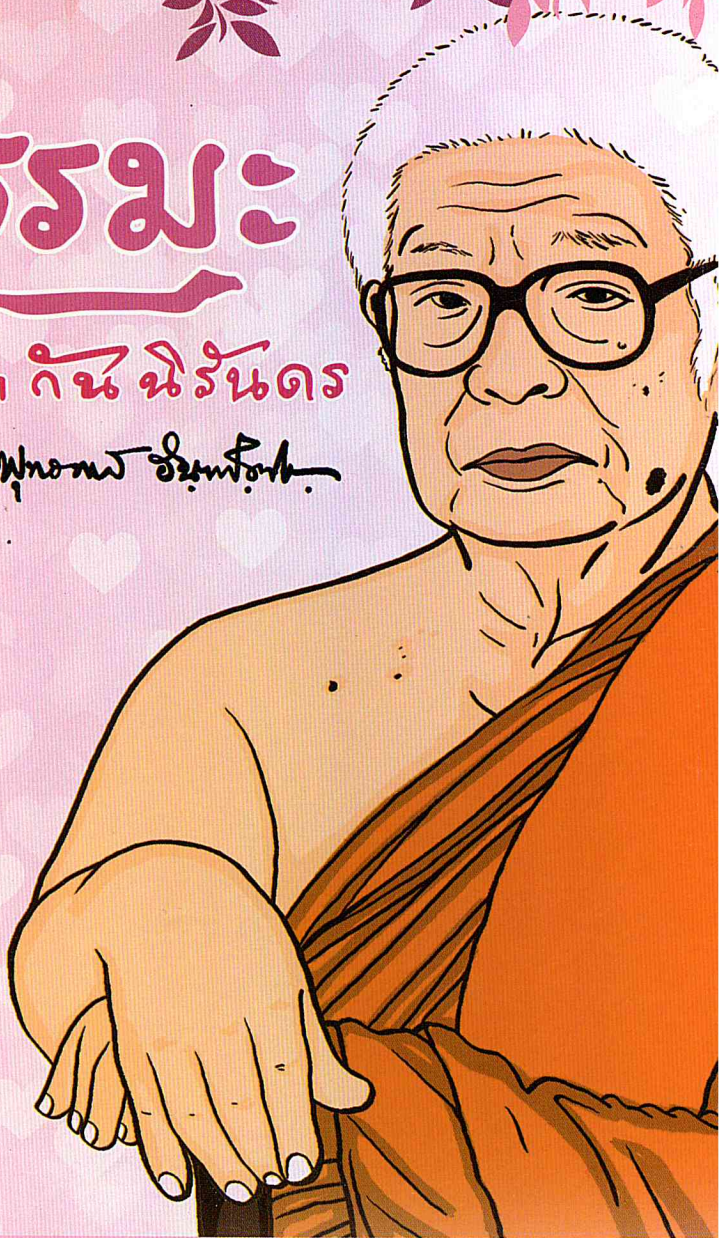

ចរន័យ

គ្នុំ ថាវា កង អិវណ្ណ

Phnom Penh

ธรรมะ

คฤงคารี กนก ธีรนธร

Autonomous Publishing

ธรรมบรรยายชุด

เกิดมาทำไม และ ภาษาคน-ภาษาธรรม

การพิมพ์หนังสือธรรมเป็นอนุสรณ์ นอกจากเป็นการจัดทำสิ่งซึ่งมีประโยชน์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทาน คือ การให้ธรรมะที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้ชื่อว่าได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ธรรมอันจะอำนวยประโยชน์ที่แท้จริงแก่ประชาชน ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีและมีคุณภาพเพื่อมอบเป็นที่ระลึกในทุกโอกาสของงานประเพณี อันเป็นการใช้จ่ายเงินอย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด โปรดติดต่อที่ โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาธรรมสภา เลขที่ ๑-๑๒ ถ.บรมราชชนนี ๑๑๙ แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐ โทร.๐๒-๘๘๘-๗๙๕๐, ๐๘๙-๒๑๐๕๑๓๓ โทรสาร.๐๒-๕๕๑-๑๕๖๕ www.thammasopa.com

การให้ธรรมะขณะการให้ทั้งปวง การรับธรรมะและนำไปปฏิบัติย่อมขณะการรับทั้งปวงเช่นกัน

คำนำ

'เกิดมาทำไม?' เป็นคำถามที่สร้างปัญหาอยู่ในใจของคนทั่วไป เป็นปัญหาที่ทุกคนสนใจและสงสัย แต่ละคนก็จะมีคำตอบแตกต่างกันออกไป บ้างก็ว่าเกิดมาเพื่อกิน...บ้างก็ว่าเกิดมาเพื่อกาม...และบ้างก็ว่าเกิดมาเพื่อเกียรติ แต่ก็ก็เป็นคำตอบที่ถูกต้องเพียงครั้งเดียวหรือบางทีก็ไม่ถึงครึ่งด้วยซ้ำ เพราะหากมนุษย์คิดว่า เกิดมาเพื่อกิน...กาม...เกียรติ เพียงเท่านั้นแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์เดรัจฉาน

สำหรับในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวเอาไว้ว่า คนเราเกิดมาก็เพื่อเดินทางไปให้ถึงจุดหมายปลายทางของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต คือถึงซึ่งพระนิพพาน...อันเป็นที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์ทั้งปวง

'ธรรมะคู่ชีวิต' เล่มนี้ ได้นำธรรมบรรยายเรื่อง เกิดมาทำไม? และ ภาษาคน-ภาษาธรรม ของ ท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) แห่งสวนโมกขพลาราม มารวมไว้ด้วยกัน เพื่อหวังจะสร้างความคิดอันถูกต้องในเรื่องของการเกิด, เพื่อเลื่อนจิตใจให้สูงส่งบนเย็นมากขึ้น, เพื่อเป็นแนวทางสำรวจตัวเองว่าคู่ควรกันไหมที่ได้เกิดมาเป็นคน และท้ายที่สุดเพื่อนำพาให้ทุกคนเดินทางไปถึงที่สุดแห่งความทุกข์ทั้งปวง คือ...ถึงซึ่งพระนิพพานได้ในที่สุด

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้ทุกท่านพบกับความสุข

สารบัญ

เกิดมาทำไม?	๑
ตอนที่ ๑ : เกิดมาเพื่อเดินทาง	๓
ตอนที่ ๒ : การเดินทางด้วยปัญญา	๒๔
ตอนที่ ๓ : ที่แท้คนเรามีได้เกิดมา	๔๓
ตอนที่ ๔ : เดินอย่างเบาสบาย	๕๕
ตอนที่ ๕ : ใช้หนี้บาปไปพलग ถอนลูกศรไปพलग	๗๑
ภาษาคน-ภาษาธรรม	๘๙

ເກີດມາทำไม?

...พูดสั้นๆ ก็ว่าคนเราควรจะได้เกิดมา เพื่อพอกพูนหนทางแห่งนิพพานนั่นเอง แต่ถ้าคนไม่รู้เอาเสียเลยว่ามีนิพพานหรือนิพพานเป็นสิ่งที่ควรปรารถนาอย่างยิ่ง เพราะเป็นความดับทุกข์อย่างยิ่งแล้ว คนก็ไม่ปรารถนานิพพาน และไม่พอกพูนหนทางแห่งนิพพานอยู่นั่นเอง ต่อเมื่อคนรู้จักว่าการเป็นอยู่ในขณะนี้ เป็นทุกข์อย่างยิ่ง แล้วอยากจะได้สิ่งที่ตรงกันข้ามเท่านั้นแหละ คนจึงจะสนใจในเรื่องของนิพพาน และพอกพูนหนทางไปสู่นิพพาน....

ตอนที่ ๑ : เกิดมาเพื่อเดินทาง

(แสดง ณ โรงธรรม วัดธารน้ำไหล ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๐๘)

ข้อแรกที่สุด จะต้องระลึกให้กว้างกันไปสักหน่อยว่าคนธรรมดาทั่วๆ ไป มีปัญหาอยู่ในใจว่า เกิดมาทำไม จริงหรือเปล่า?

เกิดมาทำไม?

ปัญหาข้อนี้ถือกันว่าทุกคนสนใจและสงสัย แม้กระนั้นก็อาจจะมีบางคนมีเล่ห์เหลี่ยมที่จะเยาะเย้ยว่า ก็พระพุทธศาสนาสอนถึงความไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา คือไม่มีใครเกิดดังนี้ แล้วเหตุใดจึงมีปัญหาว่าเกิดมาทำไมด้วยเล่า? ถ้าผู้ใดถามซิกไปในทำนองนั้น เราจะต้องถือว่า เขาอาศัยหลักของพระพุทธศาสนาชั้นสูงสุด คือ ชั้นที่ว่าด้วยความหลุดพ้น มาพูดกับคนธรรมดาสามัญที่ยังไม่มีความหลุดพ้นเป็นเรื่องที่ไม่ถูก ไม่ตรง คือ ไม่ถูกฝา ถูกตัว เพราะว่าตามธรรมดาของคนที่ยังไม่รู้ธรรมะ ถึงที่สุดแล้วจะต้องมีความรู้สึกว่าคุณกำลังเกิดอยู่และตนมีปัญหามากมายที่จะต้องทำกระทั้งไม่รู้ว่าจะเกิดมานี้เพื่อทำอะไรกัน

โดยทั่วๆ ไป ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ ถึงที่สุดแห่งธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วเท่านั้น ที่จะรู้สึกว่ามิได้มีการเกิดอยู่ในบัดนี้ ไม่มี

สัตว์บุคคล ตัวตนของใครที่เกิดอยู่ในบัดนี้ ดังนั้นปัญหาที่ว่า เกิดมาทำไม จึงไม่มีแก่พระอรหันต์ แต่สำหรับบุคคลที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ แม้ที่ยังเป็นพระอริยเจ้าในขั้นต้นๆ เช่น พระโสดาบันก็ดียังมีความรู้สึกว่ามีตัวตนของตนและตนกำลังเกิดอยู่ทั้งนั้น จึงจัดได้ว่าเป็นผู้ที่ล้าหลังและมีปัญหาอยู่ในใจว่า เกิดมาทำไม ด้วยกันทุกคน โดยเหตุนี้ขอให้สรุปใจความของปัญหานี้สั้นๆ ว่า เกิดมาทำไม? และเป็นปัญหาของคนทั่วไปที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์

เราจะพิจารณากันดูถึงความรู้สึกที่เกิดอยู่เองในใจของคน ซึ่งต่างคนก็มักจะมีความคิดเป็นของเขาด้วยกันทั้งนั้นว่า เขาเกิดมาทำไม?

นاناتศนะในเรื่องเกิดมาทำไม

ถ้าจะถามเด็ก ๆ ดูก็จะตอบว่าเกิดมาเพื่อเล่นกันให้สนุกสนานทีเดียว ถ้าจะถามคนหนุ่มสาว ก็คงจะตอบว่า เกิดมาเพื่อความสวยความงาม ความรื่นเริงบรรเทิงกันในระหว่างเพศ ถ้าจะถามคนที่สูงอายุขึ้นไปในวัยเป็นพ่อแม่เรือน ก็คงจะตอบกันเป็นเล่นมากกว่า เกิดมาเพื่อสะสมทรัพย์สมบัติเอาไว้กินต่อแก่เฒ่าและให้ลูกหลานดังนี้เรื่อย ๆ ไปด้วยกันทั้งนั้น ครั้นอยู่ไปจนถึงแก่ชราแก่หง่อม เมื่อถามดูว่าเกิดมาทำไม? คงจะงง และคงจะคิดว่า เกิดมาเพื่อตายไปสำหรับจะเกิดใหม่ต่อๆ ไปมากกว่าอย่างอื่น ข้อนี้บ่อยคนที่จะคิดว่าเกิดมาแล้วก็สิ้นสุดกันเพียงตาย เพราะว่าได้ถูก

อบรมสั่งสอนกันมาตั้งแต่อ่อนแต่ออกถึงเรื่องโลกอื่นถึงชาติอื่น หลังจากตายแล้ว จนฝังอยู่ในจิตใจด้วยกันแทบทั้งนั้น สำหรับผู้ที่มีวัฒนธรรมที่รับมาจากชาวอินเดีย ไม่ว่าจะนับถือพุทธศาสนา หรือศาสนาพราหมณ์ หรือศาสนาอื่นๆ ส่วนมาก มีความเชื่อไปในทางตายแล้วเกิดใหม่ คนแก่ๆ คนชราหมดปัญญาที่จะนึกคิดอะไร แล้วก็มักจะตอบว่าเกิดมาเพื่อตายแล้วไปเกิดใหม่ดังนี้หลักใหญ่ๆ ทั่วๆ ไปก็ตอบได้แค่นี้

ถ้าจะพิจารณาดูกันอีกทางหนึ่งในส่วนรายละเอียดปลีกย่อย และบางคนก็คงจะตอบว่าเกิดมาเพื่อกิน เพราะมักมากในการกิน และบางคนก็คงจะตอบว่าเกิดมาเพื่อกินเหล้า เพราะว่าเป็นทาสของเหล้าอยู่ตลอดเวลา ไม่บูชาระไรยิ่งไปกว่าเหล้า ดั่งนี้ก็มิ บางคนเกิดมาเล่นไพ่ จนถึงกับมีคำกล่าวว่ายอมหย่าผัวไม่ยอมหย่าไพ่ ดั่งนี้ก็มิ บางคนยังหลงไหลในสิ่งอื่นๆ ในอบายมุขอื่นๆ แม้กระทั่งของเล่น จนเห็นว่าเป็นสิ่งที่สูงสุด ในสิ่งที่เขาควรจะได้ อย่างนี้ก็มิ โดยทั่วๆ ไป คนที่เรียกว่าได้รับการศึกษาดิฉัน มักจะนิยมหลงไหลในเรื่องเกียรติ คือ อยากจะมีเกียรติว่าเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ให้สูงสุดขึ้นไป เพราะเกิดมาเพื่อจะสร้างเกียรติ

เท่าที่กล่าวมานี้ พอจะสรุปได้ว่า เกิดมาเพื่อกิน เกิดมาเพื่อ
กาม และเกิดมาเพื่อเกียรติ

พวกที่ ๑ คือ เกิดมาเพื่อกิน เรื่องกินนั้นเป็นของจำเป็น

ครั้งไปติดในรสของอาหารเข้าก็หลงไหลในเรื่องการกิน คุณสมัยนี้สนใจในเรื่องการกินกันมากยิ่งขึ้นทุกที ตามหน้าหนังสือพิมพ์กิตติ หรือเครื่องมือสื่อมวลชนอย่างอื่นกิตติ มีโฆษณาเรื่องกินอย่างมีศิลปะกันยิ่งขึ้นจนเป็นที่เชื่อได้ว่าคนจำนวนไม่น้อยหลงไหลบูชาในเรื่องการกิน เกิดมานี้เพื่อกิน นี่เป็นพวกที่ ๑

พวกที่ ๒ เกิดมาเพื่อกาม ที่เรียกว่าเรื่องกามนั้น หมายถึงความสนุกสนาน เริงตอระย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทุกชนิด เพราะว่าเมื่อเสร็จจากเรื่องกินแล้ว คนก็หันมาเรื่องความสนุกสนานทางอายตนะเป็นส่วนใหญ่ นี้เรียกว่าเป็นเรื่องกาม กลายเป็นคนที่ตกอยู่ใต้อำนาจของสิ่งเหล่านี้ถึงขนาดที่เรียกว่าเป็นทาสด้วยกันทั้งนั้น แม้ที่สุดแต่อบายมุขต่างๆ ที่กล่าวนามมาแล้วนั้นก็รวมอยู่ในเรื่องกาม คือ ความรู้สึกเริงตอระยทางจิตใจ ซึ่งเป็นอายตนะที่ ๖ เป็นเรื่องหลงไหลได้ถึงที่สุดด้วยกันทุกอย่าง นี้เรียกว่าคนเหล่านี้เกิดมาเพื่อสิ่งที่เรียกว่ากาม คือ วัตถุอันเป็นที่ตั้งของความใคร่ อันอาศัยอายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นเครื่องมือ นี่เป็นพวกที่ ๒

พวกที่ ๓ เกิดมาเพื่อเกียรติ นี้ได้รับการอบรมสั่งสอนมาให้บูชาเกียรติ แม้ชีวิตนี้ก็สละให้เพื่อเกียรติ ถ้าหนทางที่ตนถือเอาสำหรับแสวงเกียรตินั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ตนรวมกันไป ก็ยังนับว่าเป็นประโยชน์อยู่มาก ไม่เป็นที่ตั้งแห่ง

การตีเทียบตามวิสัยชาวโลกทั่วๆ ไป แต่ในทางธรรมะนั้น ถ้าหลงไหลถึงขนาดตกเป็นทาสของสิ่งที่เรียกว่าเกียรตินี้แล้ว ก็ยังถือกันว่าเป็นสิ่งที่น่าเวทนาสงสาร คือ ยังไม่ดับทุกข์นั่นเอง เพราะฉะนั้น เรื่องกินกิติ เรื่องกามกิติ เรื่องเกียรติกิติ จึงมีไว้สำหรับเป็นเครื่องหลงไหลอย่างยิ่งได้ด้วยกันทุกอย่าง

อย่างที่เราจะได้ยินได้ฟังอยู่มากกว่าอย่างอื่นในหมู่คนที่ยากจนว่าจำเป็นที่จะต้องประกอบอาชีพเพื่อไว้วัดดูมาเลี้ยงชีวิต แต่แล้วก็ดูเหมือนว่า ไม่ได้คิดว่ามีสิ่งอื่นซึ่งสำคัญหรือจำเป็นยิ่งกว่าเรื่องทำมาหากิน จึงถือเอาเรื่องทำมาหากินเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดในชีวิตของตน จนกลายเป็นว่าเกิดมาก็เพื่อทำมาหากิน ทำไร่ ทำนา ค้าขาย หรืออะไรก็แล้วแต่ถนัด ทำอย่างนี้เรื่อยจนเฒ่าเข้าเฒ่าไปทีเดียว ก็ยังไม่มีจุดที่ถือได้ว่าเพียงพอ นี้เรียกว่าเกิดมาเพื่อทำมาหากินแท้ๆ ไม่เคยนึกว่ามีสิ่งใดที่สำคัญไปกว่า เพราะเหตุว่าคนเหล่านั้นไม่ได้นั่งใกล้พระอรหันต์ ไม่ได้ฟังธรรมของพระอรหันต์ คงนั่งใกล้แต่เพื่อนปุถุชนด้วยกัน ฟังคำของปุถุชนด้วยกัน นับว่าเป็นสิ่งที่น่านึกน่าคิดตรงที่ว่า เขาถือว่าเป็นการถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ถึงที่สุดเพียงแค่นั้น

แต่ที่แท้แล้วมันจะเป็นการถูกต้องเพียงครั้งเดียวหรือไม่ถึงครั้งด้วยซ้ำไป เพราะว่าคนเรานั้นมีวัตถุประสงค์มุ่งหมายในการเกิดมา มากไปกว่าที่จะเกิดมาเพียงเพื่อทำมาหากิน นี้แหละคือ

ข้อที่ทุกคนจะต้องสนใจศึกษากันให้เป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า การเกิดมาเพื่อทำมาหากินให้มีชีวิตอยู่นี้อยู่ไปทำไมกัน ต่อเมื่อมีความเข้าใจอันถูกต้องว่าชีวิตนี้จะอยู่เพื่ออะไร ในที่สุดแล้วจึงจะรู้ว่า การทำมาหากินนี้เป็นเพียงเรื่องที่สองรองลงมาจากรื่องที่ใหญ่ที่สำคัญเรื่องหนึ่งคือเรื่องที่ว่า เกิดมาเพื่ออะไรนั่นเอง

เราทำมาหากินนี้สำหรับจะได้เลี้ยงชีวิต เพื่อมีชีวิตอยู่ แล้วจะได้ทำสิ่งอื่นที่ดีกว่านี้ หรือว่าการทำมาหากินนี้สำหรับจะได้สะสมทรัพย์สมบัติไม่มีขอบเขต? เท่าที่เห็นกันอยู่โดยมากเป็นไปในทำนองทำมาหากิน เพื่อสะสมทรัพย์สมบัติอย่างไม่มีขอบเขต ไม่ได้ทำมาหากินเท่าที่จำเป็นจะต้องทำ เช่น ทำเพียงเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ผาสุก ไม่มีควมยากลำบาก ให้มีการก้าวหน้าไปตามทางของคนธรรมดาทั่วๆ ไป คนโดยมากเฝ้าสะสมทรัพย์เท่าไรไม่พอไม่มีขอบเขตจนกระทั่งตัวเองก็บอกไม่ได้ว่าจะเอาไปทำอะไร อย่างนี้ก็มิอยู่มากมายในโลกนี้ การกระทำอย่างนี้ของบุคคลประเภทนี้ ตามทางศาสนาถือว่าเป็นการทำบาปอยู่ในตัวโดยตรงบ้าง โดยปริยายบ้าง

ศาสนาคริสต์นถือว่าการแสวงหาทรัพย์เกินกว่าจำเป็นนั้น เป็นบาปโดยตรง ในศาสนาอื่นก็มีว่าอย่างนั้น ในศาสนาพุทธเรานี้ก็มีหลักการในทำนองนั้น คือ ว่าผู้ที่มัวคอยสะสมทรัพย์สมบัติไม่มีขอบเขตนั้น มีความหลง ความเียง ความเขลา อย่างใดอย่าง

หนึ่งอยู่ ขึ้นชื่อว่าความหลงแล้วก็เป็นบาปอยู่ในตัว แม้ไม่ใช่บาปอย่างฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเขาก็ยังเป็นบาปชนิดใดชนิดหนึ่ง ดังนั้นควรยุติกันเสียสักทีว่า คนเราไม่ควรจะเกิดมาเพื่อการสะสมทรัพย์สมบัติอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ควรจะนึกถึงเรื่องอีกเรื่องหนึ่งซึ่งดีกว่านั้น หมายความว่า เราสะสมทรัพย์ ก็เพื่อซื้อความสะดวกแก่การเป็นอยู่ในทุกประการ แล้วก็แสวงหาสิ่งอื่นที่ดีไปกว่าทรัพย์ให้ได้ สิ่งนั้นได้แก่อะไร ก็ควรจะได้คิดดูเอาเองตามใจชอบไปพลางก่อน

เมื่อปราศจากกรรมแล้วคนกับสัตว์ก็เสมอกัน

ที่นี้มาถึงข้อที่ว่า คนที่เกิดมาลุ่มหลงในทางกามนั้นน่าจะระลึกรู้ถึงภษิตโบราณสักบทหนึ่งว่า "อาหารนิททา ภย เมถุนญจ สามาณณเมตปฺปสุภิ นรานํ" การแสวงหาความสุขจากการกินอาหารก็ดี การแสวงหาความสุขจากการนอนก็ดี การแสวงหาความสุขจากเมถุนธรรมก็ดี และการรู้จักขี้ขลาดต่ออันตรายหนักภัยก็ดี ๔ อย่างนี้มีเสมอกันในระหว่างสัตว์มนุษย์กับสัตว์เดียรัจฉาน "ธมฺโม ทิ เตสํ อธิโก วิเสโส" แต่ว่ากรรมเท่านั้น ที่จะทำให้คนผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์ "ธมฺเมน ทิชา ปสุภิ สมานา" เมื่อปราศจากกรรมแล้วคนกับสัตว์ก็เสมอกัน นี่เป็นคำกล่าวที่มีมาแต่โบราณกาลก่อนพระพุทธเจ้า และแม้ในยุคพระพุทธเจ้าก็ยังคงยอมรับภษิตนี้ และในพุทธศาสนาเราก็ถือว่าคำกล่าวนี้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาด้วย

เป็นอันว่าเท่าที่เกิดมาตามธรรมดาสามัญ คนเรามีความรู้สึกเหมือนกับสัตว์ ในเรื่องกินเรื่องนอนเรื่องเมถุนธรรมและหนีภัยอันตรายโรคภัยไข้เจ็บศัตรูอะไรก็ตาม เหล่านี้เป็นเรื่องที่สัตว์ก็ทำเป็นเหมือนกับคน ดังนั้นการที่จะเกิดมาเพื่อบูชาสิ่งที่เรียกว่า กามคุณ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นี้คงจะไปไม่รอด คือ แสดงว่ายังไม่รู้อะไรอยู่บางอย่างหรือมากอย่าง จึงได้ไปลุ่มหลงสิ่งซึ่งแม้ธรรมดาสัตว์เดียรัจฉานก็ทำเป็นดังที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากสิ่งที่เรียกว่าวัตถุกามนั้น เป็นมูลเหตุดึงดูดใจถึงที่สุด ยากที่สัตว์ตามธรรมดาจะมองเห็น แล้วถอนตนออกมาได้ เราจึงถือว่าสัตว์ตามธรรมดาไม่ใช่บุคคลสูงสุด ไม่ใช่บุคคลที่ถึงที่สุดแห่งการเกิดมาเป็นคน เป็นเพียงผู้ที่กำลังลุ่มหลงอะไรอยู่ในระหว่างทางครึ่ง ๆ กลาง ๆ เท่านั้นเอง ถือเอาเป็นประมาณไม่ได้ และถ้าสิ่งที่เรียกว่ากามคุณเหล่านั้นเป็นสิ่งที่สูงสุดแล้ว คนก็ตาม สัตว์ก็ตาม ย่อมจะเรียกได้ว่าต่างอยู่ในฐานะถึงสิ่งที่สูงที่สุดแล้ว ด้วยกันทั้งนั้น

บัดนี้เรายอมรับกันแล้วว่า แม้แต่พวกเทวดาซึ่งอยู่ในสวรรค์ประเภทกามาวจร ก็ยังไม่ใช่คนดีพิเศษอะไร ยังมีความทุกข์ร้อน ยังมีความสกปรกเศร้าหมองเพราะประพฤติกรรมที่ไม่สมควรทางกาย ทางวาจาและทางใจอยู่เป็นประจำ พวกเทวดาเหล่านั้นเมื่อสำนึกตัวขึ้นมาได้ทีไร ก็รำหาพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ตลอดไป นี่จึงเป็นอันว่าเรื่องสูงสุดแม้ในทางกามนั้น ยังไม่ใช่

สิ่งสูงสุดของมนุษย์เลย ไม่ควรถือว่ามนุษย์เกิดมาเพื่อสิ่งเหล่านั้น

ที่นี้ก็มาถึงเรื่องเกียรติ ถ้าจะคิดว่าคนเราเกิดมาเพื่อเกียรติ ก็คงจะเป็นสิ่งที่น่าสงสารมาก เพราะว่าดูจะเป็นเรื่องลมๆ แล้งๆ โดยเหตุที่สิ่งที่เรียกว่าเกียรตินั้น ต้องมีมูลมาจากคนเหล่านั้นหรือคนจำนวนมากอุปโลกน์ให้นิยมยกย่องให้เป็นเรื่องอุปโลกน์กันผิดๆ โดยไม่รู้สีกตัวก็มี เมื่อคนส่วนมากนั้นเป็นคนโง่ คนเขลา คนหลง คนพาล ไม่รู้จักธรรมะแล้ว สิ่งที่เขาหลงนิยมยกย่องให้เป็นเกียรติแก่กันนั้นก็ต้องเป็นเรื่องธรรมดาๆ สามัญตามประสาที่คนเหล่านั้นชอบนั่นเอง หาใช่เป็นเรื่องที่พระอริยเจ้าท่านสรรเสริญหรือสั่งสอนแต่ประการใดไม่ ยิ่งในสมัยที่คนลุ่มหลงเรื่องเกียรติกันมาก ก็ดูจะยิ่งเป็นสิ่งที่น่าสมเพชยิ่งๆ ขึ้นทุกที อย่างว่าใครจะออกไปนอกโลกได้ ถือเป็นเกียรติสูงสุด มันก็ยังไม่มื่ออะไรดีไปกว่าที่จะทำมนุษย์ทั้งหมดนี้ให้มีความสุขมากขึ้นได้ มีแต่เรื่องยุ่งเหยิง สับสนอลหม่นมากชิ้นกว่าเก่าเท่านั้น นี่เป็นตัวอย่างของสิ่งที่เรียกว่าเกียรติของปุถุชนคนธรรมดาทั่วไปซึ่งมีอยู่ในโลกนี้ ดังนั้นถ้าจะถือว่าเกิดมาเพื่อเกียรติ ก็คงจะนำหัวเราะเท่าๆ กันกับที่ว่า จะเกิดมาเพื่อกามหรือแม้แต่เพื่อกินอันอยู่ในระดับที่น่าสงสารเท่าๆ กัน แล้วแต่ว่าจะถูกอบรมสั่งสอนกันมาอย่างไร

รวมความแล้วเป็นอันว่าทั้งเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ๓ เรื่องนี้ยังไม่ใช่สิ่งสูงสุดที่พุทธบริษัทจะพึงปรารถนาเป็นแน่นอน

สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

ทีนี้จะกล่าวถึงพระพุทธรักษาที่เห็นว่าจะช่วยให้เราเข้าใจคำตอบของปัญหาว่า คนเราเกิดมาทำไมนี้ได้ กล่าวคือพระพุทธรักษา ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นนิเขปบทข้างต้นที่แรกว่า "สงฺขารา ปฺรมา ทุกฺขา" สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง "นิพฺพานํ ปฺรมํ สุขํ" นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง "เอตํ ฌตฺตวา ยถาภูตํ สนฺติ มคฺคํ ว พุทฺธเย" เมื่อรู้ความจริงข้อนี้อย่างถูกต้องแล้ว บุคคลควรพอกพูนหนทางแห่งสันติ ดังนี้

ข้อแรกที่ว่า สังขารเป็นทุกข์อย่างยืงนั้นจะต้องเข้าใจคำว่า สังขารกันให้ถี่ๆ เพราะสิ่งที่เรียกว่าสังขารนั้นมีอยู่หลายความหมาย สังขารหมายถึงรูปและนาม คือ ร่างกายกับจิตใจนี้ก็มี สังขารอย่างนี้เป็นทุกข์ต่อเมื่อมีอุปาทานเข้าไปยึดมั่นถือมั่นโดยความเป็นของตน ลำพังสังขารล้วนๆ ไม่ได้ว่าเป็นทุกข์ชนิดที่เป็นเครื่องทรมานใจหรือทำความทนยากให้แก่บุคคล สังขารโดยศัพท์แล้วแปลว่า 'ปรุง' คือ กระทำครบถ้วนอย่างที่เราเรียกกันว่า ปรุง ถือเอาตามรูปศัพท์ตรงๆ อย่างนี้จะดีกว่า โดยจำกัดความลงไปว่า การที่ 'ปรุง' เรื่อนั้นเป็นความทุกข์อย่างยืง คำว่า 'ปรุง' ในที่นี้หมายความว่าไม่มีการหยุด มีการปรุงให้เกิดขึ้นใหม่ๆ เรื่อย และสิ่งที่เรียกว่า 'ปรุง' นี้ หมายถึงกิเลสเป็นผู้ปรุง ต่อเมื่อมีวิชา ความโง่ ความหลง (ซึ่งเป็นต้นเหตุของกิเลสเหล่าอื่น เช่น โลภะ

โทสะ โมหะ) เกิดขึ้นแล้วก็มี การปรุง คือปรุงจิตใจให้ยึดมั่นเป็น
 นั้นเป็นนี้ มีนั่นมีนี่เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด

คำว่า 'ปรุง' ในที่นี้หมายถึง ความยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปา-
 ทานรวมอยู่ด้วยเสร็จ จึงเรียกว่าเป็นการปรุง ถ้าไม่มีอุปาทาน ไม่
 มีกิเลสตัดหาอุปาทานเข้าไปรวมอยู่ด้วยแล้ว การเกิดขึ้นเหล่านั้น
 ไม่เรียกว่าการปรุงในที่นี้ คือ ไม่เรียกว่า 'ปรุง' ในประโยคที่ว่า
 "สงขารรา ปรมา ทุกขา สงขารรา ปรมา ทุกขา" ของปรุงหรือ
 เครื่องปรุงทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง หมายความว่า มันปรุงจนเป็น
 กิเลสตัดหาจนเป็นอุปาทานมีความยึดมั่นถือมั่นแล้ว อะไรๆ ก็
 เป็นทุกข์ไปหมด ถ้าไม่ปรุงในทำนองนี้แล้วก็ไม่มีความทุกข์ การ
 ปรุงในทำนองนี้มีความทุกข์ และเป็นความทุกข์อยู่ในตัวการปรุง
 นั้นเอง การปรุงทำนองนี้แหละที่เรียกว่า 'สังสารวัฏฏ์' คือ วน
 เวียนอยู่ในลักษณะ ๓ อย่าง กล่าวคือ กิเลสเป็นเหตุให้กระทำ
 อย่างใดอย่างหนึ่งลงไป เมื่อกระทำแล้วเกิดผลขึ้นมา ก็มีกิเลสที่
 จะยินดียินร้าย เพื่อทำซ้ำหรือทำอย่างอื่นต่อไปอีก วนเวียนอยู่ใน
 เรื่องกิเลส เรื่องกรรมและเรื่องผลของกรรมเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด
 นี่คือการที่เรียกว่าเป็นการปรุงโดยแท้จริง ในประโยคที่ว่า
 สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง คือ ความปรุงไม่หยุดนั้นเอง
 เป็นทุกข์อย่างยิ่ง

ข้อ ๒ ที่ว่า "นิพพานัง ปรม สุขัง" นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่งนั้น

นี้เป็นคำกล่าวอย่างโวหารชาวบ้าน เพื่อให้รู้สิ่งที่ตรงกันข้ามกับสังขาร นิพพาน ก็คือ ไม่ปรุง ไม่ปรุงเมื่อไรก็เป็นนิพพานเมื่อนั้น ไม่ปรุงเด็ดขาดก็เป็นนิพพานจริง ไม่ปรุงชั่วคราวก็เป็นนิพพานชั่วคราว หรือนิพพานขิมลอง เมื่อผู้ใดรู้เรื่องการปรุงว่าเป็นอย่างไรถึงที่สุดแล้ว ก็ย่อมจะเข้าใจสภาพที่ตรงกันข้าม คือ ไม่ปรุงได้โดยไม่ยากนัก โดยเทียบเคียงกันในฐานะเป็นสิ่งตรงกันข้าม นิพพานแปลว่าดับก็ได้ แปลว่า หยุด ก็ได้ แปลว่า เย็นคือไม่ร้อนก็ได้ แปลว่าไม่ขบถัดเสียบแทงก็ได้ ความหมายก็เหมือนกันหมด ตรงที่ว่ามันหยุด คือ ไม่ปรุง ปรุง ก็คือ ไม่หยุด จะต้องเป็นไปในลักษณะที่เราร้อน เป็นทุกข์เสียบแทงทรมานเสมอไป คำว่านิพพานให้ถือเอาความหมายตรงกันข้ามจากสังขาร คือ ไม่ปรุง ในลักษณะดังกล่าว

คำกล่าวต่อไปที่ว่า "เอตํ ฌตฺวา ยถาภูตํ สนฺตีมคฺคํ ว พุรุทฺเธ บุคคฺลฺลํ ความจริงข้อนี้อย่างถูกต้องแล้ว ฟังพอกพูนทางแห่งสันติ"

หมายความว่า เมื่อรู้ความจริงข้อนี้แล้วให้พอกพูนหนทางแห่งสันติคือนิพพานนั่นเอง คำว่านิพพานนั้นบางทีก็เรียกว่าสันติ ซึ่งแปลว่าความสงบเย็น ไขแทนกันได้กับคำว่านิพพาน การพอกพูนทางแห่งสันติก็คือ การพอกพูนทางของนิพพาน หมายความว่าให้ทำทุกอย่างทุกประการ ที่จะให้คนเราใกล้ชิดกับสิ่งที่เรียกว่าสันติหรือนิพพานนั้นยิ่งขึ้นไปทุกที

เพียงเท่านั้น ท่านทั้งหลายก็คงจะได้เค้าเงื่อนบ้างว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมายให้คนรู้ความจริงเกี่ยวกับความทุกข์และไม่ทุกข์ แล้วให้เริ่มพอกพูนหนทางที่จะดำเนินไปสู่ความไม่มีทุกข์โดยประการทั้งปวง คือ นิพพาน

พูดสั้นๆ ก็ว่าคนเราควรจะมาเกิดมา เพื่อพอกพูนหนทางแห่งนิพพานนั่นเอง แต่ถ้าคนไม่รู้เอาเสียเลยว่ามีนิพพานหรือนิพพานเป็นสิ่งที่ควรปรารถนาอย่างยิ่ง เพราะเป็นความดับทุกข์อย่างยิ่งแล้ว คนก็ไม่ปรารถนานิพพาน และไม่พอกพูนหนทางแห่งนิพพานอยู่นั่นเอง ต่อเมื่อคนรู้จักว่าการเป็นอยู่ในขณะนี้ เป็นทุกข์อย่างยิ่ง แล้วอยากจะได้สิ่งที่ตรงกันข้ามเท่านั้นแหละ คนจึงจะสนใจในเรื่องของนิพพาน และพอกพูนหนทางไปสู่ นิพพาน

เมื่อเป็นดังนี้ เขาก็จะต้องพิจารณาดูภาวะของตนเองให้ดีให้ละเอียดให้ลึกซึ้งว่า ภาวะที่กำลังเป็นอยู่ของตอนนี้ เป็นสังขารหรือไม่ คนที่ทำการมไปตามอำนาจของกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำชั่ว เช่น การกินเหล้าเมายา การฆ่า การพนัน การขโมย หรืออะไรต่างๆ ที่ถือกันว่าเป็นความชั่วนั้นมันเป็นการ 'ปรุง' ของอวิชชา ความโง่ความหลงเรื่อย ๆ ไป จนเกิดความเอ็ดอ่อย สนุกสนาน เพลิดเพลินแก่บุคคลผู้กระทำ ได้รับทุกข์แล้วก็ยังอยากจะทำทุกข์ ด้วยกระทำซ้ำอย่างเดียวกันหรือให้ยิ่งขึ้นไปอีก นี่เรียกว่าเป็นการปรุงอย่างยิ่งขึ้นไปอีก จนกว่าเขาจะมองเห็นว่านี่เป็นการทรมาน

จึงจะหยุดชะงัก แล้วเหลียวไปดูทิศทางอื่น เพื่อจะสอดส่ายหาให้พบสิ่งที่ไม่เป็นความทนทรมาน ไม่ต้องตกเป็นทาสของเหล่าของการพั่นของการทำชั่ว หรือของการประพฤติผิดนานาประการอีกต่อไป

ทีนี้จะมองดูในกรณีผู้ที่ทำดี หรือไม่ทำชั่วทำนองนั้น แต่ว่าทำสิ่งที่เขาเรียกกันว่าดีอยู่ทุกๆ เวลา ได้รับผลสมจริงตามสิ่งที่เขาเรียกกันว่าดี เช่น มีเงิน มีชื่อเสียง มีอะไรทุกๆ อย่างตามที่คนดีเขาต้องการกัน แต่ว่าเมื่อมามองดูความสุขทุกข์ทางใจแล้ว เขาก็ยังต้องร้องไห้ ระทมทุกข์เท่ากับที่มีเงินมาก มีเกียรติมาก มีชื่อเสียงมากอยู่นั่นเอง คนมีเกียรติมากก็ร้องไห้บ่อยๆ เพราะเกียรตินั้น คนมีทรัพย์มากก็ร้องไห้บ่อยๆ เพราะทรัพย์นั้น คนมีลูกก็ร้องไห้เพราะลูก คนมีหลานก็ร้องไห้เพราะหลาน หรือมีอะไรที่ตนรักตนพอใจก็ต้องร้องไห้เพราะสิ่งนั้น แม้ที่สุดบางคนก็ต้องร้องไห้เพราะวัวเพราะควายเป็นต้น อย่างนี้ก็มิ

นี่ล้วนแต่แสดงให้เห็นอยู่แล้วว่าแม้ว่าจะได้กระทำไปในทางที่ดี ไม่มีผิด ไม่เป็นบาป ไม่เป็นอกุศลแล้ว ก็ยังไม่ถึงที่สุดแห่งการดับทุกข์ ยังต้องเป็นทุกข์ไปตามแบบของคนดี คนชั่วเป็นทุกข์ตามแบบคนชั่ว คนดีเป็นทุกข์อย่างละเอียดลึกซึ้งตามแบบคนดี ในเมื่อมีความรู้สึกยึดมั่นถือมั่นว่าตนเป็นคนดี ดังนั้นเมื่อมองดูในลักษณะของธรรมชาติล้วนๆ แล้วจะพบว่า คนชั่วที่กำลังเสวย

ผลของความชั่ววนเวียนๆ อยู่นั่นเป็นการปรุง คนดีที่กำลังได้รับผลของความดีวนเวียนๆ อยู่นั่นเป็นการปรุง ทั้งสองพวกเป็นการปรุงด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีหยุด จะต้องไหลเรื่อยไปไม่มีหยุด มีการคิดการทำ เมื่อได้รับผลของการทำแล้วก็มีการคิดต่อไป นี้เรียกว่า 'สังสารวัฏฏ์' เป็นการปรุงอย่างยิ่ง

คนเราเกิดมาเพื่อพอกพูนหนทางไปพระนิพพาน

พอมานึกได้อย่างนี้ คนจะสนใจสิ่งที่ตรงกันข้าม คือ เห็นว่าเงินก็ช่วยไม่ได้ ชื่อเสียงก็ช่วยไม่ได้ สิ่งเท่าที่เรามีมาหมดแล้วนี้ก็ช่วยไม่ได้ เราควรจะมีอะไรหรือได้อะไรที่ดีกว่านี้ เมื่อนั้นแหละ เขาจะเริ่มชะเง้อหาสิ่งที่ดีกว่าสูงกว่าไปในทิศทางอื่น จนกระทั่งไปพบพระอรหันต์เจ้า นั่งใกล้พระอรหันต์เจ้า ทั้งธรรมชาติของพระอรหันต์เจ้า จึงได้รู้เรื่องสิ่งต่างกันข้ามกับสิ่งต่างๆ ที่ตนมีตนเป็น ตนกระทำอยู่นั้นก็คือเรื่องพระนิพพาน หรือเรื่องหนทางของพระนิพพานนั่นเอง เขามีความแน่ใจว่านี่แน่แล้วเป็นสิ่งที่ทุกคนๆ ควรจะได้ควรจะได้ถึง และคนทุกคนเกิดมาเพื่อสิ่งนี้แน่แล้ว เพราะว่าสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมดนั้นไม่เป็นความดับ ความเย็น ความสงบ ยังเป็นความสับสนวุ่นวาย คือปรุงแต่งอยู่นั่นเอง เขาจึงได้สนใจเรื่องพระนิพพานในลักษณะที่จะพอกพูนหนทางของพระนิพพาน โดยถือว่าคนเราเกิดมาเพื่อพอกพูนหนทางของพระนิพพานนั้น

สิ่งที่ควรจะมีอีกนิตหนึ่งว่า การที่เกิดมานี้ เราต้องการหรือไม่ เราพอใจหรือไม่ โดยที่แท้แล้วคนทุกคนไม่เคยรู้สึกเรื่องนี้ว่าไม่ได้เคยอยากเกิดโดยตรง แต่ว่ามันได้เกิดมาแล้ว พอเกิดมาแล้วได้พบสิ่งซึ่งเป็นอารมณ์ที่ถูกใจทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หลงไหลพอใจในสิ่งเหล่านี้ จึงได้อยากเกิด หรืออยากเป็นอยู่ อยากให้มีอยู่เพื่อจะได้บริโภคสิ่งเหล่านี้ หรือเมื่อได้ยินได้ฟังว่าทำบุญให้มากตายไปแล้วจะมีสิ่งเหล่านี้ ชันดีกว่านี้ ประณีตกว่านี้ สูงสุดกว่านี้ ก็มีความอยากเกิดยิ่งขึ้นไปอีก เพื่อจะได้สิ่งเหล่านี้

ใจความสำคัญอยู่ตรงที่ว่า เพราะได้เกิดมาจึงได้บริโภครูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ซึ่งถูกอกถูกใจ เป็นเหตุให้ยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวตนเป็นของตนขึ้นมา เป็นการเกิดขึ้นมา แล้วก็พอใจยินดีในการเกิด กลัวความดับหรือความตายเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่าจะต้องพลัดพรากจากสิ่งเหล่านี้ นี้เรียกว่าโดยเนื้อแท้แล้วคนไม่ได้เกิดมาเองได้ หรือไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา ด้วยเจตนาของตน มันเป็นไปตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตที่มีการสืบพันธุ์ ครั้นเป็นคนขึ้นมาแล้ว จึงได้รับการอบรมที่ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดไปในทางที่อยากเกิดในลักษณะที่กล่าวมานี้ ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติจริงๆ หรือเอาสัตว์เดรัจฉานเป็นเกณฑ์กันแล้ว ความอยากเกิดจะมีน้อยมาก และจะไม่มีปัญหายุ่งยากเหมือนมนุษย์

ด้วยซ้ำไป เดียวนี้มนุษย์จะยอมรับว่า เราเป็นผู้อยากเกิด และเกิดมาเพื่อจะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง อย่างนั้นจริงหรือไม่ ถ้าจะถือว่าเราอยากเกิดมาเพื่อจะทำอะไรที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะทำ ตอนนีฟังดูแล้วก็คล้ายๆ กับว่าเป็นความโง่ความหลง หรือความเลือกกระโหลกอยู่เหมือนกัน เพราะว่าถ้าเลือกเอาในทางที่ไม่เกิดได้แล้ว มันก็ไม่ควรจะเกิดมาตั้งแต่ที่แรก ทำไมจะต้องมาอยากเกิดขึ้นมา เพื่อจะต้องสร้างต้องทำต้องเดินทางไปกว่าจะถึงที่สุดถึงนิพพานอีกเล่า เรื่องไม่เกิดมันก็ได้อยู่แล้ว ทำไมจะเกิดมาเพื่อให้เป็นภาระด้วยเล่า

นี่แหละคือปัญหาหรือต้นเงื่อนของปัญหาที่เป็นตัวอวิชชา หรืออย่างน้อยก็มีมูลมาจากอวิชชาที่ว่าคนเราเกิดมาเอง หรือว่ามีอะไรบังคับให้เกิดมา และว่าเมื่อเกิดมาแล้วจะต้องทำอะไรบ้าง คนโดยมากไม่คิดมากถึงอย่างนั้น จะคิดตดบหลั่นๆ แต่เพียงว่าที่กำลังเกิดอยู่เดี๋ยวนี้จะต้องทำอะไร พอเห็นว่าเกิดมาเพื่อสะสมทรัพย์ก็สะสมทรัพย์เรื่อยๆ ไปก็แล้วกัน หรือถ้าเกิดมาเพื่อกินเพื่อเกียรติก็ทำไปเพื่อกิน เพื่อเกียรติอีก แล้วก็ถือว่าพอแล้ว มีชื่อเสียงมาก พอใจแล้ว กายเป็นสุขแล้ว อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นความถูกของบุคคลนั้นอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน ที่ถือเอาเพียงสั้นๆ เท่านั้น

แต่เดี๋ยวนี้คนเราได้รับการศึกษามีการอบรมให้รู้จักคิดนึกมากกว่านั้น จนกระทั่งมองเห็นว่าการทำอย่างนั้น การได้เป็นอย่าง

นั่น การได้ทำจนถึงที่สุดของความเป็นอย่างนั้นก็ยังไม่เป็นที่พอใจเราเลย ยังมีอะไรที่เรารู้สึกว่าจะซ่อนเร้นอยู่ เราจำใจจำทำเท่าที่นึกได้เพียงเท่านั้น เราอาจจะถูกหลอกถูกลวงได้อย่างไรก็ได้ เมื่อสงสัยอยู่ดังนี้ ก็คงจะไม่วายที่จะคิดไปว่ายังมีอะไรยิ่งไปกว่าเกียรติ ในที่สุดก็จะมาลงร่องลงรอยของธรรมะที่ว่า เกิดมาเพื่อศึกษาให้รู้เรื่องที่สูงสุดประเสริฐสุดของมนุษย์ ให้ได้พบสิ่งที่สูงสุดที่ประเสริฐสุดของมนุษย์ให้จบให้สิ้นสุดลงตรงสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้ ไม่มีอะไรดียิ่งไปกว่านั้นแล้ว นี่หมายความว่าเมื่อยอมรับว่าเกิดมาหรือต้องเกิดมา และเกิดมาแล้วจะมีอะไรที่จะต้องทำให้ถึงที่สุด จนถึงว่าเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ ดังนั้นไม่ควรจะมีอะไรมากไปกว่าสิ่งที่ดับทุกข์ได้สิ้นเชิง และเป็นภาวะที่เป็นความดับทุกข์ได้สิ้นเชิงที่ตนพึงลูฟิ่งถึงตามหลักของพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเพื่อทำให้รู้จัก

สิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรได้รับ

นี่เป็นการกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาในโลกนี้เพื่อทำให้รู้จักสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ หรือได้รับนั่นเอง ศาสนาอื่นๆ ที่มีอยู่แล้วก่อนพุทธศาสนาก็ล้วนแต่พยายามที่จะตอบปัญหาว่าเกิดมาทำไมอย่างเดียวกันหมด คือว่ามนุษย์เกิดมาเพื่ออะไรที่ดีที่สุดด้วยกันทั้งนั้น จึงได้บัญญัติความอิมเอิบด้วยกามคุณเป็น

สวรรค์ว่าเป็นสิ่งสูงสุดบ้าง และบัญญัติความสุขที่ไม่เกี่ยวกับกามคุณเป็นความสุขที่บริสุทธิ์อย่างพรหมโลกว่าเป็นสิ่งสูงสุดของมนุษย์บ้าง กระทั่งมีลัทธิที่สอนว่าเกิดมาเพื่อหาความสุขจากความรู้สึกที่ว่าไม่มีอะไรเลยดังนี้ก็ยังมี

กระทั่งความที่มีอาการเหมือนกะว่าเป็นอยู่ก็ไม่ใช่ ตายแล้วก็ไม่ใช่ คือ ไม่มีสัญญาในสิ่งใดหมด เกิดความสุขขึ้นมาจากภาวะอย่างนี้ นี้ก็บัญญัติว่าเป็นสิ่งสูงสุดที่มนุษย์จะพึงได้ฟังถึงก็ยังมีและสูงสุดกันอยู่เพียงเท่านั้นในยุคพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงชวนชวายศึกษาตามสำนักต่างๆ จนจบจนทั่ว ก็ได้รับคำสอนสูงสุดเพียงเท่านั้น พระองค์มีปัญญามากพอที่จะไม่เห็นว่าเป็นสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้จะถึง จึงได้ทรงค้นต่อไปตามวิถีทางของพระองค์เอง จึงได้ตรัสรู้สิ่งที่ดับทุกข์สิ้นเชิงที่เรียกว่านิพพานนี้ขึ้นมา แม้ว่าสิ่งที่เรียกว่านิพพานๆ นี้เขามีพูดกันอยู่ก่อนพุทธกาล แต่ความหมายของคำว่านิพพานในลัทธินั้นๆ ไม่เหมือนกับความหมายของคำว่านิพพานในพระพุทธศาสนา ดังเช่นบางลัทธิบางศาสนาในครั้งกระโน้น ถือเอาความถึงที่สุขของกามารมณ์ว่าเป็นนิพพานและเรียกชื่อว่านิพพานอย่างนี้ก็มี นี่เป็นการชี้ให้เห็นว่าคำพูดนั้นไม่แน่ มันต้องเอาความหมายเป็นเกณฑ์ ถ้าถือว่าเกิดมาเพื่อให้ได้นิพพาน ก็ต้องเป็นนิพพานตามหลักของพุทธศาสนา อย่าได้เป็นนิพพานตามหลักของลัทธิอื่น เช่นเอาความสมบูรณ์

ของกามารมณ์เป็นนิพพาน หรือเอาความสุขอันเกิดจากสมาบัติ
ชั้นสูงสุดว่าเป็นนิพพานดังนี้เป็นต้นเลย

เมื่อถือนิพพานเป็นจุดหมายปลายทางของเรา ก็ต้องหมาย
เอานิพพานในพระพุทธศาสนา นิพพานในพุทธศาสนานั้น เมื่อ
กล่าวสำหรับคนทั่วไปแล้วเราพึงเข้าใจเกิดว่ามันตรงกันข้ามจาก
คำว่าสังขาร โดยบาลีว่า "สังขารา ปรมมา ทุกฺขา สังขารัง
หลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่าง
ยิ่ง" ดังนี้

ดังนั้นจึงได้ความว่าสิ่งที่เรียกว่านิพพานนั้นก็คือไม่ปรุ้งนั้น
เอง เกิดมาเพื่อไม่ปรุ้งพึงดูก็ขันธ์ ขันธ์ตรงที่บางคนอาจจะ
หัวเราะเยาะก็ได้ว่า เกิดมาเพื่อหาให้พบ 'ความไม่ปรุ้ง'

ความปรุ้ง คือ เวียนว่ายไปในสังสารวัฏฏ์เป็นความทุกข์ ความ
ไม่ปรุ้งคือมีสติปัญญาสูงถึงขนาดที่ตัดผ่านวงกลมนี้ให้ขาดกระจาย
ออกไป ไม่ให้หมุนได้อีกต่อไป คือไม่เป็นสังสารวัฏฏ์ อย่างนี้เรียก
ว่าไม่ปรุ้งคือ เกิดมาเพื่อหยุดเสียซึ่งสังสารวัฏฏ์ ให้ถึงที่สุดของความ
ทุกข์คือ ไม่มีทุกข์เลย นี้เรียกว่านิพพาน อย่างนี้ไม่ใช่เป็น
เรื่องที่ลึกลับมหัศจรรย์เหลือวิสัยของคน หรือว่าเป็นสิ่งที่จะได้ต่อ
ตายแล้ว

ขอให้เข้าใจกันเสียใหม่ให้ถูกต้องว่า สิ่งทีเรียกว่านิพพานนั้น
ต้องได้ในขณะที่มีความรู้สึกเป็นๆ อยู่อย่างนี้ ในขณะที่ใดไม่มีการ

ปรุ้งแท้จริงในขณะนั้นเป็นนิพพาน ถ้าเด็ดขาดก็เป็นนิพพานแท้ ถ้าไม่เด็ดขาดก็เป็นนิพพานชั่วคราวดังที่กล่าวแล้ว เมื่อรู้จักนิพพานชั่วคราวแล้ว ก็เห็นสู่ทางสว่างไสวที่จะดำเนินต่อไป จนถึงนิพพานถาวรคือนิพพานแท้จริงที่ทำบุคคลผู้ลูถึงให้เป็นพระอรหันต์นั่นเอง นี่ก็เพราะมารู้ว่า สังขาร คือ ปรุ้ง เป็นทุกข์ นิพพาน คือ ไม่ปรุ้ง เป็น 'สุข' คนทุกคนควรจะเกิดมาเพื่อพอกพูนหนทางของพระนิพพานโดยแท้

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็ด้วยความมุ่งหมายที่จะช่วยให้ท่านทั้งหลายเข้าใจว่า หลักธรรมะในพระพุทธศาสนานั้น เมื่อจะต้องตอบปัญหาที่ถามว่าเกิดมาเพื่ออะไรแล้ว ก็น่าจะถือเอาพระพุทธภาษิตบทนี้เป็นหลักสำหรับที่จะตอบ และเพื่อจะให้คนทุกคนไม่ว่าระดับไหนชั้นไหน ถือเอาประโยชน์ได้จากพระพุทธภาษิตนี้ จึงได้นำมากล่าวในโอกาสนี้และในลักษณะเช่นนี้ หวังว่าในโอกาสแห่งการเข้าพรรษานี้การเดินทางไปสู่สันติของท่านทั้งหลายคงจะก้าวไปเร็ว เร็วกว่าระยะกาลนอกพรรษาโดยแน่นอน ขอให้ผลสมตามความปรารถนาโดยสมควรแก่การที่ศึกษาเข้าใจในหนทางแห่งธรรมะนี้ยิ่งๆ ขึ้นไป ด้วยกันจงทุกคนเทอญฯ

ธรรมเทศนา สมควรแก่เวลา เอว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ตอน ๒ : การเดินทางด้วยปัญญา

(แสดง ณ โรงธรรมวัดธารน้ำไหล ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๐๘)

พระนิพพานคือจุดหมายปลายทาง

ควรมองดูกันอย่างกว้างๆ ทิ้งไปเสียก่อนว่า การที่เกิดมานี้ เป็นเหมือนการเดินทางนี้ข้อหนึ่ง และจะต้องพิจารณาดูว่า เดินอย่างไรเรียกว่าเดินผิดทาง และเดินอย่างไรเรียกว่าเดินถูกทาง

เพราะว่าคนเราอาจจะกำลังเดินอยู่เป็นอย่างมากก็ได้ แต่ ว่ายังผิดทาง คือ ไม่ไปถึงที่ที่ควรจะไปถึง การเดินชนิดนี้แม้จะ เดินทางอยู่เสมอก็มิได้หมายถึงในที่นี้ ในที่นี้หมายถึงการเดินทางที่ ถูกทาง มีพระนิพพาน คือ ความดับทุกข์เป็นจุดหมายปลายทาง

ที่ว่า การเกิดของคนเรา เกิดมาในลักษณะที่เป็นการเดินทาง ไปพระนิพพานนี้ ยังเป็นสิ่งที่เร้นลับ เพราะว่ามีคนนักที่จะคิดว่า การเกิดมาของคนเรานั้นเป็นการเดินทาง เขาจะคิดไปตาม ความรู้สึกที่เกิดขึ้นตามสิ่งแวดล้อมต่างๆ คิดไปตามใจชอบของตน แต่ละคนๆ จึงไม่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นจะต้องมีการคิดที่ถูก ต้องมีการปรึกษาหารือกัน หรือการศึกษาที่เพียงพอ จึงจะช่วยให้ รู้ว่า การเดินทางที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร เดียวนี้เราได้อาศัยพระ พุทธภาษิตของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบุคคลผู้เดินทางจนถึงที่สุดแล้ว

มวเป็นหลักสำหรับศึกษาปฏิบัติ จึงเป็นการง่ายเข้า แต่คนส่วนมากก็ไม่ได้สนใจในพระพุทธานุภาพ ที่เป็นการแสดงถึงทางหรือการเดินทางนี้ที่มากนัก

ยิ่งกว่านั้นยังมีสิ่งที่ควรจะคิดนึกต่อไปอีกว่า คำว่ามนุษย์ที่เกิดมาเพื่อได้เดินทางนี้หมายถึงมนุษย์คนไหน? หรืออย่างน้อยสักเท่าไร? ถ้าคนที่มีความคิดกว้างๆ ก็จะได้คิดว่าไปถึงมนุษย์ทุกๆ ไปทั้งหมดทั้งสิ้นด้วยกัน เพราะพิจารณาดูแล้วจะเห็นได้ว่ากว่ามนุษย์จะรู้เรื่องหนทางหรือเดินถูกทางนี้ ได้มีมนุษย์เป็นอันมากเดินผิดทาง และค่อยๆ ถูกทางขึ้นมาตามลำดับ จนกระทั่งเกิดพระพุทธรเจ้าที่เป็นผู้เดินทางได้ถูกต้องจนถึงที่สุด นี่ก็แปลว่ามนุษย์ช่วยกันเดินทางเรื่อยๆ มา ซึ่งในขณะนั้นๆ ได้ทำให้คนใดคนหนึ่งมีสติปัญญามากขึ้นๆ จนเดินได้ถึงที่สุดดังนี้

ทำไมสัตว์จึงมีความรักลูกของมัน

หรือมองกันอีกทางหนึ่งก็คือว่า มนุษย์คนหนึ่งมีอายุอย่างมากก็ไม่เกินร้อยปี เขาเดินไปอย่างรุ่มร่ามไม่เท่าไรก็ตาย เดินไม่ได้สักทีก็มากนักแล้วใครจะเป็นผู้เดินต่อไป ข้อนี้ควรจะฟังเสียงถึงลูกหลานของบุคคลนั้น ที่ได้รับช่วงการเดินต่อไป คือ ได้รับเอาสติปัญญาที่บรรพบุรุษได้ทำให้เกิดขึ้นเท่าไร ก็มาทำต่อไปให้เป็นการเดินทางไปสู่ความเจริญยิ่งๆ ขึ้นทุกที จนกว่าจะถึงชั่ว

อายุคนหนึ่งซึ่งการเดินทางนั้นได้ถึงที่สุดเข้าจริงๆ นี่ก็เป็นการเห็นได้แล้วว่า แม้แต่การมีลูกมีบุตรเพื่อจะสืบพันธุ์นี้ ก็ควรจะเป็นการสืบพันธุ์ไว้ เพื่อการเดินทางต่อไปจนกว่าจะถึงที่สุด ลองคิดดูที่ว่า คนที่มีลูกมีหลานเดี๋ยวนี้ คิดอย่างนี้หรือไม่ มีลูกมีหลานเกิดขึ้นตาตาๆ ออกมาเรื่อยๆ พ่อแม่มีความคิดหรือไม่ว่า พวกนี้แหละคือผู้ที่รับช่วงสืบต่อการเดินทาง ถ้าไม่มีความรู้สึกอย่างนี้ ก็แปลว่ายังมีความคิดต่ำเหมือนกับสัตว์ เช่น สุนัขและแมวเป็นต้น คลอดลูกออกมาก็รู้จักรักลูกอย่างยิ่งถึงกับยอมเสียสละชีวิตตนต่อสู้เพื่อจะเอาลูกรอดไว้ อย่างนี้สัตว์เดียรัจฉานก็ทำได้ มนุษย์ก็ทำได้ เพราะมีความรักที่ครอบงำจิตใจถึงที่สุดในลักษณะเดียวกัน แต่แล้วถ้าเราจะสังเกตดูว่าสัตว์เดียรัจฉานนั้น มีความรักลูก ต่อสู้เพื่อความรอดอยู่ของลูกทำไม เพื่อประโยชน์อะไร เราไม่อาจจะพิสูจน์ได้ว่า สัตว์เหล่านั้นจะมีความคิดอย่างไร มันคงมีแต่ความรักให้ลูกรอดอยู่เท่านั้น ก็ต้องยกให้เป็นเรื่องของธรรมชาติว่า ทำไมธรรมชาติจึงสร้างความรู้สึกลักษณะนี้ขึ้นในจิตใจของสัตว์เหล่านั้นไปๆ มาๆ ก็เพื่ออย่าให้ศูนย์พันธุ์นั่นเอง

ทีนี้สัตว์ฟันฝ่าอย่าให้ศูนย์พันธุ์นี้เพื่อประโยชน์อะไรต่อไปอีกเล่า ในที่สุดก็เพื่อเดินไปเรื่อยๆ โดยวิวัฒนาการไปเรื่อยๆ จนกว่าจะถึงที่สุดของสัตว์ที่สืบพันธุ์ต่อๆ กันมานั้นๆ นี้จะเห็นได้ว่า แม้ธรรมชาติแท้ๆ ก็ต้องการไม่ให้สิ่งที่มีชีวิตศูนย์พันธุ์ เพื่อ

ประโยชน์แก่วิวัฒนาการจนกว่าจะถึงระดับสูงสุดด้วยกันทั้งนั้น นี่เป็นความต้องการของธรรมชาติ สัตว์เดือยัจฉานทั่วไปก็ตกอยู่ใต้กฎเกณฑ์อันนี้ จะรู้สึกตัวหรือไม่รู้สึกตัวนั้นไม่เป็นประมาณ ฉะนั้นจึงเป็นอันกล่าวได้ว่า การเกิดมาของสัตว์เหล่านั้นก็เป็นการเดินทาง และเป็นการเดินไปเรื่อยๆ ด้วยวิวัฒนาการนั่นเอง กว่าจะถึงที่สุด ตามที่เชื่อกันว่าจะเกิดมาเป็นมนุษย์และสูงสุดขึ้นไปตามลำดับจนเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ ดังนั้นก็มี

แง่คิดเรื่องความรักลูกของมนุษย์

เรามามองดูที่คนในปัจจุบันนี้ มีลูกมีหลานสืบพันธุ์นี้เพื่อประโยชน์อะไร คนไหนบ้างที่มีความคิดอย่างจริงจังว่ามีลูกนี้เพื่อจะสืบพันธุ์มนุษย์เอาไว้จนกว่าจะถึงนิพพาน คือ ให้เดินไปเรื่อยๆ เท่าที่เห็นกันอยู่โดยมากก็มีความรักลูก เลี้ยงดูทูลดนมยอเมเลียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพราะความรักอย่างหลับหูหลับตา เพื่อให้ดี ให้สวย ให้รวย ทำนองนี้ทั้งนั้น ไม่เคยคิดว่าจะมีพันธุ์เหลืออยู่เพื่อเดินทางต่อไป หรือสืบต่อหน้าที่ของมนุษยชาติโดยส่วนรวม ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่งกว่าจะถึงที่สุด เขาไม่มีความคิดเช่นนี้เลย มีความคิดเป็นไปแต่เรื่องตัวกู เรื่องของกูอย่างแคบที่สุด จนกระทั่งว่าลูกของกูคนเดียวเท่านั้นที่มีความหมาย จะต้องดีอย่างนั้นจะต้องเด่นอย่างนี้เป็นต้น มีความคิดอุตริวิถิตการฝืนหลักธรรมชาติ ผิดหลักธรรมะโดยประการทั้งปวง จึงต้องได้รับความทุกข์ทรมานเพราะ

ลูกหลานนั้นอย่างสมน้ำหน้า ไม่มีประโยชน์อะไรในการที่เกิดลูก
เกิดหลานออกมาเพื่อจะช่วยให้มนุษยชาติเดินทางไปถึงนิพพาน
เร็วเข้า

นี่แหละหวังว่า เรื่องนี้จะเป็นเรื่องที่จะเร้าให้นำไปคิดกันต่อ
ไปว่าเกิดมาทำไม และจะต้องทำอะไร แม้แต่ว่าจะมีลูกมี
หลานเป็นการสืบพันธุ์นั้นจะให้สืบอะไรต่อไป จึงจะเป็นมนุษย์ที่
พบพระพุทธศาสนา และเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้องแท้จริง

ถ้าเราจะคิดว่าคน ๆ หนึ่งเป็นมนุษย์ของตนเองแต่ละคน ๆ ไม่
เกี่ยวข้องกันแล้ว มนุษยชาติก็จะไม่มีทางที่จะเจริญก้าวหน้าจน
เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลกนี้ได้ หรือแม้แต่ความรู้วิชาการต่างๆ
ถ้าไม่ช่วยกันสืบต่อมรดกตามลำดับแล้ว ก็จะไม่เจริญก้าวหน้าขึ้นมา
มากมายได้ถึงเพียงนี้ เดียวนี้สิ่งที่มนุษย์ชั่วอายุหนึ่ง ๆ ทำได้ ก็
กลายมาเป็นมรดกของมนุษย์ชั่วคนชั้นหลังสืบไปตามลำดับ ๆ
ทำให้ก้าวหน้าสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป เราจึงมีวิชาการในโลกนี้เหลือเพื่อ
นี้ก็เรียกได้ว่าอยู่ในทำนองเดียวกันกับที่ว่าเกิดมาเพื่อวิวัฒนาการ
ของมนุษย์เป็นส่วนรวมกว่าจะไปถึงที่สุด แม้ว่าวิวัฒนาการ
ตามประสาชาวบ้านหรือชาวโลกเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะไปถึงที่สุด
ได้ ส่วนวิวัฒนาการตามแบบของธรรมะที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้
เป็นตัวอย่างนั้น ย่อมจะเป็นไปถึงที่สุดอันเป็นจุดหมายปลายทาง
คือ สามารถดับทุกข์สิ้นเชิงได้โดยแน่นอน

เมื่อเห็นความจริงของสังขารทั้งหลายทั้งปวงแล้ว คนจึงจะรู้สึกเบื่อระอาต่อสิ่งที่เรียกว่าสังขารนั้น

เพราะฉะนั้น เราควรจะได้พิจารณากันต่อไปถึงข้อที่ว่า ถ้าถือว่า มนุษย์เกิดมาเพื่อเดินทางไปนิพพานแล้ว เราจะต้องทำอย่างไรกันต่อไปเกี่ยวกับการเดินนั้น? พระพุทธภาษิตมีอยู่ว่า "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญา ย ปสฺสติ เมื่อใดบุคคลเห็นด้วยปัญญาว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง อถ นิพฺพินฺนํ ทุคฺเค เมื่อนั้นเขาจะเมื่อหน่ายในสิ่งซึ่งเป็นทุกข์ เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา นั่นคือหนทางแห่งพระนิพพานอันเป็นธรรมหมดจด" โดยใจความก็คือว่า ต่อเมื่อเห็นความจริงของสังขารทั้งหลายทั้งปวงแล้วเท่านั้น คนจึงจะรู้สึกเบื่อระอาต่อสิ่งที่เรียกว่าสังขารนั้น นี่เป็นต้นเงื่อนของหนทางที่จะไปสู่พระนิพพานอันเป็นธรรมหมดจด

พระพุทธภาษิตยังมีต่อไปครบถ้วนถึง ๓ ลักษณะคือ "สพฺเพ 'สงฺขารา ทุกฺขา" กับ "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" อีกด้วย เมื่อใดเห็นสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เห็นสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ เห็นธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้นย่อมเมื่อหน่ายต่อสังขารที่เป็นทุกข์ นั่นคือหนทางแห่งนิพพาน หรือต้นเงื่อนแห่งหนทางที่จะไปสู่ นิพพาน

ข้อนี้ต้องสังเกตให้ดีว่าต่อเมื่อมีความเข้าใจในเรื่องของสังขารดีแล้วเท่านั้น คนเราจึงจะเกลียดสังขารคือความทุกข์ ดังเช่นบท

ที่กล่าวมาแล้วคราก่อน ว่าสังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง พอเริ่มมองเห็นว่าสังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง ก็เมื่อหน่ายต่อสังขารเหล่านั้นซึ่งเป็นทุกข์อยู่ในตัว เพราะว่าขึ้นชื่อว่าสังขารแล้ว ก็มีแต่ความทุกข์เท่านั้นหา มีสังขารที่เป็นสุขไม่ ต่อเมื่อใดไม่เป็นสังขาร คือ นิพพาน จึงจะเป็นความสุข

แต่ยังมีคำกล่าวบทสุดท้ายของพระพุทธเจ้านั่นเอง ที่ปฏิเสธเสียทั้งสังขารและไม่ใช่สังขาร คือว่า จะเป็นสังขารก็ตามไม่ใช่สังขารก็ตาม แล้วแต่เป็นอนัตตา คือ ไม่ใช่ตัวตนที่จะยึดถือเอาเป็นของตนได้ นี่คือการกล่าวอย่างหมดจดสิ้นเชิงว่าสังขารเป็นของไม่เที่ยง สังขารเป็นทุกข์ ทั้งสังขารและทั้งไม่ใช่สังขาร เป็นสิ่งที่ยึดถือไม่ได้ ไม่มีใครสามารถที่จะยึดถือได้ว่า เป็นตัวตนหรือเป็นของตน พอเห็นความจริงข้อนี้ครบถ้วนบริบูรณ์เท่านั้น หนทางจะเริ่มตั้งต้นเป็นไปในทางที่ถูกต้อง คือ ตรงดิ่งไปสู่ความดับทุกข์หรือที่เรียกว่านิพพานนั่นเอง

คำว่า 'หนทาง' มีคำอธิบายมากมาย ท่านทั้งหลายควรจะเข้าใจเป็นข้อแรกหรือเป็นพื้นฐานเสียก่อนว่า คำว่า 'ปฏิบัติ' หรือคำว่า 'ปฏิบัติ' ก็ตาม สองคำนี้ก็คือนำๆ เดียวกับคำว่าหนทางปฏิบัติแปลว่าไปตามลำดับ ปฏิบัติก็แปลว่าไปตามลำดับ ไปตามลำดับก็คือการเดินทางตามลำดับ หรือว่าหนทางที่มีไว้ให้เดินตามลำดับนั่นเอง ที่เราเรียกว่า 'ทาง' เราหมายถึงสิ่งที่ถูก

ปฏิบัติหรือถูกเดิน แต่ว่าสิ่งเหล่านี้มันไม่อาจจะแยกกันได้ คือถ้ามีการเดินแล้วมันก็มีคนเดิน มีทางที่เดินและมีการเดินนั้นด้วยการเดินกับคนที่เดิน และหนทางที่เดินมันแยกกันไม่ได้ ภาษาบาลีใช้คำๆ เดียวกัน คือรากศัพท์รากเดียวกัน แต่ปรุงรูปผิดเพี้ยนกันไปนิดหน่อย คือเป็นคนผู้เดิน เป็นหนทางสำหรับเดิน หรือเป็นกิริยาอาการแห่งการเดิน ดังนี้ทั้งนั้น ศัพท์เหล่านี้จึงเป็นศัพท์ที่มีรากศัพท์เป็นอันเดียวกันหมด เพราะฉะนั้นเมื่อเราได้ยินคำว่าปฏิบัติหรือคำว่าปฏิบัติ ก็จึงรู้เกิดว่ามันหมายถึงการเดินทาง

ยังมีคำอื่นๆ อีก เช่นคำว่า 'กรรมบถ' ซึ่งแปลว่า หนทางแห่งการกระทำ อันนี้ก็คือนำทางเดินหรือหนทางสำหรับเดินนั้นอีกเหมือนกัน เมื่อคำที่มีความหมายเป็นหนทางสำหรับเดินมีอยู่มาก คำดังนี้ คนที่ศึกษาไม่ตีอาจจะงงหรือหลงว่าช่างมีมากมายหลายหมวดหลายหมู่ เช่น กุศลกรรมบถสิบ นี่เป็นหนทาง หรือว่า ศิลปสมาธิ ปัญญานี้ก็คือนำทาง หรือ อริยมรรคแปด นี่ ก็เป็นหนทาง หรือแม้ที่สุดแต่ว่าเมื่อใดเห็นว่า สังฆาร ทั้งหลายไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา นี่ก็เป็นหนทางอย่างนี้เป็นต้น

ถ้าท่านผู้ใดมีความรู้สึกที่สับสนกันอยู่อย่างนี้แล้วก็ควรจะทำ ความเข้าใจเสียใหม่ ว่า บรรดาสิ่งที่มีชื่อต่างๆ กันนี้ ที่แท้ก็เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นสิ่งๆ เดียวกัน เพียงแต่ว่าเป็นการกล่าวที่มองกันไปในแง่หนึ่งมุมหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งจะได้ยกตัวอย่างให้ฟังพอ

เป็นทางที่จะให้เข้าใจได้

ทำไมพระพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกการประพฤติ ๑๐ ประการว่า กุศลกรรมบถ คือ ทางกายก็เว้นโทษที่ควรเว้นทางกาย ทางวาจาก็เว้นทางวาจา ทางใจก็เว้นในทางใจ รวมกันเป็น ๑๐ อย่าง ที่เรียกว่า กุศลกรรมบถ นี้ก็เพราะว่าถ้าประพฤติตามนั้นแล้ว บุคคลนั้นก็เหมือนผู้ที่ก้าวหน้าไปในทางสูง เปลี่ยนแปลงไปในทางสูง ในที่นี้ทรงต้องการจะกล่าวในระดับต้นๆ สำหรับคนทั่วไปทุกคน จึงได้กล่าวไว้ในรูปนั้น

ที่นี้เมื่อต้องการจะกล่าวให้สูงขึ้นไปหรือให้เร็วๆ เข้าสำหรับ ผู้ที่มีปัญญาหรือระดับสูงกว่าคนธรรมดา ก็ตรัสเรื่องอริยมรรคมีองค์แปด มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต เป็นต้น บัญญัติข้อความที่สูงขึ้นไป เป็นการปฏิบัติที่สูงขึ้นไป กว่าระดับชาวบ้านตามธรรมดา แต่มีความมุ่งหมายก็อย่างเดียวกัน คือ ให้ลุถึงพระนิพพานเป็นจุดหมายปลายทางด้วยกัน เพียงแต่มิให้นำหนักหรือมีระดับผิดกันบ้างเท่านั้นเอง

เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อใด
ก็เข้าถึงทางเมื่อนั้น

ถ้าจะมองดูพระพุทธภาษิตสั้นๆ ที่ว่า เมื่อใดเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อนั้นเป็นหนทาง เราจะยิ่งเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นไป

อีกว่าเป็นการกล่าวอย่างรวบรัดเฉพาะผู้มีปัญญาแต่พวกเขาเพราะว่าในบาลีนั้นก็ระบุชัดอยู่แล้วว่า เมื่อใดเห็นด้วยปัญญาว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นอนัตตา เมื่อนั้นจึงจะเป็นหนทาง

ถ้าเราจะมองย้อนกลับลงไปอีกทีหนึ่ง ก็จะเห็นได้ว่าเมื่อมีปัญญาเข้าใจถูกต้องในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นสังขารหรือเป็นธรรมชาติเหล่านั้นแล้ว เมื่อนั้นแหละคนเราจะประพฤติปฏิบัติทางกาย ทางวาจา ทางใจ ชนิดที่เป็นความถูกต้องอย่างยิ่ง คือ ไม่ใช่เป็นการทำตามระเบียบ ตามธรรมเนียม ตามแบบพิธีโดยที่ยังไม่เข้าใจ หรือถ้าจะกล่าวอีกทางหนึ่งก็ว่าเพราะคนมองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนตตตา แล้วปล่อยเขาไปเถอะ จะไม่มีทางที่จะทำอะไรผิดทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ เพราะอำนาจของความรู้เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนตตตา นั้นเองเป็นเครื่องกำกับเอาไว้ คือ เมื่อรู้หรือเข้าใจหรือเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนตตตา อย่างถูกต้องแล้ว คนเราจะคิดผิดหรือหวังผิด หรือพูดผิด หรือทำผิดเป็นได้อย่างไร เพราะว่าเป็นปัญญานั้นมองเห็นความไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาอยู่ชัดๆ แล้ว จึงหลงผิดอะไรไม่ได้ ทำไปตามปัญญานั้นก็มีแต่ความถูกต้อง เพราะฉะนั้นจึงเป็นศีล สมาธิ ปัญญา ขึ้นมาเอง หรือว่าเป็นอริยมรรคมีองค์แปดขึ้นมาเอง หรือว่าเป็นกุศลกรรมสิบประการขึ้นมาเอง ดังนี้ เป็นต้น

นี้จะทำให้ท่านทั้งหลายมองเห็นได้ว่าถ้าสมมติว่าเราจะลงมา

จากยอด ก็คือเราลงมาจากยอดของปัญญาที่มองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็ทำอะไรข้างล่างหรือข้างใต้นี้ถูกหมด ทีนี้อีกทางหนึ่ง เราจะตั้งต้นจากข้างล่างคือรากฐาน เราก็ต้องสร้างรากฐานที่กายที่วาจา หรือที่ใจให้เป็นการประพฤติปฏิบัติชนิดที่เป็นไปในลักษณะที่จะทำให้เราเกิดมีปัญญาเพิ่มขึ้นทุกวัน เพราะฉะนั้นถ้ายังเป็นชาวบ้านธรรมดา เป็นปุถุชนคนเขลาอยู่ตามสามัญแล้วก็จะเชื่อ จงพยายามปฏิบัติตามกุศลกรรมบท ๑๐ ประการนั้นเรื่อยไป ไม่เท่าไรก็จะมีปัญญาเกิดขึ้นตามลำดับ เพราะว่ามันเป็นการเดินที่ถูกต้อง ในที่สุดก็จะถึงยอดคือได้รับปัญญา ได้เกิดปัญญาที่มองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อีกนั่นเอง เพราะเหตุฉะนั้นแหละ เราจะมองดูจากปลายทางมาต้นทาง หรือจะมองจากต้นทางไปปลายทาง มันก็ควรจะได้ทั้งนั้น แล้วแต่ใครเกิดมา มีพื้นเพอุปนิสัย มีอินทรีย์ มีสติปัญญาอย่างน้อยอย่างไรมันมากกว่า และสำหรับบุคคลที่ได้เกิดมาในโลกนี้มีอายุยืนยาวมาปานนี้แล้ว ก็ควรจะมีปัญญาอย่างใดอย่างหนึ่งเพิ่มขึ้นทุกวันๆ จนกระทั่งบัดนี้ พอที่จะมองเห็นได้ว่า สังขารไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาได้อย่างไร หรือว่าการปรุงแต่งไม่หยุดนั้นเป็นความทุกข์อย่างไร การไม่ปรุงแต่งเป็นความไม่ทุกข์อย่างไร

นี่แหละเป็นคำตอบที่พอแล้ว สำหรับจะช่วยให้มองเห็นว่าทำไมพระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสิ่งที่เรียกว่า 'ทาง' หรือ 'หนทาง' นี้ไว้ในลักษณะต่างๆ กัน ในอันดับสูงได้ตรัสสติปัฏฐานทั้ง ๔ ว่า

เป็นเอกายนมรรค คือ หนทางอันประเสริฐ สำหรับบุคคลผู้เดียว เดินทางไปในทางเส้นเดียวเพื่อถึงจุดหมายปลายทางเพียงสิ่งเดียว อย่างนี้ก็มิใช่ คือได้ตรัสสติปัฏฐานทั้ง ๔ นั้นว่าเป็นตัวทาง และยังมีทางที่ตรัสไว้ในชื่ออื่นอีกมากมาย ไม่จำเป็นที่จะต้องประมวลมาในที่นี้ให้มากเกินไป จนทำความฟั่นเฟือนรำคาญ เพียงแต่ต้องการให้ท่านทั้งหลายมองเห็นว่า สิ่งที่เรียกว่าทางนั้นจะเป็นทางที่แท้จริงขึ้นมาก็ต่อเมื่อมีปัญญาเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เข้ามาเจืออยู่ด้วย ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วยังไม่เป็นหนทางที่แท้จริง จะเป็นเพียงการเตรียมหรือต้นทางอย่างเดียวเท่านั้น หมายความว่า ถ้ายังไม่มีปัญญาที่จะมองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา การเดินทางนั้นก็ไม่ว่าจะเดินไปทางไหน มีแต่จะเดินเข้าหาสิ่งซึ่งเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มากขึ้น แล้วก็มีความทุกข์ซับซ้อนมากขึ้นเท่านั้น แต่ถ้ามองเห็นเสียบ้างว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาแล้ว จิตใจก็จะเดินทางหลีกห่างออกจากสังขารเหล่านั้น ไปตามแนวที่จะข้ามพ้นหรืออยู่เหนือสิ่งเหล่านั้น ไม่ให้ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้นทำอันตรายตนได้ นี่แหละคือหนทางที่แท้จริงที่หลีกออกไปจากความทุกข์ไปสู่ความดับทุกข์

เป็นอันว่าเราทุกคน จะต้องสร้างหนทางที่ถูกต้องแท้จริงขึ้นมาด้วยระบบของปัญญา พยายามเข้าใจในสิ่งต่างๆ ที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา หรือที่เรียกว่า 'ปปรุงเรื่อย' ให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความทุกข์อยู่ในตัวเอง ไม่มีอะไรเลย มีแต่ภาวะแห่งความ

เป็นทุกข์เท่านั้น ควรจะหลีกเลี่ยงเสียอย่างยิ่ง เมื่อเป็นดังนี้ก็จะมี การประพุดติหรือมีการกระทำชนิดที่ไม่เป็นการปรุงด้วยกิเลส ตัณหาอุปาทาน เพราะว่าเมื่อเห็นความไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็น อนัตตาอยู่แล้ว สิ่งที่เราเรียกว่าตัณหาอุปาทานจะเกิดขึ้นไม่ได้ จะมี อยู่แต่ปัญญาเท่านั้น ปัญญาตนเองเป็นเครื่องป้องกันไม่ให้กิเลส ตัณหาอุปาทานปรุงขึ้นมาได้ ชีวิตนี้จึงเป็นไปในทางได้ในตัวมันเอง คือเป็นวิวัฒนาการที่ติดอยู่ในตัวมันเองเพิ่มขึ้นๆ จึงนับว่าเป็นการ เดินทางอยู่ในตัว

หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้มีความสนใจในคำ ๓ คำ คือ คำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้ให้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน หรืออยากจะขอ ร้องว่า ตลอดเวลาแห่งพรภษานี้ คงจะได้สนใจเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กันมากเป็นพิเศษกว่านอกพรภษาหรือกว่าปีที่แล้วมา ให้ พยายามสนใจและทำความเข้าใจในข้อที่ว่า สังขารทั้งปวงไม่ เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตานี้ให้ละเอียดให้ประณีตให้สุขุมยิ่งขึ้น ไป อย่าเพียงแต่ท่องได้หรือว่าจำได้ตามคำอธิบายของผู้อื่น ให้ มองเห็นอยู่ว่าสิ่งที่เป็นการปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยนั้นมีลักษณะ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ในเมื่อบุคคลไม่รู้ตามเป็นจริงแล้ว ก็ไปหลงตะครุบเอามาให้เป็นของเที่ยง เป็นของสุขหรือเป็นอัตตา คือเป็นตัวตนของตน เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วมันจะเกิดเรื่องเกิดราว กันอย่างไรขอให้ลองคิดดู มันเหมือนกับจะไปบังคับสิ่งซึ่งมี ลักษณะอย่างหนึ่งให้เป็นไปอีกอย่างหนึ่งซึ่งเหลือวิสัยที่จะบังคับได้

เช่น จะบังคับให้ไฟไม่มีความร้อนอย่างนี้ มันเป็นเรื่องที่น่าหัวเราะ น่าสงสาร

ฉะนั้น การที่คนเป็นอันมากคิดว่าเราเกิดมานี้จะต้องได้อย่างนั้นอย่างนี้ ตามใจชอบเราเองไปทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อไม่ได้ก็ร้องไห้ เมื่อได้ก็ดีใจ มีลูกมีหลานเกิดขึ้นก็สอนกันได้เพียงเท่านั้น ไม่มีอะไรเพิ่มขึ้นเป็นความเฉลียวฉลาดมากขึ้นไปกว่านี้ นี่แหละ จะเรียกว่าเป็นการเดินทางตามพระพุทธเจ้าได้อย่างไรกัน มีลูกมากก็เดินตามพ่อแม่ในลักษณะอย่างเดียวกัน มีหลานมีเหลนออกมากก็มีการเดินตามกันในแต่ลักษณะอย่างเดียวกัน ไม่มีความก้าวหน้าผิดแผกแตกต่างออกไป ในการที่จะรู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา หรือว่ายึดมั่นถือมั่นไม่ได้

ถ้าเราจะให้ลูกหลานรวมทั้งตัวเราเองเดินทางไปได้โดยสะดวกรวดเร็วแล้ว ก็ควรจะได้สนใจอบรมสั่งสอนความรู้เรื่องความยึดมั่นถือมั่น หรือความไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้กันให้มากเป็นพิเศษ แม้ว่าเราจะอยู่ในโลกนี้จะต้องมีอะไรกิน มีอะไรใช้ มีอะไรทำ มีอะไรดูแลรักษา ก็จงได้กระทำไปโดยไม่ต้องมีความยึดมั่นถือมั่น แต่ให้กระทำไปด้วยอำนาจของสติปัญญาที่มองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่ตลอดเวลาพร้อมกันไปทีเดียว เมื่อลูกหลานเขามีปัญญาในข้อนี้ คือเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ อย่างนี้แล้ว เราก็ปล่อยเขาได้ เขาจะต้องคิดดูเอง พุ่ดูเอง

กระทำถูกเอง ในหนทางที่จะไม่เป็นทุกข์ เราควรจะอบรมสั่งสอนให้เข้าใจอย่างยิ่งในเรื่องความยึดมั่นถือมั่นและความไม่ยึดมั่นถือมั่น เพราะว่าเด็ก ๆ ของเราจะไม่ต้องร้องไห้มากเกินไป หรือหัวเราะมากเกินไป ให้เขามีสติปัญญาที่จะอยู่เหนือสิ่งที่จะทำให้เขาหัวเราะหรือว่าร้องไห้นั้นให้มากขึ้น ให้มากยิ่งขึ้นทุกที เท่ากับที่เขาเจริญเติบโตขึ้นมาทุกที ๆ อย่างนี้จะได้ชื่อว่า ทำประโยชน์แก่อกุลแก่ลูกหลานเหลนเหล้านั้นอย่างยิ่งทีเดียว เป็นบิดามารดาหรือเป็นบรรพบุรุษที่ดี ที่มอบหมายช่วงแห่งการเดินทางให้แก่ลูกหลานของตนอย่างถูกต้องและรวดเร็วสมกับข้อที่ว่า มนุษย์เกิดมาเพื่อเดินทาง จากความทุกข์ไปสู่ความไม่มีทุกข์ และแม้แต่ลูกหลานก็ยังได้รับมอบหมายการเดินทางนี้เป็นช่วง ๆ ไป ในลักษณะที่จะทำให้มนุษย์นี้ถึงที่สุดจุดหมายปลายทางกันได้สักวันหนึ่งโดยแน่นอน

บัดนี้เราลองดูกันทั่ว ๆ ไปได้ว่า ในประเทศไทยเรานี้ก็ดี ในประเทศอื่น ๆ อีกมากมายหลายร้อยประเทศคือทั้งโลกก็ดี เขากำลังพูดกันเรื่องอะไร เขากำลังสอนลูกสอนหลาน สอนเยาวชนของเขาอย่างไร และเขาทั้งหมดนั้นกำลังกระทำอยู่ในลักษณะเช่นไร คือเขากำลังต้องการอะไร อะไรที่เป็นเหตุให้เขาทำอย่างนั้น จนกระทั่งเกิดความทุกข์ทรมานขึ้นมาทั่วทั่วทุกหัวระแหงในโลก เช่นที่เป็นอยู่ในเวลานี้

นี่แหละคือผู้ที่ไม่เดินให้ถูกทาง กลายเป็นเดินวกไปในทางของพระยามาร หรือซาตาน หรือภูติผีปิศาจหรืออะไรก็แล้วแต่จะ

เรียก ซึ่งมีอย่างเดียวคือจะต้องเป็นการทนทุกข์ทรมาน ในลักษณะที่น่าเวทนาสงสารมากมายหลายแบบ ไม่สมกับการที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ หรือเป็นมนุษย์ที่พบพระพุทธรศาสนาเลย แม้ที่สุดแต่จะเป็นมนุษย์ทั่วๆ ไปก็ยังไม่ได้ เพราะว่าคำว่ามนุษย์นี้ ถือเอาตามภาษาบาลีหรือสันสกฤตแล้วมีความหมายดีมาก คือ คำว่ามนุษย์นี้ แปลว่า มีใจสูงบ้าง แปลว่าเป็นเหล่ากอของพระมनुผู้จอมบัญญัติบ้าง อะไรๆ ก็ล้วนแต่เป็นไปในทางที่สูงกว่าธรรมดาทั้งนั้น ถ้าเป็นมนุษย์แล้วก็ต้องเดินถูกทางเป็นแน่นอน พอเดินผิดทางก็กลายเป็นไม่ใช่มนุษย์ไปในขณะนั้นเอง ท่านลองคิดให้ผิดแนวของธรรมะดูสักขณะหนึ่ง ในขณะนั้นก็จะปรากฏว่า ท่านไม่เป็นมนุษย์เสียแล้ว กำลังเดินไปตามทางของภูติผีปีศาจของยักษ์ ของมาร ของสัตว์เดียรัจฉานอย่างใดอย่างหนึ่งไปเสียแล้ว นี่ควรจะมีมองให้ละเอียดถึงขนาดที่ว่า เราเดินทางกันอยู่เรื่อยไป ทุกลมหายใจเข้าออก ทุกๆ ขณะ ซึ่งจะเรียกว่า ๑ นาทีหรือ ๑ วินาทีก็ตาม มันเป็นการเดินทางอยู่เรื่อยไป เผลอเมื่อใดก็วกไปผิดทางเมื่อนั้น

เพราะฉะนั้น อย่าได้คิดไปในทำนองที่จะทำให้เกิดความประมาท เป็นคนประมาท เป็นคนอวดดี ว่าการเดินทางนี้เป็นของง่าย หรืออาจจะปล่อยให้ล่องลอยไปตามกระแสน้ำไหล แล้วแต่กระแสน้ำจะพาไปก็ยังไม่ดี ดังนั้นนับว่าเป็นความคิดที่ผิดอย่างยิ่ง เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านได้สอนให้ระมัดระวังการเดินทางนี้ทุกๆ ขณะ

จิต เพลอนิดเดียวในขณะที่จิตใดก็มีการแวะออกนอกทาง วอกออกนอกทางได้ และในบางกรณีอาจจะเหวี่ยงเหว้ามาก ถึงขนาดที่เรียกว่าผิดทางจนยากที่จะกลับเข้ามาสู่หนทางได้อีก หรือต้องใช้เวลาเนิ่นนานเกินไป ถ้าหากว่าจะได้พลัดตกลงไปในอบายหรือนรกเป็นต้น หมายความว่าได้ทำผิดปล่อยให้จิตดิ่งลงไปสู่ความต่ำทรามชนิดที่มีชื่อเป็นอบายหรือนรก จนยากที่จะกลับตัวได้ในเวลาอันสั้น อย่างนี้เรียกว่าเป็นการเดินทางที่ก้าวพลาดดล่ำดถองตกคู ตกเหว พลัดดิ่งลงไปจากหนทางที่เดียว เพราะเหตุที่เป็นผู้ประมาทไม่เดินอยู่ในทาง ไม่มีสติปัญญาที่จะเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กำกับอยู่อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว และไม่มีมิตรสหายที่ดีที่จะช่วยประคับประคองอยู่เคียงข้าง คอยเตือนไม่ให้พลัดออกไปนอกทาง มีแต่คนตาบอดจูงคนตาบอด หรือว่าคนที่ไม่มีลูกตาจูงคนที่ไม่มีลูกตาปะะ ๆ ปะ ๆ กันไปเรื่อย จนโลกนี้เต็มไปด้วยภาวะที่น่าสลดสังเวช น่าทุเรศสงสารเหลือประมาณ ไม่มีส่วนที่น่าชื่นอกชื่นใจที่ตรงไหน เพราะเป็นผู้ประมาทเดินออกนอกทางอยู่ด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ ในที่ทุกหนทุกแห่งตลอดเวลาทีเดียว

ขอให้ท่านทั้งหลายได้มีความคิดนึกไปในทางที่ว่า เรื่องการเดินทางหรือหนทางนี้ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยเสียแล้ว ไม่ใช่เรื่องที่จะทำเล่น ๆ ได้เสียแล้ว แต่เป็นเรื่องใหญ่ที่สุด เป็นเรื่องทั้งหมดทั้งสิ้นของมนุษย์เรา เป็นเรื่องที่จะต้องทำด้วยสติปัญญาสามารถอย่างยิ่งหรืออย่างสุดยอดของมนุษย์เรา อย่าได้ผลอแม้แต่ชั่ว

เวลานาทีเดียว วินาทีเดียว หรือขณะจิตเดียว มันอาจจะพลัดออกนอกทาง ด้วยเวลาชั่วขณะจิตเดียวได้เสมอไป ถ้าไม่ระวังจิตไว้ทุกๆ ขณะแล้ว มีหวังที่จะต้องพลัดออกนอกทาง ถึงกับจมดิ่งลงไปใobiaก็ได้ ควรจะกำหนดพิจารณาความน่ากลัวน่าหวาดเสียวของการทำผิดชนิดนี้ไว้ให้มากด้วยกันจงทุกคน แล้วตั้งตนให้เป็นผู้ที่แจ่มแจ้งแจ่มใสอยู่ด้วยปัญญา เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในสิ่งที่มีอยู่รอบตัวเราทุกๆ สิ่งแล้ว การกระทำ การพูด การคิดของเรา ก็จะเป็นไปแต่ในทางที่อนุโลมกันได้กับปัญญาที่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้น ไม่มีทางที่จะทำผิดจนเกิดทุกข์โทษขึ้นได้แต่ประการใด

นี่เรียกว่าเป็นวิธีการเดินทางโดยสรุปเอาแต่หัวใจคือ ใจ ความสั้นๆ แล้วขยายออกไปเป็นการประพฤติปฏิบัติต่างๆ นานาหลายสิบหมวด ซึ่งตนอาจจะเลือกเอาได้สักหมวดหนึ่งที่เหมาะสมแก่อุปนิสัยของตน เช่น อริยมรรคมีองค์แปด เช่น สติปัฏฐาน ๔ เช่น กุศลกรรมบถ ๑๐ เช่น ลีลา ๓ หรือนุญญาภิรยา วัตตุ ๓ หรืออะไรๆ ก็แล้วแต่จะเลือกเอา อย่างพระพุทธเจ้าท่านก็มีบารมี ๑๐ ประการเป็นแนวทางเดินไปจากความเป็นมนุษย์ธรรมดา จนถึงความ เป็นพระพุทธเจ้า นี่ถ้าเราจะคิดว่ามันมากเกินไปสำหรับเราก็ถูกเหมือนกัน แต่ถ้าคิดเสียว่าเราทำให้ครบทั้ง ๑๐ อย่าง แต่ไม่ต้องมากถึงพระพุทธเจ้าท่านทำ นี่ก็ถูกอีกเหมือนกัน คือว่าบารมีเหล่านั้น ล้วนแต่เป็นการประพฤติกระทำชนิดที่ถูก

ควบคุมไว้ด้วยปัญญาที่มองเห็นว่า โลกหรือสังสารวัฏฏ์หรือสังขารนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ เราต้องการจะข้ามไปจากสิ่งเหล่านี้ไปสู่ฝั่งนั่นคือนิพพาน ด้วยการกระทำชนิดที่มองเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง ว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตาอย่างไรแล้ว ก็ประพฤติปฏิบัติเพื่อทำลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นอนัตตาเหล่านั้นเสีย จึงบำเพ็ญการให้ทานบ้าง บำเพ็ญเมตตาบ้าง บำเพ็ญสัจจะบ้าง บำเพ็ญขันติบ้าง บำเพ็ญทุก ๆ อย่างเท่าที่เห็นว่าจะเป็นการควบคุมหรือบังคับความรู้สึกที่จะไหลไปในทางต่ำ อันเกิดจากความที่ไม่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนตตา นั้น

สรุปความในที่สุดนี้ว่า การเดินทางนั้นต้องตั้งต้นที่การเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนตตา แล้วเดินไปด้วยการเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนตตา แล้วก็ถึงที่สุดลงด้วยการเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนตตา อย่างแจ่มแจ้งถึงที่สุดเช่นเดียวกัน ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้เลย หวังว่าท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท จะได้ถือเอาพระพุทธานุชาตที่พระองค์ทรงแสดงหนทางไว้อย่างชัดแจ้งเช่นนี้ สำเร็จประโยชน์แก่ตนด้วยกันจงทุกคน ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา

เอว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ตอน ๓ ที่แท้คนเรามีได้เกิดมา

(แสดง ณ โรงธรรมวัดธารน้ำไหล ๕ สิงหาคม ๒๕๐๘)

ในวันนี้จักได้กล่าวถึงข้อที่ควรจะได้รับพิจารณาให้ละเอียดลงไปว่า เมื่อบุคคลได้เดินไปตามทางของสติปัญญาที่ว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ดังนี้แล้ว มีความรู้สึกเกี่ยวกับความเกิดนี้เป็นอย่างไรบ้าง

การเดินทางไปถึงนิพพานนั้นก็คือถึงความไม่เกิด

ผู้ที่ได้ยินได้ฟังได้ศึกษามาจนเข้าใจเรื่องอนัตตาดีแล้ว ย่อมจะตอบได้ว่า ผู้ที่มีปัญญามองเห็นอนัตตานั่น ก็คือบุคคลผู้ที่มองเห็นว่า ไม่มีใครเกิดมา เมื่อเป็นดังนี้เรื่องก็จะกลายเป็นว่า การเดินทางไปถึงนิพพานนั้น ก็คือ ถึงความไม่เกิด คือรู้ว่าโดยที่แท้ไม่มีการเกิด ปัญญาที่เป็นเครื่องเห็นอนัตตานั่น จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเช่นนั้น แต่ที่แรกไม่มีใครจะรู้สึกเช่นนั้นได้ ก็ต้องรู้สึกไปในทำนองที่ว่าเราเกิดมา แล้วก็มีปัญหาว่า เกิดมาทำไม แล้วก็ตีปัญหานี้ผิดบ้างถูกบ้าง

ทีนี้จะมีคนที่เขาแย้งขึ้นมาว่าที่แท้เราจะไม่ได้เกิดมาละกระมัง ถ้ามีใครคัดค้านอย่างนี้ตั้งแต่ที่แรก ก็แปลว่าคนนั้นรู้ธรรมะข้อนี้ดีกว่าคนทั้งหลาย แต่เดี๋ยวนี้ลองสังเกตดูจะเห็นได้ว่า ไม่มีใครเคย

แย้งเคียด้านหรือเคียด้อมเหาะอย่างนั้นเลย เพราะว่าทุกคนมัวแต่
โง่แต่หลงว่าตนเกิดมา เมื่อมีปัญญา ถามขึ้นว่า เกิดมาทำไม? ก็
ไม่เคยที่จะแย้งว่าไม่ได้เกิดมา มีแต่ไปมัวคิดถึงปัญหาที่ว่า เกิด
มาทำไม? เรื่อยๆ ไป ไม่มีที่สิ้นสุด แล้วก็ตอบไปต่างๆ กันตาม
ภูมิตามชั้นของตน เป็นเหตุให้ห่มเถียงกันให้วิวาทกัน ท่านอง
เดียวกับคนตาบอด ๖ คน คล่าข้างที่งวงบ้าง ที่เท้าหังสี่บ้าง ที่
หางบ้าง เป็นต้น แล้วก็ตอบว่าข้างมีรูปร่างตามทัศนะของตนๆ
ตอบไปในทางที่จะให้ห่มเถียงว่ารูปร่างของข้างมันแตกต่างกัน
จนได้ทำเลาะวิวาทกัน ฉันทโคก็ฉันทัน

คนโดยมากทุกวันนี้อย่างดีที่สุดก็จะตอบว่า เกิดมาเพื่อให้
ได้อะไรตามใจตนก็แล้วกัน เพราะถือว่าตายไปแล้วนี้ไม่ต้องเกิดอีก
พวกนี้ถือว่ากาการเกิดเป็นเพียงการบังเอิญครั้งเดียว เกิดมาเป็นคน
แล้ว พอตายแล้วก็เลิกกัน ไม่มีอะไรไปเกิดอีก คนที่มีความคิดเห็น
เช่นนี้ ก็จะต้องมีความคิดไปในทำนองที่ว่า ชั่วที่เกิดมาครั้งนี้นั้น
จะต้องกอบโกยเอาไว้มาก่อน สิ่งที่ถูกอกถูกใจเราก็จะต้องกอบโกย
เอาไว้ให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์แก่ความต้องการของเราเองโดย
เฉพาะ ตายแล้วก็เลิกกันนี้เมื่อมีความคิดเห็นกันอย่างนี้โดยมากแล้ว
คนในโลก หรือว่าโลกของเรา นี้ก็จะเต็มไปด้วยคนที่ตั้งหน้าตั้ง
ตากอบโกย แล้วก็แข่งขันกันที่สุดในที่สุดก็เบียดเบียนกัน นี่คือผลของ
การที่ว่า ไม่มีอะไรมากไปกว่าเกิดมาเพื่อจะกอบโกย

แต่สำหรับคนที่มีความคิด มีความรู้ มีความเชื่อไปในทางที่

ว่า คนยังเกิดอีกนี่ ก็มีปัญหาแปลกออกไปในข้อที่ตนจะต้องเกิด แล้วเกิดอีก ถ้าทำไม่ดีการเกิดครั้งหลังก็จะลำบาก หรือเป็นเรื่องเสียหายร้ายแรงยิ่งขึ้นทุกที คนพวกนี้ก็ตั้งใจจะทำให้ดี เพื่อว่าการเกิดต่อไปข้างหน้าจะได้ดียิ่งขึ้น ความคิดเช่นนี้พอจะสรุปรวมลงไปได้ว่า เกิดมาเพื่อจะสร้างความดี หรือสร้างหนทางไปสู่ยอดสุดของความดี อย่างนี้นับว่าเป็นการดีมาก

สังขารทั้งปวงเป็นอนัตตา

แต่ในที่สุดก็ไม่มีใครเคยนึกไปถึงข้อที่ว่า โดยที่เท่านั้น เรามีได้เกิดอยู่ เพราะว่าไม่มีสติปัญญาเพียงพอที่จะรู้ได้เองเช่นนั้น แม้พระอรหันต์เจ้าและพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะได้ตรัสได้สอนเป็นประจำอยู่แล้วว่า โดยที่เท่านั้น คนเรามีได้เกิดมา คือ มิได้มีสัตว์บุคคลตัวตนเราเขาอะไรทำนองนี้อยู่เสมอ คนเหล่านั้นก็ไม่เชื่อ ไม่ยอมเชื่อ แม้จะต้องเชื่อเพราะความเกรงใจ หรือด้วยความเคารพ ก็เป็นความเชื่อแต่ปาก ความรู้สึกที่แท้จริงที่รู้สึกอยู่ในใจนั้นมันพัลวันด้วยเรื่องของการเกิด เราเกิดอยู่ มีตัวเราอยู่ มีตัวเราเป็นปัญหาเฉพาะหน้าอยู่อย่างนี้เรื่อยไป

เป็นอันว่าความรู้ที่จะเกิดขึ้นมาว่า โดยเนื้อแท้คนไม่ได้เกิดอยู่หรือไม่ได้มีตัวเราที่เกิดมานี้เป็นสิ่งที่มิได้ยากแต่ในที่สุดเรื่องก็ไปจบลงตรงที่ว่า คนเราโดยเนื้อแท้มีได้เกิดมาหรือมิได้มีอยู่ หรือมิได้ตายไป อยู่นั่นเอง เพราะตามความจริงนั้นสังขารทั้งปวงเป็น

อนัตตา คือ ไม่เป็นตัวคนตัวใคร จึงไม่มีใครเกิดมาหรือใครเป็นอยู่ หรือใครตายไป มีแต่ธรรมชาติล้วนๆ เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเราทุกคนจะต้องจำความข้อนี้ไว้ให้แม่นยำที่สุด โดยพระบาลีว่า *สุทฺธิธมฺมา ปวตฺตฺนฺติ* ธรรมชาติล้วนๆ เท่านั้นเปลี่ยนแปลงไป ไม่มีบุคคล ไม่มีชีวะ ไม่มีตัวตน อะไรที่ส่วนไหน มีแต่ธรรมชาติล้วนๆ เปลี่ยนแปลงไป ไหลเชี่ยวเป็นกระแสไปทีเดียว

ข้อนี้คนชาวบ้านตามธรรมดาไม่มีทางที่จะเข้าใจได้ รู้สึกว่า จะเป็นเรื่องเป่าปี่ให้เรดพิง เป่าปี่ให้เต่าพิง เสียมากกว่า แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมีหรือมีผู้นำเอามาพูดจาพินิจพิจารณาซักชวนกัน ให้ระลึกรู้ศึกษาอยู่นั่นเอง เมื่อว่านานเข้าก็อาจจะเข้าใจความข้อนี้ได้บ้าง พระบาลีที่ว่า *สุทฺธิ ธมฺมา ปวตฺตฺนฺติ* ซึ่งมีใจความว่า มีแต่ธรรมชาติล้วนๆ เท่านั้นเปลี่ยนแปลงไป นี้เราจะต้องมีความเข้าใจที่ถึงไปยังกลุ่มสังฆารร่างกาย ชีวิตจิตใจทั้งหมดทั้งสิ้น ที่สมมุติกันว่าเป็นคนๆ หนึ่งนี้แหละที่เรียกว่า เป็นธรรมชาติทั้งหลายล้วนๆ เปลี่ยนแปลงไป

เท่าที่เราศึกษากันมาโดยมาก เราก็แยกกลุ่มที่รวมกันเป็นคนๆ หนึ่งนี้แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน คือ ส่วนรูป ส่วนเวทนา ส่วนสัญญา ส่วนสังขาร ส่วนวิญญาณ เป็น ๕ ส่วนแล้ว ในส่วนหนึ่ง เช่น ส่วนรูป ก็แยกออกไปเป็น 'มหาภูตรูป' 'อูปาทายรูป' อีกมากมาย ตั้ง ๒๐-๓๐ ส่วน ที่เป็นเวทณาก็แยกออกไปตามอาการของการเกิด เช่น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นต้น

กระทั่งทางใจเอง มันก็ได้เวทนาที่มากมายออกไปตามอายตนะ และอารมณ์ที่มากกระทบ ก็เลยเป็นส่วนเล็กส่วนน้อยย่อยออกไป ทุกที ส่วนที่เป็นสัญญาก็เหมือนกัน ส่วนที่เป็นสังขารก็เหมือนกัน แจกไปตามวัตถุหรืออารมณ์ซึ่งเป็นที่ตั้งของสัญญานั้นๆ สัญญา ก็มีมากส่วนออกไปอีก สำหรับสังขารก็ยังแยกออกเป็นสังขารที่ดีที่ไม่ดี ที่ไม่อาจกล่าวได้ว่าดีหรือไม่ดี ดังนี้ เป็นต้น และถือว่าเป็นเพียงความคิดนึกที่เกิดขึ้นตามการปรุงแต่ง เมื่อสิ่งปรุงแต่งมันมีมาก และทางเกิดแห่งการปรุงแต่งก็มีมาก เช่น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ดังนั้นสังขารคือความคิดเหล่านั้น ก็ถูกแยกออกเป็นส่วนๆ มากส่วน ส่วนสุดท้ายที่เรียกว่า วิญญาณนี้ก็ ยังแบ่ง ออกได้ตามอายตนะที่กระทบ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วยังแบ่งย่อยออกไปเป็นส่วนย่อยๆ อีก แล้วยังแต่ว่าจะเนื่องด้วยเวลาหรือด้วยภูมิ หรือว่าด้วยชั้นสูง ต่ำอย่างไร

เป็นอันว่าขั้นที่ ๕ นี้ ถูกแยกออกเป็นส่วนย่อยแต่ละส่วนๆ มากมายหลายสิบหลายร้อยส่วนทีเดียว ทางที่จะเข้าใจให้ได้ก็คือ ให้ถือว่าทุกๆ ส่วนแต่ละส่วนนั้น เป็นเพียงธรรมชาติล้วนๆ คือว่าเป็นของเกิดเองตามธรรมชาติ เกิดเองตามเหตุตามปัจจัยเครื่องปรุงแต่งของธรรมชาติ เกิดเองโดยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ อะไรๆ ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องของธรรมชาติ คือ ตัวสิ่งเหล่านั้นก็เป็นธรรมชาติ เหตุปัจจัยของสิ่งเหล่านั้นก็เป็นธรรมชาติ อำนวยที่บันดาลให้สิ่งเหล่านั้นปรุงแต่งไปหมุนเวียนไป ก็เป็นธรรมชาติ

ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์

ดังนั้น จึงกล่าวว่าธรรมชาติล้วนๆ เท่านั้นเปลี่ยนแปลงไป ไม่มีอะไร ไม่มีส่วนไหนที่จะเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวเป็นตน เป็นเราเป็นเขา ถ้าเปรียบเทียบก็เหมือนกับว่าเรารื้อรถยนต์คันหนึ่งออกไปจนถึงที่สุด เป็นส่วนๆ แล้วยังแยกออกไปอีก เช่น ส่วนที่เป็นเหล็กก็ยังแยกออกไปให้เหล็กละเอียดจนไม่เป็นเหล็ก แต่เป็นเพียงส่วนประกอบของเหล็กที่เป็นทองเหลือง ทองแดง เป็นไม้ เป็นยาง เป็นอะไรต่างๆ ก็ยังถูกแยกให้เหล็กลงไปอีก จนไม่อยู่ในรูปที่จะเรียกว่าทองเหลืองทองแดงเป็นไม้เป็นยางหรือเป็นอะไรได้ต่อไป คือ ไปอยู่ในรูปที่เรียกกันว่าอนุหรือปรมาณูในที่สุด ก็จะเห็นได้ว่ารถยนต์นั้นมีได้มีอยู่จริง เป็นเพียงการประกอบกันเข้า การกุมกันเข้าของส่วนต่างๆ ที่ละเอียดเหล่านั้น แล้วมันต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คือ วัตตุนี หรือสิ่งนี้เมื่อถูกกระทำอย่างนี้มันก็มีปฏิกิริยาเกิดขึ้นอย่างนั้น

สิ่งที่เรียกว่าน้ำมันเชื้อเพลิงก็ดี สิ่งที่เรียกว่าอากาศก็ดี สิ่งที่เรียกว่าการรดต้นก็ดี การเผาไหม้ก็ดี วัตถุต่างๆ เหล่านั้นก็ดี มันมีกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติที่ว่า เมื่อถูกกระทำเข้าอย่างนั้น ก็ย่อมเกิดปฏิกิริยาอย่างนั้น และปฏิกิริยานั้นเองที่เป็นตัวแสดงออกมาให้เห็นเป็นว่า เป็นรูปเป็นร่างเป็นรถยนต์ขึ้นมาแล้ววิ่งไปได้ ถ้าเราดูไปในทางสมมติจะเห็นว่า รถยนต์นั้นมันมีอยู่จริง แต่ถ้าเราดูไป

ในทางปรมาตม์คือด้วยสติปัญญาที่ละเอียดแล้ว ก็เห็นว่ารถยนต์นั้นมีได้มีอยู่จริง เป็นแต่เพียงสิ่งที่ประชุมกุ่มกันเข้าของส่วนย่อยๆ ต่างๆ ถูกต้องตามเรื่องตามราวของธรรมชาติแล้ว มันก็วิ่งไปได้ ไม่มีส่วนไหนที่จะเป็นตัวตนของรถยนต์ มีแต่ส่วนประกอบต่างๆ ที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสิ่งเหล่านั้นหรือของธรรมชาติ

เมื่อเรามองเห็นในขั้นแรกอย่างนี้ว่า สิ่งที่เรารู้สึกคล้ายๆ กันว่าเป็นตัวเป็นตนนั้น มันเป็นเพียงการประชุมกุ่มกันเข้าหรือที่เรียกว่าการปรุงแต่งนั้นเป็นไปถูกต้องตามวิธีการเท่านั้นเอง

ชีวิตสังขารร่างกายของคนเราคนหนึ่งๆ นั้น ก็มีลักษณะอย่างเดียวกันนั้น หากแต่ว่ามันมีส่วนประกอบที่ประณีตกว่า ลึกซึ้งกว่า ประเสริฐกว่า เมื่อประชุมกุ่มกันเข้าแล้ว มันจึงยิ่งกว่ารถยนต์ มีลักษณะเป็นอย่างที่เราเรียกกันว่า คนๆ หนึ่ง หรือสัตว์ตัวหนึ่ง มีความรู้สึกนึกคิดได้ มีการกระทำตามความรู้สึกนึกคิดได้ และมีความยินดียินร้ายในการเสวยผลแห่งการกระทำนั้นๆ มันสำคัญอยู่ตรงที่มีความรู้สึกนึกคิดได้ นี้เองจึงทำให้เกิดความรู้สึกไปในทำนองที่ว่าตัวเรามีอยู่

ทัศนะของปราชญ์ตะวันตก

ในการศึกษาค้นคว้าของพวกนักปราชญ์ที่ไม่ใช่พุทธบริษัท คือไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ที่มีอยู่ในฝ่ายตะวันตกของประเทศเรานี้มี

อยู่หลายพวก พวกที่ไปได้ไกลหรือคนทั้งหลายยอมเห็นด้วย ก็คือพวกที่กล่าวว่า “เพราะเรารู้สึกคิดนึกได้ จึงถือว่าเรามีตัวอยู่” ขอให้ฟังดูให้ดีว่า เพราะข้าพเจ้าคิดได้ ข้าพเจ้าจึงมีตัวข้าพเจ้าอยู่ คำพูดอย่างนี้มันจะมีน้ำหนักสักเท่าไร จะมีเหตุผลสักเท่าไร เพราะว่าความคิดเช่นนั้นย่อมจะต้องปะทะกันเข้ากับความคิดของพุทธบริษัท ที่พยายามแต่จะพูดว่า ข้าพเจ้ามิได้มีอยู่ แม้ว่าข้าพเจ้าคิดได้หรือรู้สึกได้ ถ้าพุทธบริษัทคนใดเกิดไปมีความเชื่อเข้าว่าเพราะเราคิดได้ เพราะฉะนั้นต้องถือว่าเรามีอยู่อย่างนี้แล้ว คนนั้นก็ไม่ใช่พุทธบริษัท และจะกลายเป็นสมาชิกของนักปราชญ์ฝ่ายตะวันตกสาขาใดสาขาหนึ่งไปเท่านั้นเอง

เพราะเหตุนั้นควรจะระวังไว้ให้ดี ๆ ว่าในบรรดาพวกพุทธบริษัทเหล่านี้ มีใครคนใดบ้างที่กำลังเชื่ออยู่ว่าเพราะเรารู้สึกได้ เพราะเราคิดนึกได้ จึงต้องถือว่าเรามีอยู่ ที่จริงความคิดข้อนี้ก็นับว่าแยบคายอยู่มาก ถ้าไม่มีตัวเราแล้วอะไรจะคิด อะไรจะรู้สึก การที่จะมาบอกให้เชื่อว่าสิ่งที่รู้สึกได้ คิดนึกได้ ก็ยังไม่ใช่ตัวเรานั้น เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยาก เรียกว่าแทบจะเหลือวิสัยที่จะพูดกับคนตามธรรมดาในที่เดียว เพราะเหตุว่าสิ่งที่เรียกว่าจิตใจที่รู้สึกคิดนึกได้นี้ เป็นสิ่งที่ละเอียดประณีตลึกซึ้งสุขุมเกินไป กว่าที่จะมาพิสูจน์กันได้ว่ามันเป็นเพียงธรรมชาติล้วน ๆ ดังนั้นเราจะต้องอาศัยหลักในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า รูปธรรมก็ดี นามธรรมก็ดี ทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นธรรมชาติเสมอกัน หรือถ้าจะมีอะไรมากไปกว่า

รูปธรรม นามธรรมอีกแม้สิ่งนั้นก็ยังคงเป็นเพียงธรรมชาติเสมอกัน

จึงกล่าวได้เป็นหลักทั่วไปว่ารูปธรรมก็ดี นามธรรมก็ดี ธรรมชาติหรือสิ่งที่เป็นที่ดับแห่งรูปธรรม และนามธรรมนั้นก็ดี ทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นเพียงธรรมชาติเสมอกัน กล่าวสั้น ๆ ก็ว่า ร่างกายก็ดี จิตใจก็ดี นิพพานอันเป็นที่ดับแห่งร่างกายและจิตใจก็ดี ล้วนแต่เป็นธรรมชาติเสมอกันดังนี้ ถ้าใครเข้าใจข้อความเหล่านี้ ก็มีทางที่จะเข้าใจได้ว่า แม้แต่สิ่งที่เรียกกันว่าจิตใจที่รู้สึกนึกคิดได้นั้น ก็ไม่ใช่ตัวตน เป็นเพียงธรรมชาติ

ทั้งนี้เพราะเหตุว่า สิ่งที่เราเรียกว่า นามธรรมหรือจิตใจมันมีลักษณะอย่างนั้น มันมีหน้าที่อย่างนั้น มันมีปรากฏการณ์อย่างนั้น คือ การที่รู้สึกนึกคิดได้นั้นเอง ถ้ามันไม่มีหน้าที่ หรือปรากฏการณ์อย่างนั้น มันก็ไม่ใช่นามธรรม มันก็ต้องเป็นรูปธรรมไปเสียแล้วนามธรรมก็ไม่มี เดียวนี้เรากำลังพูดกันอยู่แล้วว่า มีทั้งรูปธรรมและนามธรรม เมื่อรูปธรรมมีลักษณะอย่างหนึ่ง นามธรรมก็ต้องมีลักษณะเป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ทั้งสองอย่างนั้นยังคงเป็นเพียงธรรมชาติได้เสมอกัน เพราะว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เอง เกิดเอง เป็นไปได้เอง ตามกฎเกณฑ์ของตัวมันเอง แม้ว่ามันจะมีอะไรๆ แตกต่างกันในทางรูปร่างหรือทางปรากฏการณ์หรือทางหน้าที่ การงานเหล่านี้เป็นต้น เพื่อเข้าใจง่าย เราก็ควรพิจารณากันถึงรูปธรรมนี้ก่อน คือ ส่วนร่างกายนี้ว่าเป็นไปตามธรรมชาติอย่างไร

คนโดยมากเข้าใจว่า แม้แต่ร่างกายนี้ก็ เป็นของผิดธรรมชาติ เสียแล้ว ไม่ใช่ธรรมชาติเสียแล้ว เขาจะต้องศึกษาให้รู้ว่า ร่างกาย นี้แม้จะมีอะไรมาอย่างผิดแปลกแตกต่างกันอย่างไร ก็ยัง ประกอบไปด้วยวัตถุธาตุเสมอกัน วัตถุธาตุที่เรียกกันว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม หรืออะไรก็ตาม เหล่านี้ล้วนแต่เป็นธรรมชาติเสมอกันเปลี่ยนแปลงไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ จนมา เป็นรูปร่างอย่างนี้ได้ แล้วก็แยกสลายไปเป็นธรรมชาติเดิม ที่เรียกว่าดินก็กลับไปเป็นดิน น้ำก็กลับไปเป็นน้ำเป็นต้นวนเวียนอยู่ใน ลักษณะอย่างนี้ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เพราะว่าวัตถุธาตุ เหล่านั้นมันเป็นธรรมชาติ

ที่นี้ก็มาถึงนามธรรมหรือจิตใจ คือ อาศัยความเหมาะสมของ วัตถุธาตุจึงแสดงปรากฏการณ์ออกมาได้ และมีวิวัฒนาการทำ ปฏิกริยาต่างๆ ได้ นี้ก็ต้องเรียกว่าเป็นธรรมชาติในฝ่ายนามธาตุ เช่นเดียวกับที่ร่างกายเป็นธรรมชาติในฝ่ายวัตถุธาตุ วัตถุธาตุก็ตี นามธาตุก็ตี มีชื่อเรียกเสมอกันว่าเป็นธาตุ คือ ธา-ตุ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ทรงตัวอยู่ตามธรรมชาติ ไม่มีอะไรมากไปกว่าสิ่งซึ่งทรงตัว อยู่ตามธรรมชาติ เมื่อร่างกายก็ตี จิตใจก็ตี เป็นเพียงธาตุที่ทรง ตัวอยู่ตามธรรมชาติดังนี้ ก็พอจะมองเห็นได้ง่ายขึ้นไปอีกว่า มัน เป็นเพียงธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปๆ อย่างที่เรียกว่าไหลเชี่ยว เป็นเกลียวไปทีเดียว คือ มีความเหมาะสมไม่มีที่สิ้นสุด มันจึงมี ปรากฏการณ์ดังที่กำลังเป็นของเรา ที่รู้สึกคิดนึกได้และทำอะไรได้

อย่างนี้ และความรู้สึกคิดนึกในสิ่งซึ่งเรียกว่าคนนั่นเอง มีทางที่จะคิดนึกไปแต่ในทางที่จะเป็นตัวเรา เพราะมารู้สึกที่เรานึกได้ เรา รู้สึกได้ เราคิดได้ เราทำอะไรได้ ประหลาดเหลือเกิน และความ รู้สึกคิดนึกนั้น ก็คิดไปแต่ในทางที่เป็นตัวเรา เพราะฉะนั้น จึงมีตัวเราอย่างนี้ ไม่ยอมเชื่อเป็นอย่างอื่น

นี่ก็เป็นอันว่า ความโง่เขลาตัวเองเป็นตัวการหรือเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดปัญหายุ่งยากต่างๆ นานาขึ้นมา เกี่ยวกับคนที่มีความรู้ มีความเข้าใจเพียงเท่านั้นจึงยึดมั่นถือมั่นอยู่แต่ในทางที่ว่าเราเกิดมาเรามีอยู่ เราจะตายไป และเราอยากจะได้เกิดอีก เพราะว่าเวลานี้เราก็กังไม่อยากจะตาย แล้วทำไมเมื่อตายแล้วเราจะไม่อยากเกิดอีก ปัญหาจึงได้มีมาก และมีปัญหาที่ว่าเกิดมาทำไม? นั่นแหละเป็นประธานแห่งปัญญาทั้งหลาย เพราะว่า เป็นเครื่องรบกวนใจ ทำให้ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร หรือจะเดินไปในทางไหน จึงจะถูกจึงจะดี จึงจะประเสริฐ เป็นต้น ถ้าเผอิญโชคดีมาได้รับความรู้ของพระพุทธเจ้าเสียก่อนว่า ที่แท้ไม่ได้เกิดมาให้ศึกษาให้พินิจพิจารณากันไปโดยทำนองนี้ จนรู้ว่าที่แท้ไม่ได้เกิดมา มีแต่ธรรมชาติล้วนๆ หมุนไปตามเหตุตามปัจจัย จนกว่าจะหมดเหตุหมดปัจจัยเท่านั้น และเหตุปัจจัยที่ทำให้ธรรมชาติเหล่านั้นหมุนไปก็คือความโง่ หรือ อวิชชา ที่สิ่งประจำอยู่ในกลุ่มๆ นั้น หรือที่เรียกว่าเป็นสัตว์ตัวหนึ่ง เป็นคนๆ หนึ่ง แม้เป็นเทวดาตนหนึ่งก็ตาม ก็ยังมีความโง่ซึ่งเป็นต้นเหตุให้ธรรมชาติ ที่เป็นรูปธรรมและนาม

ธรรมเหล่านี้เกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงไปไม่มีที่สิ้นสุด นับตั้งแต่เป็น สัตว์ตัวเล็ก ๆ กระทั่งมาเป็นสัตว์ใหญ่ ๆ มาเป็นคน มาเป็นเทวดา เป็นต้น ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าที่จะเรียกว่าธรรมชาติล้วน ๆ เปลี่ยนแปลงไป ไม่มีอะไรที่เป็นสัตว์บุคคลตัวตน เราเขา สมตาม พระบาลีที่ว่า *สุทฺธิ ธมฺมา ปวตฺตุนฺติ* ธรรมชาติทั้งหลายล้วน ๆ เปลี่ยนแปลงไป ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น เมื่อใดมีความรู้ความ เข้าใจในปรมัตถธรรม ข้อนี้อย่างถูกต้อง เมื่อนั้นจิตจะหลุดพ้น จากอุปาทานทั้ง ๔ ประการ เป็นการลุดถึงพระนิพพานที่เป็นจุด หมายปลายทางได้ ด้วยการเดินตามทาง คือมีปัญญารู้ว่า สังขาร ทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์และธรรมทั้งปวงเป็น อนัตตา โดยนัยดังที่วิสัยขานมา

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เหว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ตอน ๔ เดินทางอย่างเบาสบาย

ข้อแรกที่ว่า คนเกิดมาทำไม นั่นถือว่าเป็นปัญหาที่ทุกคนควรจะต้องตอบได้ ถ้าผู้ใดตอบไม่ได้ว่าเกิดมาทำไม ก็ดูจะเป็นคนที่ไม่สนใจเรื่องของตัวเองอย่างยิ่ง เพราะแม้ว่าบางคนจะไม่เคยนึกที่จะตอบปัญหาข้อนี้ แต่เขาจะต้องมีความมุ่งหมายในใจอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เป็นธรรมดา ซึ่งถือว่าเป็นความต้องการของเขา และเขาก็เกิดมาเพื่อสิ่งนั้น เมื่อสรุปสั้นๆ แล้วในโลกนี้ก็มีการเกิดมาเพื่อกิน เพื่อกาม และเพื่อเกียรติ เป็น ๓ อย่างด้วยกัน

เกิดมาเพื่อกิน เห็นได้ง่ายที่เด็กๆ เกิดมาก็เพื่อบริโภค เกิดมาเพื่อกาม ก็หมายถึง คนที่โตแล้ว ติดใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ทุกชนิด สะสมทรัพย์สมบัตินานาประการ ก็เพื่อการบริโภค รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เหลือจากนั้นก็เกิดมาเพื่อเกียรติ เช่น บางคนก็มาเกียรติ หรือทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อเกียรติอย่างเดียว แม้ที่สวดบางคนเกิดมาทำบุญให้ทานหวังจะไปสวรรค์ อย่างนี้ก็ไม่นับไปจากการหวังเพื่อจะได้มีการบริโภคกาม อันเป็นทิพย์ในสวรรค์ เป็นต้น หรือแม้ว่าจะตั้งใจไปพรหมโลกซึ่งบริสุทธิ์ไม่เกี่ยวกับกาม ความหมายก็คล้ายๆ กับเกียรติ คือเป็นสัตว์ผู้ที่ได้ชื่อว่าสูงสุดยิ่งใหญ่เหนือกว่าสัตว์ทั้งหลาย

เพราะฉะนั้นควรจะถือได้ว่า ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติของ สัตว์ปฏุนชนทั่วไปแล้ว สัตว์ทั้งหลายก็เกิดมาเพื่อกิน เพื่อแกมและ เพื่อเกียรติเป็น ๓ ประการด้วยกันดังนี้ แต่ถ้าไม่เป็นปฏุนชนมาก ถึงอย่างนั้น คือเป็นผู้ได้ยินได้ฟังคำสอนของพระอริยเจ้าแล้ว ความมุ่งหมายในการเกิดมานั้นจะเปลี่ยนไปอย่างไร

ข้อนี้ควรจะมองต่อไปว่า ผู้ที่ได้ยินได้ฟังธรรมะของพระอริยเจ้าแล้วย่อมรู้สิ่งต่างๆ พอสมควรที่จะทำให้เข้าใจได้ว่า ชีวิตของคนเรานี้มีวิวัฒนาการสูงขึ้นไป ๆ ตามลำดับจนกว่าจะถึงที่สุด แล้วผู้นั้นก็มองหาจุดหมายปลายทางให้พบสิ่งซึ่งเป็นจุดหมายปลายทาง หรือสิ่งที่ดีที่สุดมนุษย์ควรจะได้ว่าเกิดมานี้ เพื่อเดินทางไปให้ถึงจุดหมายปลายทางอันนั้น คือ สิ่งที่เรียกว่า พระนิพพาน หรือ อะไรก็ได้ แล้วแต่จะเรียก ขอแต่ให้เป็นความหมายว่าดับทุกสิ้นเชิง เป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ ถ้าตนเองยังไม่ได้ไม่ถึง ก็หวังที่จะให้ลูกหลานเหลนถึงให้จนได้ ฉะนั้นจึงมีลูกหลานเพื่อการเดินทางต่อไป อย่าให้หยุดชะงักเสีย จนกว่าจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง อย่างนี้เรียกว่าเป็นผู้เกิดมาเพื่อเดินทางไปให้ถึงจุดหมายปลายทาง ผิดกับผู้ที่เกิดมาเพื่อพะวงอยู่กับเรื่องกิน เรื่องแกม เรื่องเกียรติ

แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าเป็นผู้มีสติปัญญา เพราะได้ยินได้ฟัง คำสอนของพระอริยเจ้านั้นแล้ว แม้จะมีเรื่องกิน เรื่องแกม เรื่อง

เกียรติเจืออยู่ด้วย เรื่องเหล่านั้นก็จะทำให้เขาฉลาดยิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งเป็นการเดินทางอยู่ในตัวด้วยเหมือนกัน คือ เกิดมาในโลกนี้ได้ พบปะอะไร ได้บริโภคใช้สอยอะไร ก็ล้วนแต่เป็นความฉลาด เพิ่มขึ้นคือในที่สุดเฉยได้ ไม่หลงไหลในสิ่งเหล่านั้นอีกต่อไป นี้เรียกว่า ความฉลาดเกิดขึ้น เพราะการได้เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น

เพราะฉะนั้นถ้ามีสติปัญญาเกี่ยวข้องกับเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ก็ควรจะฉลาดขึ้นโดยเร็ว ไม่จมติดอยู่ในสิ่งเหล่านี้ ก็เป็นการเดินทางเหมือนกัน สรุปความว่า ถ้ามีปัญหาแล้ว ชีวิตนี้ ก็จะเป็นการเดินทางก้าวหน้าไปโดยเร็วถึงที่สุด นี่เป็นใจความของธรรมเทศนาครั้งที่ ๑

ครั้งถัดมาอีกก็ได้กล่าวถึงการเดินทางนั้นว่าจะเดินอย่างไรคือ การเดินทางนั้นได้แก่การปฏิบัติถูกต้อง อย่างที่เรียกว่า เดินอยู่ใน อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ความเข้าใจ ความคิดเห็นก็ถูกต้อง ความมุ่งหมายก็ถูกต้อง การพูดจาก็ถูกต้อง การทำการงานทางร่างกายก็ถูกต้อง การเลี้ยงชีวิตก็ถูกต้อง ความเพียรพยายามก็ถูกต้อง ความรำลึกประจำใจอยู่เสมอก็ถูกต้อง และมีความตั้งใจมั่น คือสมาธิก็ถูกต้อง เป็นความถูกต้อง ๘ ประการด้วยกันดังนี้ รวมกันเข้าเป็นอันเดียวกัน แล้วเรียกว่าเป็นการทางที่ดีที่สุดตามหลักของพระพุทธเจ้า และได้กล่าวสรุปอีกทางหนึ่งว่า การที่เห็นแจ่มแจ้งในอนิจจัง ทุกขัง อนตตฺตา เกิดปัญญาเบื่อหน่ายในความ

ทุกข์แล้วนั้นแหละคือหนทางของนิพพาน นี่เป็นการกล่าวอย่าง ตัดลัดตรงไปยังนิพพาน และกล่าวในระดับสูงคือปัญญาที่มองเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา อยู่เป็นประจำใจความสำคัญ ของการเดินทางในขั้นสูง และรวดเร็วมีอยู่ดังนี้ และเมื่อ สติปัญญาที่เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นไปแก่กล้าถึงที่สุด (โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือเห็นอนัตตา) ความไม่มีตัวไม่มีตน ไม่มี สัตว์ ไม่มีบุคคล) แม้แต่ตัวเราเองที่เคยหลงเข้าใจผิดว่าเราเป็นเรา เรามีอะไรเป็นของเรา ก็จักไม่มีความหลงอย่างนี้อีกต่อไป ก็เรียกว่าเป็นผู้ถึงจุดหมายปลายทาง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความรู้ขึ้นมาว่า ตัวเราไม่มี การเดินทางนั้นจึงไม่มี และเราก็ไม่ได้เกิดมาเพื่อจะ เดินทาง

หมดอวิชชาก็จะรู้ว่าไม่มีตัวไม่มีตน

ถ้าฟังไม่ดีก็วอกวน ถ้าฟังให้ดีก็จะเข้าใจได้ว่า ถ้ายังเป็นปุถุชน คนเขลา คนพาล ก็มีตัวตนของตน หรือมีอะไรเป็นของตน มีคน ที่เกิดมาแล้วก็มีปัญหาว่าเกิดมาทำไม แล้วมีสติปัญญาต่อไปว่า เกิดมาเพื่อจะเดินทางให้ถึงปลายทาง พอถึงปลายทางเข้าจริงๆ ก็พบความว่างจากตัวตน ไม่มีตัวตนทั้งในอดีต ทั้งในปัจจุบัน ทั้ง ในอนาคตดังนี้ นี่เป็นใจความสำคัญ เพราะว่าเป็นการกล่าวแต่ ต้นจนปลายของธรรมะ ซึ่งพระพุทธรเจ้าท่านได้ตรัสสอนไว้ โดยสรุปรวมแล้วจักมีอยู่เพียงเท่านั้น คือว่าเมื่อยังหลงไม่รู้จริง ก็มีตัว

ตนหรือมีของๆ ตน พอหมดความหลง หมดความเข้าใจผิด หมดอวิชชา ก็มองเห็นว่า ไม่มีตัวตน ไม่มีของตน มีแต่ธรรมชาติ ล้วนๆ หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมตาของธรรมชาติ นั่นเอง

ร่างกายจิตใจ คือสังขารเหล่านี้ก็ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ หมุนไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เกิดก็เกิดตามธรรมชาติ ดับก็ดับตามธรรมชาติ แม้จะถึงจุดหมายปลายทาง คือพระนิพพานนั้นก็ยังเป็นธรรมชาติ เพราะฉะนั้นจึงถือว่าไม่มีอะไร นอกไปจากธรรมชาติล้วนๆ มีอยู่หรือเปลี่ยนแปลงไป ธรรมชาติเหล่าใดมีการเปลี่ยนแปลงก็เปลี่ยนแปลงไป ธรรมชาติเหล่าใดเที่ยงแท้ถาวร (โดยเฉพาะคือนิพพาน) ก็ตั้งอยู่ในฐานะเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวรดังนี้ แต่แล้วรวมเรียกว่าธรรมชาติด้วยกันทั้งนั้น นี่เป็นผู้ที่เข้าถึงความจริง จึงเป็นผู้ที่หยุดความยึดมั่นถือมั่น ไม่มีตัวตนเกิดมา ไม่มีตัวตนเดินทางไปหาอะไรที่ไหน

แต่ทว่าตามธรรมตาทั่วไปแล้ว ยากที่คนเราจะเป็นอย่างนั้นได้ เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าด้วยเสียกันต่อไป ในเรื่องที่จะให้เกิดปัญญา มองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จนกระทั่งรู้แจ้งความไม่มีตัวตน และหยุดการเดินทางได้ การเดินทางก็คือ การเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสารแห่งการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย ไม่มีที่สิ้นสุด นี้เรียกว่า การเดินทาง แม้ในขณะที่เรามีชีวิตอยู่ ชาติหนึ่งก็มีการเกิด การแก่ การเจ็บ การตายของความรู้สึกคิด

นึก ซึ่งถือว่าเป็นตัวเราขณะหนึ่ง ๆ อยู่เสมอ เราคิดอย่างคนดีก็เป็นคนดี คิดอย่างคนชั่วก็เป็นคนชั่ว เลิกจากคิดอย่างชั่ว ก็คือตายจากคนชั่วแล้วเกิดมาเป็นคนดี จนกว่าจะสิ้นสุดความคิดชนิดนั้นลง แล้วเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นต่อไปอีก อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นการเดินทางเหมือนกัน เป็นการเวียนว่ายในวัฏฏสงสารเหมือนกัน คือ เป็นการเกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่ใน ทางจิตใจ หรือทางวิญญาณ ไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะรู้ความจริงที่แท้จริงที่ถูกต้อง จึงจะหยุด หรือจึงจะสิ้นสุด ตลอดเวลาที่ยังไม่รู้จริงก็ต้องเดินทางอยู่เสมอ

สมมติกันว่า เราต้องเดินทางแน่นอนแล้ว เราก็มีปัญหาแต่เพียงว่า จะเดินวิธีไหนจึงจะค่อยสบายเรื่อย ๆ ไปจนกว่าจะถึงปลายทาง เพราะฉะนั้นการบรรยายในวันนี้จะได้กล่าวถึงพระพุทธภาษิตที่แสดงการเดินทางอย่างเบาสบายเรื่อย ๆ ไป กว่าจะถึงที่สุดจุดหมายปลายทาง โดยอาศัยพระพุทธภาษิตที่ได้ยกขึ้นไว้ เป็นนิกเขปบทข้างต้นนั่นเองว่า "โย เว อวิทฺวา อุปธิ กโรติ ปุณฺปุณฺนี ทุกฺขมฺุเปติ มนุโท ผู้ใดเป็นผู้ไม่มีปัญญาไม่รู้แจ้ง เป็นคนเขลา ย่อมกระทำซึ่งอุปธิ แล้วก็มาถึงความทุกข์บ่อย ๆ ตสฺมา ปชานา อุปธิ น กยฺรา ทุกฺขสฺส ขาติปุปกาวานุปสฺสี เพราะฉะนั้นบุคคลพึงเป็นผู้รู้สึกตัวอยู่เสมอ มองเห็นแดนเกิดแห่งความทุกข์อยู่เสมอ แล้วอย่ากระทำการซึ่งอุปธิ" ดังนี้

คนไม่มีปัญญา คนเขลา ย่อมกระทำซึ่งอุปธิ

คำแปลตามตัวหนังสืออย่างนี้เข้าใจยาก จึงต้องอธิบายสิ่งที่เรียกว่าอุปธินั้นโดยเปรียบเทียบก็คือ การทาบคอน คำว่า 'อุปธิ' แปลว่าเข้าไปทรงไว้ เข้าไปแบกไว้ เข้าไปถือไว้ หรือสิ่งซึ่งตนได้เข้าไปแบกไว้ ทูนไว้ถือไว้ทาบไว้คอนไว้ อย่างไรก็ได้ คนที่ไม่มีปัญญาไม่มีความรู้ เป็นคนเขลา ย่อมแบก ย่อมหาม ย่อมทาบ ย่อมคอน อย่างนี้เรียกว่า 'กระทำซึ่งอุปธิ' เขาก็ต้องเข้าถึงความทุกข์อยู่เสมอๆ ส่วนผู้ที่มีความรู้ ย่อมเห็นว่า การทาบ การคอน การแบก การทูนหรืออะไรเหล่านี้ เป็นแดนเกิดแห่งความทุกข์ เขาก็ไม่ทำการแบก การทาบ การคอน

ถ้าจะเปรียบกับการเดินทาง เราจะเลือกเดินไปสบายๆ หรือว่าจะแบกของหนักเอาไปด้วย? ปัญหาที่ย่อมจะเกิดขึ้นว่า เดินอย่างไรจึงจะเบาสบาย ไม่แบกเอาของหนักไปด้วย เพราะคนก็มักจะสงสัยว่า จะเอาอะไรไปกิน ถ้าไม่แบกข้าวสาร น้ำตาลอะไรต่างๆ เอาไปแล้วจะกินอะไร คนฉลาดเขาก็ตอบว่า ถ้าฉลาดจริงก็หาเอาได้ตลอดทาง ถ้าเป็นคนโง่ ไม่อาจจะหาได้ตามกลางทาง ก็ต้องแบก ต้องทูน ต้องทาบ ต้องหาม ต้องเหน็ด ต้องเหนื่อย ตลอดเวลาที่หาม ส่วนคนฉลาดหาได้ตลอดทางก็ไม่ต้องแบกต้องหาม อย่างนี้มันผิดแปลกแตกต่างกันมากทีเดียว การเดินทางไปในนิพพานมีปรากฏชัดอยู่ในพระพุทธานุศาสน์นี้แล้ว ว่า "อย่ากระทำ

ซึ่งอุปธิ” คือ ทำการแบกหาม เพราะว่าถ้าทำการแบกหามแล้วก็จะหนักจนเดินไปไม่ได้ เพราะสิ่งที่เรียกว่าอุปธินั้นทำให้เกิดการหนักจนไปไม่ได้ เหมือนที่เรามีอุปธิในบ้านเรือนของเรา เราจะแบกเอาบ้านเรือนเดินทางไปได้อย่างไรอย่างนี้เป็นต้น หรือว่าเรามีเรือกสวนไร่นาเราจะแบกเอาเรือกสวนไร่นาไปได้อย่างไร นี่คือการที่ต้องแบก ต้องหามขนาดที่เดินไม่ไหว อย่างนี้เรียกว่า อุปธิ

บุญกุศลก็เป็นอุปธิได้

ถ้าถามว่า สิ่งใดเป็นอุปธิ คำตอบก็มีว่า ได้แก่ สิ่งที่กำลังยึดมั่นถือมั่นอยู่นั่นเอง เดียวนี้ใครกำลังยึดมั่นถือมั่นอะไร ก็เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลนั้น กล่าวรวมๆ กันไปก็คือ ยึดมั่นถือมั่นในเรื่องรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ยึดมั่นถือมั่นในวัตถุปัจจัยของเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ยึดมั่นถือมั่นเงินทองเข้าของทรัพย์สินสมบัติ เกียรติยศ ชื่อเสียง บริวาร หรืออะไรต่างๆ แล้วแต่จะจระไนออกไป เป็นเรื่องที่จระไนไม่ไหว แต่อย่าลืมนะว่า แม้ที่สุดแต่สิ่งที่เรียกว่า บุญกุศลก็เป็นอุปธิด้วยเหมือนกัน ดังพระพุทธภาษิตว่า *บุญโอบปธิกั* บุญก็ยังเป็นอุปธิ เพราะว่าแม้สิ่งที่เรียกว่าบุญ ถ้าไปแบกไปหามไปหาบเข้าก็หนักเหมือนกัน ‘แบกหาม’ ในที่นี้หมายถึงยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทานว่าเป็นของเรา เทียบให้เห็นได้ง่ายๆ ว่าบุญกับบาป ถ้ายึดถือแล้วก็เป็นของหนักเหมือนกัน เช่นว่าเราจะแบกก้อนหินเอาไปมันก็หนัก เราจะแบก

ถุงเงินถุงทอง เอาไปมันก็ยังหนัก แม้แต่จะแบกถุงที่เต็มไปด้วยเพชรพลอย มันก็ยังหนักอยู่นั่นเอง ขึ้นชื่อว่า แบกแล้วย่อมเป็นความหนักทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า แม้สิ่งที่เรียกว่าบุญก็เป็นอุปธิ การกล่าวเช่นนี้มีใช้เป็นการสอนให้หยุดทำบุญ หรือเลิกทำสิ่งที่เรียกว่าบุญ เพียงแต่สอนว่าอย่าให้แบกมันเข้าเท่านั้นเอง ทำก็ทำให้มากได้ตามที่ตัวต้องการ เหมือนกับเราอยากจะมีเงินสักเท่าไรเราก็หาได้ แต่แล้วอย่าเอามาแบกมาทูนไว้บนศีรษะ ใ้วางไว้ตามที่ควรจะวาง ไม่มาหนักอยู่บนศีรษะก็แล้วกัน จะมีสักเท่าไรก็ได้ ยิ่งมีมากก็มีทางที่จะได้รับความสะดวกมาก ใช้เป็นประโยชน์ได้มาก แต่ถ้ายังมีมากยิ่งเอามาทูนไว้มาก มันก็ยิ่งหนักมาก จึงไม่เป็นการสมควร

สิ่งที่เรียกว่า 'บุญ' นี้ก็เหมือนกัน จะสร้างสรรค์กันอย่างไรเท่าไรก็ได้ แต่อย่ายึดถือให้เกิดเป็นอุปธิขึ้นมา การกล่าวเช่นนี้คงจะเข้าใจได้ยากสำหรับคนธรรมดา ซึ่งไม่ค่อยได้ยินได้ฟังคำสั่งสอนเรื่องชนิดนี้ ข้อนี้เป็นข้อที่จำเป็นจะต้องเป็นอย่างนี้ จะเป็นอย่างอื่นไม่ได้

เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจะต้องขยันสดับตรับฟังเรื่องความยึดมั่นถือมั่น หรือ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น นี้ให้มากพอสมควร ก็จะเข้าใจได้สักวันหนึ่งโดยแน่นอน ว่าเราจะเป็นอยู่ได้โดยไม่

ต้องยึดถืออะไรเลยนั้นจะทำอย่างไร แม้จะมีอะไรก็ไม่ต้องแบก ต้องทุนไว้ นี่ก็เห็นกันอยู่แล้ว แต่ว่าจิตใจมันแอบไปแบกไปทุนเอาไว้เรื่อยไป เช่นว่ามีเงินแม้ไม่ได้เอามาแบกไว้บนบ่า ทุนไว้บนหัวก็ตาม แต่ไปแบกไปทุนไว้ด้วยจิตใจ คือความยึดมั่นถือมั่น มีลูกมีหลานไม่ได้เอามาแบกทุนไว้บนศีรษะก็ตาม แต่ก็แบกหรือทุนหัวไว้ด้วยจิตใจ แม้เรื่องมีเกียรติ มีบุญ มีอะไรก็ตาม เมื่อมีการแบก การทุน มันจึงเป็นของหนัก ถ้าไม่มีการแบกการทุนทั้งทางกายและทางใจ ก็ไม่เป็นของหนัก นี่แหละเรียกว่าการไม่กระทำซึ่งอุปธิ

ผู้มีปัญญาย่อมมองเห็นว่าอุปธิเป็นเหตุให้เกิดทุกข์

อุปธิ หมายถึงการแบก การทุน การหาบ การหาม การอะไรต่าง ๆ ซึ่งรวมเรียกสั้น ๆ ว่า อุปธิ แปลว่าการถือไว้หรือทรงไว้ การเข้าไปทรงไว้ หมายความว่าเราเข้าไปอยู่ข้างใต้ แล้วสิ่งเหล่านั้นบรรทุกอยู่บนเรา อាកกรอย่างนี้เรียกว่าอุปธิ คนไม่รู้ไม่ฉลาด ย่อมกระทำซึ่งอุปธิ คือการแบก การทุน การหาบ การหามอะไรต่าง ๆ ไว้เต็มไปหมดคอยว่าแต่จะเดินไปเลย แม้ นั่งอยู่นอนอยู่ก็ ยังเอามาแบกมาทุนไว้ ไม่มีเวลาสร้างเลย นี่เรียกว่าผู้กระทำซึ่งอุปธิ เขาเป็นผู้เขลาอย่างนี้แล้วย่อมประสบความทุกข์ หรือเข้าถึงทุกข์อยู่เสมอ แล้ว ๆ เล่า ๆ ส่วนผู้ใดมีปัญญามองเห็นว่า การแบกการทุนหรืออุปธินี้ เป็นต้นเหตุให้เกิดความทุกข์ เขาก็จะประพฤติกระทำในทางตรงกันข้าม

ข้อที่ว่าการแบก การทูน เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์นี้ ท่านทั้งหลายก็สวดร้องท่องบ่นอยู่ทุกวัน ได้แก่บทว่า *สงฺฆิตเตน ปญฺจุ ปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา เสยฺยถิทํ ฐูปฺปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ* ดังนี้ เป็นต้น

มีใจความเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วว่า เบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่นนั้นแหละเป็นตัวทุกข์อย่าได้ไปโทษความแก่ ความเจ็บ ความตาย 'อะไรให้มากนัก เพราะความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นต้นนั้น ถ้าไม่ไปยึดมั่นถือมั่นแล้ว หาเป็นความทุกข์ไม่ คนได้ไปยึดมั่นเบญจขันธ์ที่มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายจนเกิดความรู้สึกสำคัญมั่นหมายว่าความเกิดเป็นของเรา ความแก่ของเรา ความเจ็บของเรา ความตายของเราอย่างนี้ขึ้นมาแล้ว จึงได้เป็นทุกข์ต่างหาก ถ้าไม่มีความยึดมั่นถือมั่น คือ ไม่แบกเอาความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายไว้แล้วมันก็ไม่เป็นทุกข์ฟังดูน่าหัวที่ว่าคนเขลาเหล่านี้ได้แบกเอาความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายไว้เป็นอุปธิ หรือ เป็นของของตน คือ บรรทุกหนักอยู่บนตน เพราะความสำคัญว่า ความเกิดก็ของเรา ความแก่ก็ของเรา ความเจ็บก็ของเรา จึงเป็นผู้ที่มีความทุกข์อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้

ถ้าอย่ายึดมั่นถือมั่น แม้ในความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายแล้ว ก็หาเป็นทุกข์ไม่ ผู้ที่ไม่แบกไม่ยึดในเรื่องความเกิด

ความแก่ ความเจ็บ ความตายนั้น ก็คือผู้ที่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนตตา
อย่างถึงที่สุดแล้ว เห็นความไม่มีอะไรเป็นตัวตน หรือเป็นของตน
แล้วนั่นเอง

เข้าใจคำว่าความยึดมั่นถือมั่น ก็เข้าใจคำว่า อุปธิ

เมื่อเราเข้าใจคำว่า ความยึดมั่นถือมั่นดี เราก็เข้าใจคำว่า
อุปธิได้ดี เพราะโดยเนื้อแท้ก็เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นสิ่งๆ เดียวกัน
ความยึดมั่นถือมั่นก็หมายความว่าจิตใจได้เข้าไปยึดถือสิ่งนั้นๆ เข้า
ไว้ ความที่จิตใจเข้าไปยึดถือนั้นมันหมายความว่า สิ่งนั้นๆ มา
บรรพทุก อยู่บนจิตบนใจทับถมอยู่บนจิตบนใจ ดังนั้นจึงมีความทุกข์
เช่นไปยึดถือว่าเงินของเราเข้าเมื่อใด เงินไม่ว่าอยู่ที่ไหน ก็มารวม
กันอยู่บนศีรษะของบุคคลนั้นทันที แม้จะฝากไว้ในธนาคารก็มา
อยู่บนศีรษะของคนนั้นทันที นี้เรียกว่าความยึดมั่นถือมั่นหรือ
เรียกว่าอุปธิในที่นี้

เพราะเหตุฉะนั้นเอง วัฏควายไร่นา ที่อยู่ตามทุ่งตามนา ก็
สามารถที่จะวิ่งมาอยู่บนศีรษะของเจ้าของทันที เมื่อมีความยึดมั่น
ถือมั่นว่าเป็นเจ้าของ หรือยึดมั่นถือมั่นอย่างใดก็ตาม เมื่อไม่มีความ
ยึดมั่นถือมั่น มันก็อยู่ตามที่ที่มันอยู่ จะใช้สอยเมื่อไรก็ทำไปตาม
ที่ถูกที่ควร มันก็ไม่มาอยู่บนศีรษะของเรา ความทุกข์ก็ไม่ได้เกิด
ขึ้น สิ่งที่ต้องการจะได้ จะทำ ก็ทำไปได้โดยไม่ต้องมีความทุกข์

ดังนั้นเรื่องความยึดมั่นถือมั่น หรือไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้ เป็นเรื่อง

สำคัญที่สุดสำหรับเราทุกคน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ผู้ที่จะเดินทาง เพราะว่าถ้าแบก หุ่น หาบ หาม อยู่เต็มหนักเสมอไปแล้ว จะไปได้อย่างไร ต้องทำให้เป็นความเบาสบาย ไม่มีการแบกหาม หาบ หุ่นอะไร ตัวอย่างเหมือนเรานั่งรถไฟไป เรามีสตางค์ไปซื้อของกินกลางทางจนตลอดทาง หรือว่ามีคนคอยเอาอาหารมาส่งให้ตลอดทางเหล่านี้ มันเป็นไปได้แบบนี้ เพราะเราจัดถูกวิธี เราทำถูกวิธี เพราะเรารู้เรื่องสิ่งเหล่านี้ดี จึงทำให้เป็นอย่างนั้นได้

การเดินทางในทางจิตใจ เพื่อจะไปสู่จุดหมายปลายทางคือ นิพพานนั้นก็เหมือนกัน เราจะต้องทำให้ไม่มีการแบกการหาม ให้เราเดินตัวเปล่าเดินเบาสบายไปโดยเร็ว เพื่อถึงจุดหมายปลายทางอย่างนี้แหละจึงกล่าวว่า แม้เราจะทำบุญก็จงทำบุญให้เป็น อย่าให้บุญนั้นกลายเป็นอุปธิขึ้น แต่ให้บุญนั้นกลายเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกเหมือนกับผู้ที่คอยส่งอาหารให้เรากินทุกคราวที่เราหิว ในระหว่างที่เราเดินทาง ฉันทิก็ฉันทัน ถ้าผิดจากนี้แล้ว บุญนั้นเองก็กลายเป็นอุปธิ และเป็นความหนักอย่างยิ่งจนเดินทางไม่ได้ ก็เป็นเรื่องน่าขบขัน และในที่สุดก็กลายเป็นเรื่องน่าเวทนาสงสารอย่างยิ่ง สำหรับผู้ที่มาบุญเมากุศล เท่อๆ ตามๆ กันไป โดยไม่รู้ว่ามีสิ่งนี้ก็อุปธิได้ ในเมื่อมีความยึดมั่นถือมั่น

เราทุกคนมีหลักการประพฤติปฏิบัติในอันที่จะเว้นจากความชั่วแล้วก็ทำความดี นี่หมายความว่า ความดีที่ทำได้นั้น ไม่ใช่เป็น

สิ่งที่ต้องแบกต้องหามเอาไว้ เพราะว่าเราต้องรู้จักทำจิตให้บริสุทธิ์ คือปราศจากความยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดอยู่เสมอดี ฉะนั้นความดี จึงไม่ต้องยึดถือ เราจะมีความดีสักเท่าไร ก็ไม่ต้องยึดถือ ความดี ก็กลายเป็นบริวาร คอยรับใช้คอยอำนวยความสะดวก ไม่มาทับถมสมอยู่บนศีรษะของผู้มันเลย นี้เรียกว่าเขารู้จักจัด รู้จักจัดทำ อย่างถูกต้องกับการเดินทางในทางนามธรรมคือในทางจิตใจ ได้แก่การทำความดีให้ก้าวหน้าให้มากสูงยิ่งๆ ขึ้นไป ถ้าเข้าใจผิด มันก็กลายเป็นเพียงการสะสมสิ่งต่างๆ ที่จะทับถมตนเองให้เคลื่อนไหวไม่ได้ให้กระดูกกระดูกไม่ได้ในที่สุด เพราะความยึดมั่นถือมั่น แล้วก็จมอยู่ในความทุกข์ตลอดเวลา เพราะถูกความดีทับถมมีความหนักจนกระดูกกระดูกไม่ได้นั่นเอง

สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น

การกล่าวดังนี้เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า แม้เราจะต้องเดินทาง ด้วยการทำความดี เราต้องทำให้ถูกต้องตามเรื่องตามราว อย่าให้ความดี หรือบุญกุศลนั้นกลายเป็นอุปธิขึ้นมาได้ เพราะว่าเกิดเป็นอุปธิขึ้นมาแล้วย่อมเป็นของหนักทั้งนั้น และทุกสิ่งเป็นอุปธิได้ไม่ยกเว้นอะไร แม้กระทั่งบุญก็ยังเป็นอุปธิได้ ถ้ามีความยึดมั่นถือมั่น

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงกำชับไว้ว่า อย่าได้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย โดยความเป็นตัวตนหรือเป็นของๆ ตน โดย

พระพุทธภาษิตว่า "สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสยา" สิ่งทั้งหลาย ทั้งปวงอันใครๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นของตัวตน หรือของๆ ตนดังนี้ ซึ่งเป็นข้อความที่ท่านทั้งหลายเคยฟังมาแล้วอย่างซ้ำๆ ซากๆ และข้อความนั้นก็เป็นอย่างเดียวกันกับพระพุทธภาษิตข้อที่กำลังกล่าวอยู่นี้ว่า ผู้ใดเป็นคนเขลาไม่รู้ ย่อมกระทำให้ซึ่งอุปธิ คือความแบก หาม หาบ คอน ต่างๆ ในสิ่งที่ตนรัก ตนพอใจ และไม่รัก ไม่พอใจ เขาจึงต้องได้รับความทุกข์

สิ่งที่เป็นอุปธิหรือยึดมั่นถือมั่นนั้นมีได้โดยมากในสิ่งที่เป็นที่รักที่พอใจ แม้แต่สิ่งที่ไม่เป็นที่รักที่พอใจก็เป็นอุปธิได้ เช่น ความโกรธไม่รู้สร้าง ความเกลียดไม่รู้สร้าง อย่างนี้สิ่งที่เราไม่รักไม่ชอบ ไม่ปรารถนาก็มาเป็นอุปธิแก่เรา มาลุมอยู่ในจิตใจของเรา คอยนึกถึงแต่คนที่ตนเกลียด หรือเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งตนไม่ชอบก็เอามาใส่ไว้ในใจทำจิตใจให้เป็นทุกข์อยู่เสมอ นี้เรียกว่าแม้บาปก็เป็นอุปธิคู่กันกับบุญ แม้ว่าบุญก็เป็นอุปธิ *ตสฺมา ปชานํ อุปธิ น กยิรา*

เพราะฉะนั้นจึงเป็นผู้มองเห็นเหตุอันเป็นแดนเกิดของความทุกข์ว่าได้แก่อุปธิ แล้วอย่ากระทำให้อุปธิต่อไป เป็นผู้ไม่แบก ไม่หาม ไม่หุน ไม่อะไรอีกต่อไป ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทุกๆ อิริยาบถ เดิน ยืน นั่ง นอน ก็จะเรียกได้ว่าเป็นผู้เดินทางไปได้ด้วยความเบา สบายรวดเร็วถึงที่สุดจุดหมายปลายทางได้ทันตามเวลา สมตามความปรารถนาที่มีว่า เราเกิดมานี้เพื่อเดินทางไปให้ถึงสันติบท

กล่าวคือพระนิพพาน อันเป็นที่สิ้นสุดของความปรารถนาทุกอย่าง
ทุกประการ ไม่มีอะไรที่จะสูงไปกว่านี้ ในบรรดาสิ่งที่ดีที่สุดที่
มนุษย์เราควรจะได้

หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้กำหนดพระพุทธานุภาพอันนี้ไว้โดย
ใจความสั้นๆ ว่า จงอย่าได้ แบก หาม ทาบ คอน ทูน สิ่งใดๆ ไว้
จนตลอดทุกทีพาราตริกกาลเทอญ.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ตอน ๕

ใช้หนี้บาปไปพलग ถอนลูกศรไปพलग

ในขั้นแรกที่สุด ได้กล่าวถึงปัญหาที่ว่า คนเราเกิดมาทำไม? และยุติต่อกันว่า เกิดมาเพื่อเดินทางให้ไปจนถึงจุดหมายปลายทางของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต คือ ถึงพระนิพพาน อันเป็นที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์ทั้งปวง

ในคราวถัดมาได้กล่าวถึงวิธีการของการเดินทาง ซึ่งเมื่อสรุปแล้ว ก็ได้แก่การที่มีจิตใจก้าวหน้าสูงขึ้นไปในทางปัญญา เห็นว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ยิง ๆ ขึ้นไป ครั้นถึงจุดหมายปลายทางแล้วก็คือ การหมดความเห็น หรือความยึดถือ หรือหมดความสำคัญมันหมายความว่าตัวเรา ว่าของเรา ไม่เห็นว่ามีตัวเรา ไม่เห็นว่ามีของเรา เห็นว่าเป็นแต่เพียงธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้น หมุนไปเวียนไป ธรรมชาติล้วน ๆ เป็นรูปกายกิติ เป็นนามธรรม คือจิตใจกิติ เรียกว่าขันธทั้งห้าบ้าง เรียกอย่างอื่นบ้าง ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นธรรมชาติล้วน ๆ หมุนไปตามเรื่องของธรรมชาติ ไม่มีตัวเรา การที่มีความเห็นแจ้งแทงตลอดอย่างนี้ ทำให้เห็นลึกลงไปว่า ตัวเราไม่มี เมื่อตัวเราไม่มีก็เท่ากับการเดินทางไม่มี เพราะเราไปหลงว่ามีตัวเราคือตัวเรามีมันจึงได้มีการเดินทาง

เพราะความดีนบน เพราะความต้องการ หรือทบทวนมานอยู่ด้วยความทุกข์ ก็ต้องการจะพ้นจากทุกข์ จึงต้องเดินทาง ฟังดูแล้วเป็นเรื่องที่น่าหัว หรือว่าสับสนกันอยู่

ตัวเราไม่มี มีแต่ธรรมชาติ

สำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้อันถูกต้อง ผู้ที่มีความรู้ถูกต้องย่อมรู้ว่า เราสำคัญว่าตัวเรามีในเมื่อเราเผลอไป มีความหลงว่าตัวเรามี ตัวเราไม่มีในเมื่อเรามีความรู้อย่างแท้จริงว่ามีแต่ธรรมชาติ ไม่ใช่ตัวเรา เพราะฉะนั้นในขณะที่เรายังหลงอยู่ว่าตัวเรามี เราก็ต้องมีปัญหาเกี่ยวกับการที่จะทำให้เกิดยิ่งขึ้นไป ซึ่งเปรียบเหมือนกับการเดินทาง ครั้นถึงที่สุด เมื่อมารู้ว่าตัวเราไม่มี มีแต่ธรรมชาติ ก็ไม่มีการเดินทาง ไม่มีการหยุดอยู่ที่นั่นด้วย ไม่มีการเดินด้วย แล้วมันอยู่ที่ไหน ผู้มีปัญญาควรจะมีความรู้ ความเข้าใจว่า นี่แหละเป็นใจความอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่า ความว่าง ถ้าเมื่อว่างจากตัวผู้เดินแล้ว มันก็ไม่ได้เดินไปไหน และมันก็ไม่ได้หยุดจมอยู่ที่ไหน มันจึงไม่มีทั้งการหยุด และไม่มีการจม นี่จึงว่าเดินไปถึงที่สุดแล้ว ก็ไม่มีตัวผู้เดิน มองมาดูทางข้างหลังว่าที่แท้ก็ไม่มีตัวผู้เดิน แต่ที่สำคัญว่ามีตัวผู้เดิน ก็เพราะความเข้าใจผิด

ทีนี้ในคราวต่อมา ได้แสดงถึงข้อที่ว่า ถ้ายังต้องเดิน คือยังโง่ยังหลง ยังเขลา ยังต้องเดินอยู่แล้ว ก็อย่าได้หอบหิวอะไรเอาไป

ให้มันรุ่งรัง หนักลำบาก นี่ก็เป็นเรื่องที่เราเข้าใจยากแก่คนทั่วไปอีกเหมือนกัน เพราะคนทั่วไปเป็นห่วงแต่เรื่องกินว่าจะเอาอะไรกิน นึกถึงแต่การเดินทางตามธรรมดา จะต้องหาเสียบ้างไปกินอย่างเดียวเท่านั้น หารู้ไม่ว่าการเดินทางที่ถูกต้องที่ฉลาดนั้น เราไม่ต้องหาอะไรเอาไปก็ได้ เราจะอาศัยสติปัญญาของเรา ทำให้มีกินมีใช้ และมีความปลอดภัยไปตลอดเวลาของการเดินทาง ดังนี้ก็ได้

เมื่อจิตใจสูงขึ้น ความยึดมั่นถือมั่นจะลดลง

ในทางธรรมะนี้ ยิ่งจะเป็นอย่างนั้น คือ การเดินทางของจิตใจ ที่เดินจากที่ต่ำไปสู่ที่สูงนั้น ย่อมหมายถึงการปลดปล่อย สิ่งที่เคยยึดมั่นถือมั่นมาแต่ก่อนให้หลุดออกไปให้หลุดออกไปๆเรื่อยๆ ตามลำดับ จนกว่าจะหมด เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรจะเพิ่มให้มันมาก ให้มันหนัก ให้มันรุ่งรังยิ่งไปกว่าเดิม นี่แหละจึงว่าไม่พึงกระทำอุปธิ คือ การหอบหิ้ว แบก หาม หาบ หูน หรืออะไรก็ตาม ในขณะที่เป็นการเดินทาง เพื่อลู่ถึงจุดหมายปลายทาง แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า บุญ ถ้าเอามาถือก็เป็นอุปธิ ก็กลายเป็นของหนัก ทำให้การเดินทางเป็นไปไม่ได้ เพราะเราแบกของหนัก

ขึ้นชื่อว่าความยึดถือแล้ว ย่อมจะเป็นของหนักทั้งนั้น ไม่ว่าจะยึดถือบุญหรือบาป เช่นเดียวกับว่า เราจะแบกกระสอบใส่ก้อนหินมันก็หนัก เราจะแบกกระสอบใส่เงินทองแก้วแหวน เพชร

พลอยอะไร มันก็ยั้งหนัก มันจะไม่หนักก็ต่อเมื่อไม่แบกเท่านั้น เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้ไม่ถือ ไม่หาม ไม่หิ้ว ไม่แบก ถ้าจะใช้ประโยชน์ก็ใช้โดยไม่ต้องยึดมันถือมัน คือให้มันอยู่ตามธรรมชาติ ธรรมชาติของมัน เราเข้าไปเกี่ยวข้องกับไม่ต้องยึดมันถือมัน และ จัดทำทุกสิ่งทุกอย่างไปได้ด้วยสติปัญญาอันนั้น ก็จะเป็นการก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปทุกที สูงขึ้นไปทุกที หรือกล่าวอีกทางหนึ่งก็ว่าเขาลงทุกที น้อยลงทุกที ไม่มีสิ่งที่ยึดมันถือมันมากเหมือนแต่กาลก่อน

อย่างนี้เรียกว่า เดินทางไปโดยไม่หอบหิ้วอะไรไป มีแต่จะสลัดทิ้งเรื่อยไป จนถึงที่สุดของการเดินทาง เพราะฉะนั้นผู้ฟังทุกคน จะต้องสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า คำกล่าวอย่างนี้มันมีความหมายที่แท้จริงอย่างไร และมันขวางกันกับคำกล่าวหรือคำพูด ความคิด ความนึกของคนธรรมดาทั่วไปอย่างไร เมื่อมองเห็นความแตกต่างข้อนี้แล้ว จะเข้าใจธรรมะในขั้นสูง คือธรรมะสำหรับความหลุดพ้นนั้นได้โดยง่าย ถ้าไม่เข้าใจแล้ว ก็จะสับสนวนเวียน ฟังไม่ได้เรื่องไม่ได้ราว เสร็จแล้วก็ลืมกัน แล้วก็เลิกกัน เป็นอยู่อย่างนั้นไปจนตาย

เพราะฉะนั้น ในวันนี้ก็จะได้กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ควรยึดมันถือมัน ในการเดินทางต่อไปอีกเหมือนกัน หรือให้ชัดเจนยิ่งกว่านั้น ก็คือว่า ตลอดเวลาที่เรามีชีวิตอยู่ กำลังเป็นอยู่นี้ อย่าได้พอกพูนความยึดมันถือมัน อย่าสะสมสิ่งซึ่งยึดมันถือมัน หากแต่กระทำ

ให้เป็นการปล่อย เป็นการวางเรื่อยๆ ไปตามลำดับ โดยอาศัย
 ธรรมชาติ ที่ยกขึ้นไว้เป็นหัวข้อข้างต้นว่า สเจ ปุพฺเพ กตเหตุ
 สุขทุกฺขํ นิคฺขจติ ถ้าว่าบุคคลได้เสวยสุขและทุกข์ เพราะเหตุ
 แห่งกรรมที่ได้กระทำไว้แต่กาลก่อน โบราณกั กตฺ ปาป-
 ตเมโส มุญฺจเต อธิญํ ขอให้ถือเสียว่าเป็นการเปลี่ยนหนี้บาปที่
 กระทำไว้แต่กาลก่อนเสมอไป

ฟังดูใหม่อีกครั้งว่า ถ้าได้รับความสุขความทุกข์เนื่องมาแต่
 การกระทำที่กระทำไว้แต่ก่อน ก็ให้ถือเสียว่านั่นเป็นการใช้หนี้
 บาปที่กระทำไว้แต่กาลก่อน สิ่งที่ต้องสังเกตพิจารณาดูให้ดี ก็คือ
 ข้อที่ว่า เราได้รับทั้งความสุข ได้รับทั้งความทุกข์ เพราะเหตุแห่ง
 กุศลและอกุศลที่ได้กระทำไว้แต่กาลก่อน เราทำทั้งสองอย่าง คือ
 ทั้งบุญและทั้งบาป แล้วเราก็ได้รับทั้งความสุขและความทุกข์ ใน
 ที่นี้ท่านสอนว่า เมื่อได้รับทั้งความสุขและความทุกข์ทั้งสองอย่าง
 ให้ถือเสียว่า นั่นเป็นการใช้หนี้บาปที่กระทำไว้แต่กาลก่อน

อย่าไปมัวยินดีเมื่อได้รับความสุข

อย่าไปมัวยินร้ายเดือดร้อนเมื่อทุกข์

ทำไมจึงรวมเอาทั้งสุขและทั้งทุกข์ว่าเป็นผลของบาปที่ทำไว้
 แต่กาลก่อน และให้ถือเสียว่ามันเป็นการใช้หนี้ ให้ร่อยหรอลงไป
 ให้หมดไป อย่าไปมัวยินดีเมื่อได้รับความสุข อย่าไปมัวยินร้าย

เดือดร้อนเมื่อได้รับทุกข์ การที่กล่าวอย่างนี้มีใจความสำคัญตรงที่ว่า ท่านประณามความสุขและความทุกข์ทั้งสองอย่างนี้ว่าเป็นผลของบาปที่กระทำไว้ในกาลก่อน ลองคิดดูด้วยกันทุกคนว่าทำไมจึงเป็นบาป? และบาปในที่นี้หมายถึงอะไร? บาปในที่นี้หมายถึงการที่ต้องเกิดมาเสวยสุข เสวยทุกข์นั่นเอง เมื่อเกิดมาแล้วต้องเสวยสุข ต้องเสวยทุกข์นี้แน่นอน บาปนั้นเป็นเหตุให้เกิดมา ถือว่าการได้เกิดมาเสวยสุข เสวยทุกข์นี้ ควรจะถูกจัดว่าเป็นบาป

นี่ฟังดูแล้วมันขัดกันกับที่เขาสอนๆ กันอยู่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำกุศลได้ความสุขไปสวรรค์ ทำบาปได้ความทุกข์ไปนรก แต่ทำไมจึงพูดว่า การที่ได้รับความสุข ความทุกข์ สองอย่างนั้นเป็น ผลของบาปที่กระทำไว้แต่กาลก่อน การที่กล่าวดังนี้ ก็เพราะว่าเป็นการกล่าวที่เลื่อนชั้นสูงขึ้นไปถึงระดับของบุคคลที่ยากจะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ ถือว่าการเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์นั้นเป็นเหมือนบาป เพราะว่าเป็นสังสารวัฏฏ์นั้นมีทั้งนรก มีทั้งสวรรค์ การเวียนว่ายในนรกในสวรรค์ วนเวียนกันอยู่อย่างนี้ ถือว่าเป็นการเวียนว่าย

ขั้นขึ้นชื่อว่าการเวียนว่ายแล้ว ถือว่าเป็นบาปหรือเป็นของสกปรก เป็นของชั่วเสมอกัน คนตามธรรมดาอยากไปสวรรค์ ฆูษาภาวะที่เรียกกันว่าสวรรค์ แต่คนที่มีความรู้ถูกต้องในทางธรรมนั้นกลับไม่ต้องการสวรรค์ กลับจัดไว้ในฐานะเป็นบาปที่ซ่อนเร้นชนิด

หนึ่ง ซึ่งเป็นที่ที่ทำให้คนต้องทนทรมานอยู่ที่นั่นด้วยชนิดหนึ่ง จึงไม่ได้ปรารถนาสวรรค์ ในฐานะเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาหรือน่าปรารถนาแต่ประการใด กลับไปถือเสียว่า การที่ต้องเวียนว่าย สุขๆ ทุกข์ๆ สุขๆ ทุกข์ อยู่เสมอไปนี้ เป็นการถูกทรมาน และจัดไว้ว่าเป็นบาป เรื่องมันจึงอยู่กับคนละครดับ คือเรื่องที่เคยเป็นบุญของตนธรรมดาสามัญนั้น มากลายเป็นเรื่องที่ไม่พึงปรารถนา หรือจัดว่าเป็นบาปเสียแล้วในทันที

เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงการไปสวรรค์ คนพวกนี้ก็ขะเขย่ง พวกที่มีจิตใจสูง ต้องการความสงบแล้ว ย่อมไม่ต้องการสวรรค์ที่เต็มไปด้วยความวุ่นวาย เพราะว่ามีสิ่งที่ยุ่งวุ่นวานให้วุ่นวายมากกว่าในมนุษย์นี้เสียอีก ไม่ต้องพูดถึงความสุขในโลกมนุษย์นี้ เพราะว่าแม้ความสุขในโลกสวรรค์ก็เป็นความวุ่นวายหาความสงบไม่ได้ จึงถูกประณามไว้ว่าเป็นบาป คำว่า 'บาป' ในที่นี้จึงมีความหมายพิเศษเฉพาะคำๆ นี้เฉพาะในกรณีอย่างนี้ ถ้าฟังไม่ดีก็ไม่เข้าใจ แล้วก็สับสนวนเวียน ถ้ามีปัญญาพอก็จะฟังเข้าใจ และถือเอาประโยชน์ได้ คือเลื่อนระดับแห่งจิตใจของตนขึ้นมาได้อีกชั้นหนึ่ง สูงขึ้นมาได้อีกชั้นหนึ่งดังนี้

ยังมีข้อที่จะต้องสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า การที่ได้รับสุขรับทุกข์ระคนกันไปในโลกนี้ทุกวันทุกเดือนทุกปีนี้ ขอให้ถือວ່านั้นเป็นการใช้หนี้ให้หมดไป เพื่อว่าอย่าให้ต้องมาเป็นอย่างนี้อีกเลย คำว่า

หนี้ในที่นี้ หมายความว่าเราได้ทำผิดเป็นลูกหนี้ เป็นฝ่ายที่เป็นลูกหนี้ เราต้องชำระหนี้ หนี้ของเราคือการทำผิด เราทำผิดตรงที่ไปหลงบูชาสิ่งที่ทำให้เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏฏ์เรามีความโง่ ความหลง ถึงกับไปบูชาสิ่งที่ทำให้เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏฏ์ เพราะฉะนั้นเราจึงกระทำแต่กรรมที่ทำให้เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏฏ์

กรรมดำ กรรมขาว กรรมไม่ดำไม่ขาว

มีหัวข้อที่อาจจะจำได้ง่ายๆ ก็คือว่า 'กรรม' นี้แบ่งเป็น ๓ ชนิด คือ กรรมดำ กรรมขาว กรรมไม่ดำไม่ขาว กรรมดำ หรือกรรมขาวสองอย่างแรก เป็นกรรมที่ทำให้เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏฏ์ กรรมดำทำให้เวียนลงไปในความทุกข์ กรรมขาวทำให้เวียนไปในความสุข ส่วนกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว เพราะไม่มีสี (ไม่มีทางที่จะกล่าวได้ว่าขาวหรือดำนั้น) เป็นกรรมที่ทำให้หยุดการเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์

กรรมดำเราเรียกว่า บาป ว่า อกุศล กรรมขาวเราเรียกว่า บุญหรือกุศล ส่วนกรรมที่ไม่ดำไม่ขาวนั้นอยู่เหนือบาป เหนือบุญ เหนือกุศล จนไม่เรียกว่าเป็นบุญหรือบาป เป็นกุศลหรืออกุศล แต่นิยมเรียกกันว่าเป็นอพยากฤต คือ เป็นสิ่งที่ใครๆ พูดยังไม่ได้ว่ามันเป็นอะไร กรรมไม่ดำไม่ขาวนี้จึงไม่ใช่บุญ ไม่ใช่บาป ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล แต่ว่าเป็นไปเพื่อจะระงับเสียให้หมดทั้งบุญ ทั้งบาป ทั้งกุศล ทั้งอกุศลนั่นเอง เพราะฉะนั้น กรรมที่สาม ที่ไม่ดำไม่

ขานี้ก็ได้แก่กรรมที่ประพุดิกระทำเพื่อให้ลูกลงนิพพาน กรรมดำนำไปทุกคติ-นรก กรรมขานำไปสุคติ-สวรรค์ กรรมไม่ดำไม่ขานำไปสู่นิพพาน

เราจึงเห็นได้ว่า กรรมดำกรรมขานั้น ทำให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร ขึ้นๆ ลงๆ อยู่ในระหว่าง สุคติ ทุกคติ ส่วนกรรมคือ อริยมรรค ที่ไม่ดำไม่ขานั้น นำให้ขึ้นเหนือโลก เหนือสังสารวัฏฏ์ เรียกว่า *โลกุตตระ* คือ อยู่เหนือโลกเรียกว่า *วิวัฏฏะ* คือ ไม่เป็นสังสารวัฏฏ์ แต่เป็นนิพพาน หรือเป็นที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์ทั้งปวง

เมื่อเป็นดังนี้ เราได้หลักขึ้นมาสั้นๆ ว่า กรรมอะไรก็ตามที่ทำให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารแล้วถือว่าเป็นบาป และเมื่อเราไปทำบาปเข้าก็ถือว่าเราทำผิด ทำผิดก็ต้องเป็นหนี้ ต้องใช้บาป ต้องใช้หนี้ ดังนั้นเมื่อเราได้เสวยสุขในสวรรค์ ได้เสวยทุกข์ในอบายก็ตาม ต้องถือว่าเป็นการใช้หนี้ด้วยกันทั้งนั้น เราได้ยินชาวบ้านทั่วๆ ไป มักจะพูดว่ายอมใช้หนี้ เฉพาะแต่เมื่อมีความทุกข์พอได้ทุกข์ร้อนอะไรขึ้นมาก็ตั้งใจเสียดสละให้ บอกว่า "เฮ้อ ยอมใช้หนี้ไป" ให้มันหมดกันเสียที แต่พอถึงคราวที่ได้รับความสุข สนุกสนานนั้น ไม่เคยคิดว่าเป็นการใช้หนี้ เพราะว่ายังหลับหูหลับตาอยู่ครั้งหนึ่งนั่นเอง ต่อเมื่อลืมหูลืมตามิปัญญาอย่างถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เขาจึงจะเห็นว่า เรื่องสุขเรื่องทุกข์นี้มันเท่ากัน คือ มันวนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสาร เวียนว่ายไปในกอง

ทุกข์เสมอกัน เพราะฉะนั้น เมื่อเสวยสุขก็ดี เมื่อเสวยทุกข์ก็ดี ล้วนแต่เป็นการใช้หนี้ของบาปที่กระทำไว้แต่โบราณด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้นจึงสมกับกรรมภษิตที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นหัวข้อข้างต้นว่า

สเจ ปุพฺเพ กตเหตุ สุขทุกข์ นิคฺจจติ

บุคคลได้เสวยสุขและทุกข์เพราะเหตุแห่งกรรมที่กระทำไว้ในกาลก่อน

โบราณกํ กตํ ปาปํ- ตเมโส มุญฺเจเต อิญํ

ถ้าเป็นอย่างนั้นให้ถือว่านั่นคือการใช้หนี้แก่บาปที่กระทำไว้แต่กาลก่อน

หวังว่าทุกคนจะได้กำหนดจดจำไว้ให้ดี เพื่อจะระลึกได้ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง ว่าทั้งเสวยสุขและทั้งเสวยทุกข์ ล้วนแต่เป็นการใช้หนี้ หหมดหนี้เมื่อไรเป็นหมดสุขหมดทุกข์เมื่อนั้น อย่าได้หลงไหล ไปมัวเกลียดความทุกข์ ไปมัวรักความสุข เหมือนที่แล้วๆ มาอีกต่อไป เพราะนั่นเป็นคนหลง ทั้งความสุขและความทุกข์เป็นสิ่งที่ไม่ควรหลง เพราะว่า เป็นเครื่องทรมานเสมอกัน ถูกจัดว่าเป็นบาปเสมอกัน ถูกจัดว่าเป็นหนี้ที่ต้องใช้หนี้เสมอกัน

เรามุ่งหมายต่อความไม่เป็นหนี้ มุ่งหมายต่อความหลุดพ้น โดยประการทั้งปวง เห็นความสุขและความทุกข์สองอย่างนี้เป็นของสำหรับเด็กเล่น สำหรับคนโง่เขลายึดถือกันไปเท่านั้น และจะได้เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสารเพราะเหตุนั้น พุดอย่างง่าย ๆ อีกที

หนึ่งก็ว่า ร้องไห้เราก็ไม่ชอบ หัวเราะเราก็ไม่ชอบด้วยเหมือนกัน เราอยากจะอยู่นิ่งๆ อยากจะอยู่ตามปกติ เราดีใจเราก็เหนื่อยไปอย่างหนึ่ง เราเสียใจเราก็เหนื่อยไปอีกอย่างหนึ่ง ไม่ใช่ว่าเป็นความสงบหรือเป็นความอยู่นิ่งๆ

ดังนั้น การที่ไม่ต้องเสียใจ และไม่ต้องดีใจ การที่ไม่ต้องหัวเราะ และการไม่ต้องร้องไห้ ทั้งสองอย่างสองทางนี้แหละเป็นความสงบ หรือเป็นความไม่ทนทุกข์ทรมาน ถ้าต้องร้องไห้ทนทุกข์อยู่เสมอไปก็ทนไม่ไหว แต่ถ้าต้องดีใจหัวเราะอยู่เรื่อย มันก็ต้องเป็นบ้าตายเหมือนกัน เป็นเรื่องที่ทนไม่ไหวอีกเหมือนกัน เพราะฉะนั้น คนไม่ควรจะเสียใจ และไม่ควรจะดีใจให้เป็นการขึ้นๆ ลงๆ ฟุ้งๆ แ่บๆ เป็นการทรมานตัวเองอีกต่อไป โดยอาศัยธรรมชาติข้อนี้เป็นเครื่องชี้หนทาง

อนึ่ง ยังมีพระพุทธรูปอีกบทหนึ่งซึ่งทรงแสดงไว้ว่า

เยน สลฺเลน โยติณฺโณ ทิสฺสา สหฺพฺพา วิธาวติ

คนถูกลูกศรแทงแล้วก็ดิ้นรน แล่นไปทุกทิศทุกทาง

ตเมว สลฺลํ อหฺพฺพฺยฺห น ธาวติ น สิทฺติ

แต่ครั้งถอนลูกศรนั้นออกเสียได้แล้ว ไม่แล่นไป ไม่หยุดอยู่

ฟังดูอีกครั้งหนึ่งว่าคนถูกลูกศรแทงเสียบติดอยู่เขาย่อมดิ้นรน กระวนกระวายแล่นไปทุกทิศทุกทาง ครั้งถอนลูกศรอันนั้นออก

เสียได้แล้ว เขาก็ไม่แล่นไป และเขาก็ไม่หยุดอยู่

ผู้ใดจับความหมายของคำกล่าวนี้ได้ ก็จะเห็นได้ว่าคนที่ไม่ถูกลูกศรแทงนั้น ไม่หัวเราะ ไม่ร้องไห้ ไม่แล่นไป ไม่หยุดอยู่ เพราะว่าเขาไม่มีตัวเขาที่จะแล่นไปหรือที่จะหยุดอยู่คนที่ถูกลูกศรแทงนั้นมีตัวตนของตนจึงเจ็บปวด จึงดิ้นรนเพราะความเจ็บปวด อยู่นิ่งไม่ได้ หยุดไม่ได้ ต้องดิ้นไป เหมือนกับสัตว์ที่เจ็บปวด ก็ต้องดิ้นไป ไม่หยุดอยู่ได้ ผู้ที่ถูกลูกศรแทง มีราคะ โลภะ เป็นต้น ย่อมอยู่นิ่งไม่ได้ ย่อมแล่นไปทุกทิศทุกทาง ครั้นถอนลูกศรได้ หมายความว่าหมดกิเลสโดยประการทั้งปวง เขาก็ไม่แล่น และไม่หยุด

คำว่า แล่น หมายความว่า มีกิเลสเป็นเหตุให้ปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็แล่นไปหา หรือเพราะกำลังเสวยวิบากอันเป็นทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ก็ดิ้นรนกระวนกระวายไปนี้เรียกว่า แล่นไปทุกทิศทุกทาง ส่วนผู้ที่หยุดอยู่นั้นมีความยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดก็มีจิตใจปักแน่นอยู่ที่นั่น หรือในสิ่งนั้น ในภพนั้น ๆ (มีกามภพ รูปภพ อรูปภพ) เป็นผู้ติดจมอยู่ในภพนั้น ๆ อย่างนี้เรียกว่าผู้หยุดอยู่ หรือ ผู้จมอยู่ คนอย่างนี้ยังมีลูกศรอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งยังถอนออกไม่ได้ อย่างน้อยก็เป็นลูกศรเกี่ยวกับภพ คือ ความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ตามที่ตนชอบใจ เป็นเหมือนกับหมุด หรือตะปูที่ตรึงบุคคลนั้นให้ติดแน่นไว้กับภพนั้น ๆ นี้เรียกว่า จม

เพราะเหตุนี้เราจะต้องมองเห็นให้ได้ว่า ผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่นั้น

ถ้ากิเลสเผาจนเมื่อไร ก็ต้องวิ่งไปเหมือนกับสุนัขถูกน้ำร้อนราด เมื่อกิเลสยังไม่เผาจนก็หลงไหลอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ด้วยความยึดมั่นถือมั่น นี่ก็เรียกว่าหยุดอยู่ หรือจมอยู่เหมือนกับสัตว์มีสุนัขเป็นต้น มันต้องการจะได้อะไรมันก็เฝ้าอยู่ที่นั่น เหมือนอย่างที่เราเรียกว่าโลมเฝ้าทรัพย์ อย่างนี้เรียกว่าหยุดอยู่

กิเลสนี้ทำให้คนวิ่งไปด้วยความเดือดร้อนก็ได้ ทำให้คนหยุดจมติดแน่นอยู่ที่นั่น เพราะความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้น ๆ ก็ได้ และสิ่งนั้นเอง ถึงคราวที่มันจะเผาจนขึ้นมา มันก็เผาจนให้ มันก็ต้องเดินไปวิ่งไปเล่นไป พอหมดฤทธิ์แล้วก็มาหมกมาจมนมากอดรัดยึดถือสิ่งเหล่านั้นอยู่อีก จนกว่าจะเกิดเป็นพิษขึ้นมาอีก ก็เล่นไปพักหนึ่งแล้วก็มาหยุด มาจมอยู่ที่นั่นอีก เช่นนี้เรียกว่า เป็นคนที่ยังดอนลูกศรนั้นไม่ได้ การวิ่งไปวิ่งมาทุกทิศทุกทาง หรือแม้แต่ว่า วิ่งออกไปแล้วก็วิ่งกลับมา วิ่งออกไปแล้วก็วิ่งกลับมา อย่างนี้ก็เรียกว่า เล่นไปในทิศทั้งปวงด้วยเหมือนกัน ต่อเมื่อใดดอนลูกศรคือตัดหาหรือความอยากนี้เสียได้ เมื่อนั้นจะไม่เล่น เมื่อนั้นจะไม่หยุด คือไม่มีการวิ่งไปวิ่งมา ไม่วิ่งไปหาอะไรที่ไหน เพราะไม่ต้องการอะไร ไม่หยุดสลับอยู่ที่ไหน เพราะว่าไม่มีอะไรจะยึดมั่นถือมั่นอยู่ที่นั่น อย่างนี้มันเลยความเป็นคนไปเสียแล้ว คือมีความรู้มีความเข้าใจถูกต้องว่าไม่มีตัวเรา และไม่มีของเรา

ข้อแตกต่างระหว่างปุถุชนกับพระอริยบุคคล

คนชนิดนี้มันเป็นอย่างไรคนชนิดนี้เป็นคนที่มีกายกับใจบริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสครอบงำ จึงไม่มีความรู้สึกว่าจะอะไรเป็นตัวเรา หรือเป็นของเรา ความรู้สึกที่ว่าอะไรเป็นตัวเราหรือเป็นของเรานั้น คือ กิเลส ถ้ากิเลสไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา หรือเป็นของเรา ก็ไม่มี ทั้งที่เขาก็เป็นคนเหมือนคนทั่วไป เหมือนกันในทางกายและทางใจ ผิดกันอยู่แต่ตรงที่ว่า มีกิเลสที่เป็นเหตุให้ยึดมั่นถือมั่นหรือไม่เท่านั้น คนทั่วไปยังเขลาอยู่ พอได้สัมผัสอะไรเข้า ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็มีความยึดมั่นถือมั่น

ส่วนพระอริยเจ้านั้นไม่มีความยึดมั่นถือมั่นหรือมีความยึดมั่นถือมั่นน้อยจนไม่มีความทุกข์ยากลำบาก เหมือนปุถุชนคนธรรมดา นี้เรียกว่า จะมองกันในทางหนึ่ง คือ โดยรูปร่างก็เป็นคน คนเราตีๆ นี้เอง แต่ว่าในจิตใจนั้นมีอะไรต่างกันอยู่มากตรงที่ว่า พวกหนึ่งมีกิเลสเป็นเหตุให้ยึดมั่น คือ ความโง่ ความหลง ความปราศจากสติ ปราศจากปัญญา ส่วนอีกพวกหนึ่งนั้น มีสติปัญญาแจ่มจ้าอยู่ตลอดเวลา ไม่มีระยะที่จะทำให้เกิดความโง่ ความหลง แต่ประการใด ดังนั้นราคาหรือต้นทุนอันเปรียบเสมือนลูกศรจึงไม่อาจจะเสียบบางบุคคลชนิดนั้น เขาจึงไม่แล่นไปในที่ใดๆ อุบาทวนหรืออวิชาของเขาก็ไม่มี ดังนั้น เขาจึงไม่ได้หยุด ไม่ได้จม ไม่ได้สยบอยู่ที่ไหน นี่แหละคือบุคคลที่ไม่ต้องหัวเราะ และไม่ต้องร้องไห้ต่อไป

คนธรรมดาได้อย่างใจก็หัวเราะ ไม่ได้อย่างใจก็ร้องไห้ ได้รับสิ่งที่ตนต้องการก็หัวเราะ ครั้นพลัดพรากจากกันไปก็ร้องไห้ อย่างนี้เรียกว่ามีลูกศรเสียบอยู่ตลอดเวลา จงพยายามพิจารณา มองให้เห็นลูกศรที่เสียบอยู่ตลอดเวลา นี้ แล้วพยายามดึงเอาออกไปเสียให้ได้ เพื่อจะได้ไม่ต้องวิ่งไปและไม่ต้องหมกจมอยู่ที่ไหน อีกต่อไป ดังนี้เรียกว่าได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา ได้รับประโยชน์จากพระธรรมคำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา อันเป็นที่พึ่งของตน เป็นผ้าที่ได้รับประโยชน์สูงสุด หรือถึงที่สุดที่พระพุทธศาสนาจะมีให้ได้

ไม่มีประโยชน์ใดจะสูงจะยิ่งไปกว่า

การถอนลูกศร คือกิเลสออกไปเสียได้

ในบรรดาประโยชน์ทั้งหลาย ไม่มีประโยชน์ใดจะสูงจะยิ่งไปกว่าประโยชน์อันนี้ คือ ประโยชน์ที่ถอนลูกศรออกไปเสียได้นั้นเอง การที่เราจะมีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสมากมายอย่างไร เป็นของทิพย์ของสวรรค์อย่างไร มีเงินมีเกียรติ มีอะไรอย่างไร ถ้ายังมีความยึดมั่นถือมั่นแล้วมันก็เป็นลูกศรที่เสียบแทงบุคคลนั้นให้ต้องร้องไห้และหัวเราะสลับกันไปไม่มีที่สิ้นสุด

ยิ่งมีเงินมาก ก็ยิ่งจะต้องหัวเราะและร้องไห้บ่อยเข้า มีลูกมีหลานมาก ก็ยิ่งจะต้องหัวเราะและร้องไห้บ่อยเข้า มีเกียรติมากก็

ยิ่งจะต้องหัวเราะ และร้องไห้บ่อยเข้าอย่างนี้เสมอไป เพราะว่าไม่สามารถจะควบคุมสิ่งเหล่านั้นได้ มันจึงกลายเป็นลูกศรเสียบแทงเอา เราไม่มีปัญญาจะช่วยตัวเองได้ในข้อนี้ แต่เรามีที่พึ่ง นั่นคือพระธรรม หรือศาสนา หรือที่เราจะเรียกว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ หรือเราเรียกอย่างอื่นๆ ก็ได้อีกมากมาย แต่โดยใจความแล้วก็เหมือนกันหมดคือ ธรรมะที่แท้จริง ที่ทำบุคคลให้อยู่เหนือความทุกข์ได้

กล่าวคือให้รู้จักประพฤติกิเลสขันธ์ที่จะอยู่เหนือความสุขเหนือความทุกข์ กลายเป็นความสงบรำงับ หรือว่างไปจากการเวียนว่าย ว่างไปจากการเกิดการดับ ความข้อนี้เป็นคำพูดที่ฟังยาก เพราะไม่มีในคำพูดของมนุษย์ตามธรรมดาคือคำที่เรียกว่า นิพพาน นิพพาน แปลว่า ไม่เสียบแทง (นิ แปลว่าไม่ พาน แปลว่าเสียบแทง นิพพานะ แปลว่า ไม่เสียบแทง) คือไม่มีลูกศรที่เสียบแทงอย่างนี้ก็มี หรือ พานะ (วานะ) แปลว่า ไป นิ แปลว่าไม่เหลือไปไม่เหลืออย่างนี้หมายถึงไม่มีอะไรตั้งอยู่ในฐานะเป็นของร้อน คือเป็นความดับเย็นเป็นปรกติ นิพพานเป็นของเย็นและไม่เป็นการเสียบแทง มีความหมายหลายอย่างประการเหลือที่จะเอามากล่าวให้หมดสิ้นในที่นี้ได้ แต่รวมความแล้วก็คือหมดหนั้หมดสิ้นกันที่ อยู่เหนือความสุขความทุกข์แล้ว ก็คือ อยู่เหนือบาปที่กระทำไว้แต่กาลก่อนโดยประการทั้งปวง เป็นผู้ถอนลูกศรออกแล้ว

ไม่วิ่งและไม่หมกจมอยู่ที่ไหน สมตามพระพุทธภาษิตที่ว่า

เยน สลฺเลน โอตินฺโน ทิสสา สพฺพา วิธาวติ

คนถูกลูกศรเสียบ แล้วก็วิ่งไปในทิศต่างๆ

ตเมว สลฺลํ อพฺพยุห น ธาวติ น สีทติ

ถอนลูกศรนั้นนั่นแหละออกเสียบให้ได้แล้วก็จะไม่วิ่งและไม่หยุด

เพราะไม่มีตัวตนหรือของตนที่จะตั้งอยู่ หรือที่จะยึดมันถือมัน หรือว่าจะแล่นไปในที่ใด เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งความทุกข์ ไม่มี ความทุกข์เหลืออีกต่อไป เรียกว่า ถึงจุดหมายปลายทาง เพราะการใช้หนี้หมด เพราะถอนลูกศรออกเสียบได้ มีนัยดังได้วิสัยนามาธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา

เอว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้

מספרות-מחשבות

...เพราะคนจมนมุดอยู่ในโลกเหมือนหนอนจมนมุดในคู
จึ้งรู้แต่ภาษาคนไม่รู้ภาษาธรรมชาติ เพราะว่ามัวจมนมุดแต่ในโลก
เหมือนหนอนจมนมุดในคู เหมือนไส้เดือนจมนมุดในดิน
เหมือนปลาจมนมุดในน้ำ เหมือนนกไม่เห็นฟ้า ดังนั้น คนจึง
ไม่รู้ภาษาธรรมชาติ คนรู้แต่ภาษาคน เลยฟังภาษาธรรมชาติไม่ถูก...

ปริศนาคณานี้เป็นปริศนาคณาพิเศษ ดังที่ท่านทั้งหลายก็เห็นได้อยู่แล้ว อาตมาได้พิจารณาแล้วว่า จะแสดงด้วยเรื่องอะไรดี ในที่สุดก็มามองเห็นว่า ข้อที่ท่านทั้งหลายส่วนมากไม่เข้าใจในธรรมะอันลึก ซึ่งแสดงอยู่แล้วเป็นอันมาก ได้ยินได้ฟังกันอยู่เป็นอันมากก็ยังไม่เข้าใจเกิดความสงสัยขึ้นว่า ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร ค้นไปค้นมาในที่สุดก็พบว่า เนื่องด้วยคนเราโดยมาก รู้แต่ภาษาธรรมดา คือ ภาษาชาวบ้านพูด หรือ เรียกว่า ภาษาคนธรรมดา ไม่ค่อยจะรู้ภาษาธรรมะและไม่เคยคิดว่ามีภาษาอีกภาษาหนึ่งซึ่งแตกต่างแทบจะตรงกันข้ามก็มีนั้นเป็นภาษาธรรมะ

ต้องรู้จักแยกแยะ

ระหว่างภาษาคน-ภาษาธรรม

จงกำหนดจดจำไว้ให้ดีว่าภาษาคนนั้นเป็นอย่างหนึ่ง ภาษาธรรมะนั้นเป็นอย่างหนึ่ง ภาษาคนก็คือภาษาโลกๆ ภาษาของคนที่ไม่รู้ธรรมะพูดกันอยู่ ตามภาษาคนที่ไม่รู้ธรรมะ ภาษาของคนที่ไม่รู้ธรรมะนี้เรียกว่าภาษาคน ส่วนภาษาธรรมะนั้นเป็นภาษาที่คนเหมือนกันพูด แต่ว่าได้เห็นธรรมะในส่วนลึก หรือเห็นธรรมะที่แท้จริง แล้วพูดไปด้วยความรู้สึกอันนั้น จึงเกิดเป็นภาษาธรรมะขึ้นมา ไม่เหมือนภาษาคน นี้เรียกว่า ภาษาธรรมะ

ภาษาจึงมีอยู่เป็น ๒ ภาษา คือ ภาษาคนอย่างหนึ่ง และ ภาษาธรรมอย่างหนึ่ง ภาษาคนนั้นเอาไปตามทางของวัตถุตามทางที่รู้สึกได้ตามคนธรรมดารู้สึก และอาศัยวัตถุเป็นพื้นฐาน ไม่ได้อาศัยธรรมะเป็นพื้นฐาน จึงพูดแต่เรื่องวัตถุพูดแต่เรื่องโลก พูดแต่เรื่องที่ได้เห็นได้ด้วยตาตามธรรมดาสามัญชน

ส่วนภาษาธรรมะนั้นเป็นไปในทางนามธรรมที่ไม่เห็นตัว ไม่เนื่องด้วยวัตถุ ต้องมีปัญญาเห็นนามธรรมเหล่านั้นแล้ว จึงจะพูดเป็นและให้ความหมายเป็น จึงพูดกันอยู่แต่ในหมู่ผู้เห็นธรรม นี้เป็นภาษาธรรมะ ภาษานามธรรมที่เหนือไปจากวัตถุ

ภาษาฟิสิกส์ คือ ภาษาคน

ถ้าพูดอย่างภาษาสมัยใหม่ก็จะพูดว่าเป็นภาษาทาง physics ซึ่งอาศัยวัตถุเป็น physical way of speaking คือพูดไปตามแบบตามวิธีของฝ่าย physics ที่นี้ที่ตรงกันข้ามนั้นเป็น meta-physics คือ นอกเหนือที่วิชา physics จะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยได้ อย่างนี้เรียกว่า meta-physics มีวิธีพูดเป็น meta-physical way of speaking ของมันเอง ฉะนั้น จึงเรียกสั้นๆ ว่า มีภาษา physics กับภาษาที่เหนือ physics

ภาษา physics ก็คือ ภาษาโลก ภาษาคนที่พูดกันอยู่ตามธรรมดา ที่อาศัยวัตถุเป็นพื้นฐาน

ส่วนภาษา meta-physics ต้องอาศัยนามธรรมเป็นพื้นฐาน ต้องเคยรู้ต้องเคยศึกษา ต้องเคยเข้าใจ ไม่ต้องอาศัยวัตถุเป็นพื้นฐาน แต่อาศัยนามธรรมพวก abstract ต่างๆ เป็นพื้นฐาน

หวังว่าท่านคงจะเข้าใจในความแตกต่างของภาษาคนกับภาษาธรรมขึ้นบ้างแล้ว

อาตมาจะชี้ต่อไปว่าเพราะรู้แต่ภาษาคนนี่เองไม่รู้ภาษาธรรมะ จึงฟังธรรมะแท้ๆ ไม่เข้าใจ คือ ธรรมะในขั้นสูง ธรรมะในขั้นโลกุตตระที่จะดับทุกข์ได้จริงนั้น ฟังไม่เข้าใจ เพราะรู้แต่ภาษาคน ไม่รู้ภาษาธรรม

ที่นี่ เพื่อจะเปรียบเทียบให้เห็น ก็ต้องยกมาทั้งภาษาคนและภาษาธรรมควบคู่กันไปทีเดียว ขอให้สนใจในนิเขปบท ที่ได้ยกขึ้นไว้ข้างต้นว่า

อุปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเต อธิคณฺหาติ ปณฺชิตฺโต

แปลว่า ผู้ที่เป็นบัณฑิตนั้น ย่อมถือเอาอรรถทั้งหลายทั้งสองด้านได้

อตฺตภาสิสมยฺยาธิโร ปณฺชิตฺโตติ ปวฺจฺจตฺติ

แปลว่า เป็นคนฉลาดรู้พร้อมซึ่งอรรถทั้งหลายแล้ว เขาก็เรียกว่าเป็นบัณฑิต

นี่เป็นหลักทั่วๆ ไป ที่จะใช้ในทางธรรมะขั้นสูงก็ได้ ขั้นต่ำก็

ได้ แม้จะเข้าใจกับเรื่องภาษาพูดก็ได้ เพราะมีคำจำกัดชัดอยู่ว่า อุโบ
 อตุเถ คือ ซึ่งความหมายทั้งสอง หรือซึ่งอรรถะทั้งสอง ถ้าเป็นคน
 ฉลาดต้องถือเอาความหมายหรืออรรถะได้ทั้งสองฝ่ายหรือสองอย่าง
 ไม่ใช่ถือเอาได้แต่อย่างเดียว เช่น ถือเอาแต่ในความหมายในทาง
 ภาษาคนได้ แต่ไม่ถือเอาความหมายในทางภาษาธรรมะได้ อย่าง
 นี้ก็ต้องเรียกว่าไม่ใช่บัณฑิต ไม่ใช่คนฉลาด เพราะพระพุทธเจ้า
 ท่านได้ตรัสไว้ว่า ถ้าเป็นคนฉลาดต้องถือเอาอรรถะทั้งหลายได้
 ทั้งสองฝ่ายนั่นเอง เราต้องเป็นคุณไม่ประมาท ขยันศึกษา ถือเอา
 อรรถทั้งสองฝ่ายให้ได้ คือ ทั้งฝ่ายภาษาคนและฝ่ายภาษาธรรม
 ซึ่งจะได้เปรียบเทียบให้เห็นต่อไป ขอให้ตั้งใจฟังให้ดีสักหน่อย

พุทธะ-ภาษาคน

คำแรกที่อาตมาจะยกเอามาเป็นตัวอย่างก็คือคำว่า 'พุทธะ'
 คำว่า 'พุทธะ' ก็แปลว่า พระพุทธเจ้า ท่านทั้งหลายก็รู้ดีอยู่แล้ว
 พุทธะในภาษาคน หมายถึงองค์พระพุทธเจ้าเนื้อหนังของท่าน
 ร่างกายของท่านที่เกิดในประเทศอินเดียเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว
 นิพพานแล้ว เค้าไหม้ไปหมดแล้ว นั่นพุทธะภาษาคน

พุทธะ-ภาษาธรรม

พุทธะภาษาธรรมนั้น หมายถึง ตัวธรรมะแท้ที่พระพุทธองค์
 ตรัสว่า "ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้น

เห็นธรรมะ ผู้ที่ไม่เห็นธรรมะนั้น แม้จะจับจิวรของตถาคตอยู่แต่ๆ ก็ไม่ชื่อว่าเห็นตถาคตเลย”

ลองคิดว่าธรรมะในที่นี้คืออะไร ? ธรรมะในที่นี้ คือ สิ่งที่เป็นนามธรรม ไม่เป็นตัวเป็นตน ไม่ใช่เนื้อหนัง แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า นั่นแหละคือตัวตถาคต องค์ตถาคต ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นตถาคตผู้นั้นเห็นธรรมะไม่เห็นธรรมะก็ชื่อว่าไม่เห็นตถาคต เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าในภาษาธรรมะนั้น คือ ตัวธรรมะที่ทำบุคคลให้เป็นพระพุทธเจ้า คือ ถ้าเห็นแล้วจึงได้ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้าตัวจริง เห็นแต่เนื้อหนังของท่านไม่ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้าและไม่สำเร็จประโยชน์อะไร

คนเป็นอันมากในครั้งพุทธกาลไม่ชอบพระพุทธเจ้า ด่าพระพุทธเจ้า ทำร้ายพระพุทธเจ้าก็มี นั่นเขาเห็นเนื้อเห็นตัวท่านก็ไม่เข้าใจท่าน เพราะนั่นเป็นพระพุทธเจ้าส่วนเปลือก ส่วนภาษาคน พระพุทธเจ้าเนื้อแท้ ภาษาธรรมะนั้นคือ ธรรมะในจิตของท่านที่ทำให้บุคคลเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา อย่างที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเป็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรมะ”

นี่คือพระพุทธเจ้าในภาษาธรรมะ หรืออีกอย่างหนึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่า

“ธรรมวินัยที่ได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้วนั้นจักอยู่เป็นศาสดาแห่งพวกเธอทั้งหลายในกาลเป็นที่ล่วงลับไปแห่งเรา”

หมายความว่าพระพุทเจ้าองค์แท้นั้น ไม่ได้ดับหายไป ไม่ได้สูญไป ดับหายไปแต่ร่างหรือเปลือก พระศาสดาองค์แท้คือธรรมวินัยนั้นยังอยู่ อย่างนี้เรียกว่าเห็นพระพุทเจ้าในภาษาธรรมะ

สรุปความว่า พระพุทเจ้าภาษาคนนั้น หมายถึงตัวคน พระพุทเจ้าภาษาธรรมะนั้นหมายถึง ธรรมะที่ทำความเป็นพระพุทเจ้า

ธรรมะ-ภาษาคน

มาถึงคำที่สอง คือ คำว่า ธรรม หรือ ธรรม พระธรรม คำว่า พระธรรม ภาษาเด็ก ๆ ก็หมายถึง พระคัมภีร์ หนังสือหนังสือ ที่เรียกกันว่า พระธรรมอยู่ในตู้ หรือว่าเสียงที่ไข่แสดงธรรม ดังที่กล่าวออกเสียงอยู่เดี๋ยวนี้ว่านี่คือตัว ธรรม พระคัมภีร์เป็น ตัวธรรม เสียงเทศน์เป็นตัวธรรม อย่างนี้เป็นต้น ธรรมะอย่างนี้เป็นภาษาคน ภาษาคนโง่ ภาษาคนที่ยังไม่เห็นธรรมะเรียกว่า ภาษาคน

ธรรมะ-ภาษาธรรม

ธรรมะในภาษาธรรมะนั้นก็คือ ธรรมะที่เป็นอันเดียวกันกับ พระตถาคต ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นพระธรรม ธรรมะจริงในภาษาธรรมะนั้นอยู่ที่นั่น

หรือถ้าจะให้จำแนก คำว่า 'ธรรม' ในภาษาบาลีนั้น หมายถึง

สิ่งที่ละเอียด ลึกซึ่งหลายอย่างหลายประการรวมกัน ที่เรียกว่า ธรรมชาติ ไม่มีเวลาที่จะจาระไนโดยละเอียดจะกล่าวแต่หัวข้อว่า

- ตัวธรรมชาติแท้ ๆ นั้น ก็เรียกว่า ธรรมะ
- กฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้น ก็เรียกว่า ธรรมะ
- หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องประพฤติให้ถูกต้องให้ต้องตามกฎของธรรมชาตินั้น ก็เรียกว่า ธรรมะ
- ผลอันใดเกิดขึ้นมาจากการประพฤติปฏิบัติ ถูกต้องตามธรรมชาตินั้น ก็เรียกว่า ธรรมะเหมือนกัน

ธรรมะมีความหมายกว้างขวางอย่างนี้ ไม่ใช่เป็นเพียงหนังสือ คัมภีร์ไบเบิล หรือเสียงเทคน์

คำว่า 'ธรรม' ในภาษาธรรมหมายถึง นามธรรมที่เป็นธรรมะที่กว้างขวาง ที่ลึกซึ้ง ที่หมายถึงทุก ๆ สิ่ง que เข้าใจได้ยากก็มี เข้าใจได้ง่ายก็มี

สังขะ-ภาษาคน

คำถัดไป คือ คำว่า 'สังขะ' หรือ พระสงฆ์ คำว่าพระสงฆ์ ในภาษาคน หมายถึง ตัวนักบวชเหลือง ๆ แดง ๆ เพ่นพ่านทั่ว ๆ ไป นี่คื พระสงฆ์ในภาษาคน ภาษาคนโง่ที่ยังไม่เห็นธรรมะ ส่วน พระสงฆ์ในภาษาธรรมะนั้น หมายถึง ธรรมะอีกเหมือนกัน คือ

ธรรมะหรือคุณธรรมทุกชั้นตอน ที่มีอยู่ในจิตใจของนักบวชผู้มียุคุณธรรม นักบวชคนไหนมีคุณธรรมอยู่ในใจ ไม่ใช่เป็นนักบวชแต่เปลือยคุณธรรมที่มีอยู่ทุกชั้นทุกตอนในจิตใจของนักบวชนั้น เรียกว่า พระสงฆ์

สังฆะ-ภาษาธรรม

พระสงฆ์ภาษาธรรมะ หมายถึง คุณธรรม หรือพระธรรมอีกเหมือนกัน พระสงฆ์ภาษาคน หมายถึง ตัวนักบวช พระสงฆ์ภาษาธรรมะ หมายถึง คุณธรรมที่มีอยู่ในจิตใจของคน อย่างที่เราเรียกว่า พระสงฆ์มี ๔ โสดา สกิทาคา อนาคา และอรหันต์ นี่ก็หมายถึงคุณธรรม ไม่ได้หมายถึงตัวคน เพราะเปลือย หรือตัวคนนั้น มันเหมือนๆ กันหมด ไม่ว่าของใคร ผิดกันแต่คุณธรรมในใจที่ทำให้เป็นพระโสดา สกิทาคา อนาคา และ อรหันต์ขึ้นมา เราควรรู้จักพระสงฆ์ในภาษาธรรมกันเสียบ้าง

ศาสนา-ภาษาคน

คำว่า 'ศาสนา' หรือ พระศาสนา คำว่า ศาสนา ในภาษาคน หรือภาษาคนใงั้น หมายถึง โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ผักกาดาวพัสดร์ เหลืองอร่ามไปหมด มีเจดีย์สะพรั่งไปหมดมีโบสถ์ สะพรั่งไปหมด ก็ว่า พระศาสนาเจริญแล้วเว้ย! นี่พระศาสนาในภาษาคน

ศาสนา-ภาษาธรรม

ส่วนคำว่า ศาสนาในภาษาธรรมนั้น หมายถึงตัวธรรมะที่แท้จริง ที่เป็นที่พึ่งแก่มนุษย์ได้จริง ธรรมะใดเป็นที่พึ่งแก่มนุษย์ได้จริง ดับทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้จริง ธรรมะนั้นคือ ศาสนา คือ สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนาในภาษาธรรมะ ถ้าศาสนาเจริญ ก็หมายความว่า มีคุณธรรมที่ดับทุกข์ได้จริง แพร่หลายทั่วไปในหมู่มนุษย์ นี้เรียกว่าศาสนาเจริญ ไม่ใช่เพียงแค่รุ่งเรืองไปด้วยผ้ากาสาพัลลภ แล้วก็เรียกว่าศาสนาเจริญก็หาไม่

ศาสนาภาษาคน หมายถึง โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ผ้ากาสาพัลลภ เป็นต้น ศาสนาภาษาธรรม หมายถึง ธรรมะที่เป็นที่พึ่งแก่มนุษย์ได้จริง

หรือจะเขียนให้ไกลเข้ามาอีกหน่อยหนึ่ง คำว่า 'ศาสนา' แปลกันว่า คำสั่งสอน คนโดยมากก็เอาคำสั่งสอนเป็นตัวศาสนา ถ้ามีการเรียนการสอนที่เจริญแล้วก็เรียกว่าศาสนาเจริญ นี้ก็ถูกเหมือนกัน แต่น้อยเกินไป คือ ถูกแต่ตามตัวหนังสือ ศาสนาที่แปลว่า คำสั่งสอน นี้เป็นภาษาคนไม่ใช่ภาษาธรรม

ศาสนาที่เป็นภาษาธรรมะนั้น คือ ตัวพรหมจรรย์ คือ การประพฤติ ปฏิบัติลงไปจริงๆ ตามทางธรรม เป็นพรหมจรรย์ ที่มีความงดงามในเบื้องต้น พรหมจรรย์ที่มีความงดงามในท่ามกลาง และพรหมจรรย์ที่มีความงดงามในเบื้องปลาย เหมือนที่พระพุทธ-

เจ้าท่านตรัสสังกฤษฎ์ ๖๐ รูป ว่า

“จงไปประกาศพรหมจรรย์แก่ชาวโลก จงไปประกาศพรหม-
จรรย์ทั้งดงามทั้งเมืองต้น ท่ามกลาง และเมืองปลาย”

‘พรหมจรรย์’ ในที่นี้ ท่านหมายถึงการประพฤติปฏิบัติที่ดับ
ทุกข์ได้จริง งามในเมืองต้น ก็คือ การศึกษาเล่าเรียน งามใน
ท่ามกลาง ก็คือ การปฏิบัติ งามในชั้นปลายสุดท้าย ก็คือผลของ
การปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงๆ นี่คือนิพพานที่แท้จริงที่เป็นตัวศาสนา
ตามภาษาของธรรมะ

ศาสนาในความหมายภาษาคนหมายถึง ตัวคำสั่งสอน แต่
ศาสนาภาษาธรรม หมายถึง ตัวพรหมจรรย์ทั้งดงามในเมืองต้น
ในท่ามกลาง และเมืองปลายดังที่กล่าวมาจึงต่างกันมาก

การงาน-ภาษาคน

พิจารณากันให้ละเอียดลงไปจนถึงคำที่เกี่ยวข้องกับเราเป็น
ประจำวัน เช่น คำว่า ‘ทำการงาน’ หรือ ‘การงาน’ ภาษาคน
การงานหมายถึง อาชีพที่ทำด้วยความจำเป็น ไม่ทำไม่ได้ มัน
บังคับให้ทำ เพื่อเอามาเลี้ยงปาก เลี้ยงท้องบ้าง เพื่อเสวย
กามารมณ์บ้าง อาชีพที่ทำไปด้วยความจำเป็นนี้เรียกว่า การงาน
ในภาษาคน

การงาน-ภาษาธรรม

ส่วนการงานในภาษาธรรมนั้นหมายถึงกัมมัฏฐาน คือ การปฏิบัติธรรม หรือตัวการปฏิบัติธรรมนั่นเอง เป็นตัวการงาน

จะเปรียบเทียบให้เห็นยิ่งขึ้นไปคนธรรมดาหรือคนไม่เห็นธรรม ทำการงานด้วยความจำเป็น เพื่อเลี้ยงปาก เลี้ยงท้อง เพื่อซื้อหา กามคุณ แต่พระอรหันต์บุคคลหรือคนที่เห็นธรรม ทำการงานในฐานะ ที่เป็นการปฏิบัติธรรม

เพราะว่าการงานนี้ต้องทำด้วยความซื่อตรง ด้วยความสุจริต ด้วยความขยัน ด้วยความแข็งขัน ด้วยความฉลาด ด้วยคุณธรรม มากมายหลายประการ จึงจะสำเร็จการงานนั้นได้ ดังนั้น การงานนี้ก็คือการปฏิบัติธรรม

ในขั้นที่ลึกลงไป ถ้าคนเราทำการงานตามหน้าที่ของตน แม้ การงานในโลก ในที่สุดการงานนั้นจะสอนให้รู้จักความจริงของ ชีวิตจิตใจ สอนให้รู้จักความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา สอนให้ บรรลุธรรมะโดยไม่รู้สึกลำบาก การงานในภาษาธรรมจึงหมายถึงการ ปฏิบัติธรรมที่มีอยู่เองในตัวชีวิตจิตใจนั่นเอง แม้ที่สุดแต่การที่เรา จะต้องบริหารร่างกายให้เป็นสุข ให้สะอาด ให้เรียบร้อย นี่ก็เป็น การปฏิบัติธรรมก็ต้องทำด้วยจิตใจที่ดีที่ฉลาดที่ขยันขันแข็งเป็นต้น

สรุปความว่า 'การงาน' ภาษาคนหมายถึงอาชีพที่ทำด้วย

ความจำเป็น การงานในภาษาธรรม หมายถึงการปฏิบัติธรรม คำว่า 'กัมมัฏฐาน' ก็แปลว่าการงาน การปฏิบัติที่เป็นขึ้นเป็นอันในทางธรรมะแล้ว ก็เรียกว่า 'กัมมัฏฐาน' ทั้งนั้น กัมมัฏฐานก็แปลว่าการงาน 'การงาน' ในภาษาธรรมจึงหมายถึงการปฏิบัติธรรม อยู่ในตัวมันเอง

พรหมจรรย์-ภาษาคน

จะกล่าวถึงคำว่า 'พรหมจรรย์' อีกครั้งหนึ่ง พรหมจรรย์ ภาษาคน ภาษาชาวบ้านที่ไม่รู้อะไรในทางธรรมก็เข้าใจได้แต่เพียงว่า พรหมจรรย์ นั่นคือ เว้นจากการประพฤตินิดในทางกามของคนหนุ่มคนสาวเท่านั้นเอง

พรหมจรรย์-ภาษาธรรม

แต่คำว่าพรหมจรรย์ในภาษาธรรมนั้น หมายถึง การทำเพื่อละกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่ง ระบบใดระบบหนึ่งลงไปจริงๆ ด้วยความเคร่งครัดไม่ให้บกพร่อง ไม่ว่าเราจะสมาทานการปฏิบัติข้อไหน ถ้าปฏิบัติลงไปให้จริงให้เคร่ง ไม่มีการบกพร่องแล้ว เรียกว่า พรหมจรรย์ทั้งนั้น มิได้หมายแต่เพียงว่า การไม่ประพฤตินิดในทางเรื่องชู้สาวของคนหนุ่มสาวเท่านั้นเอง นี่แหละภาษาคนกับภาษาธรรมต่างกันอยู่อย่างนี้

นิพพาน-ภาษาคน

กระโดดข้ามไปถึงคำว่า 'นิพพาน' นิพพานในภาษาคน ภาษาชาวบ้าน ที่ไม่รู้อะไรก็เข้าใจว่า นิพพาน เป็นบ้าน เป็นเมือง เพราะคนเทศน์ก็มักจะเทศน์อยู่ว่า นิพพานเป็นอมตะมหานครบ้าง เป็นเมืองแก้ว กล่าวแล้ว คือ พระนิพพาน บ้าง คนที่ฟังไม่เข้าใจก็ เข้าใจว่าเป็นนครเป็นบ้าน เป็นเมืองเอาจริงๆ แล้วเลยเดาต่อไป อีกขั้นหนึ่งว่า ที่นั่นมีอะไรให้สารพัดอย่าง เป็นเมืองแก้วสารพัดนึก จะนี่อะไรก็ได้ ตามชอบใจตัวเองก็เลยอยากไปนิพพาน เพราะ เป็นบ้านเป็นเมืองสารพัดนึกเช่นนั้น นี่นิพพานภาษาคน ภาษาคนโง่ ภาษาคนที่ไม่รู้ธรรมะมีอยู่มากทั่วๆ ไป แทบทุกวัดทุกวา

นิพพาน-ภาษาธรรม

คำว่า 'นิพพาน' ในภาษาธรรมะนั้น หมายถึง ความดับสิ้น สุดแห่งกิเลสและความทุกข์โดยประการทั้งปวงอย่างแท้จริง เมื่อ ได้มีการดับแห่งกิเลส และดับความทุกข์อย่างแท้จริง เมื่อนั้นเป็น นิพพานตามมากตามน้อยตามสถานะ ถ้าหมดจนสิ้นเชิงก็เป็น นิพพานถึงที่สุด เป็นการดับเย็นแห่งความทุกข์ความร้อนแห่งไฟคือ กิเลสและความทุกข์ นี่นิพพานภาษาธรรม

นิพพานภาษาคน ก็คือ เมืองแก้วสารพัดนึก นิพพานภาษา ธรรม ก็คือ ความดับทุกข์สิ้นเชิงที่นี้และเดี๋ยวนี้ก็ได้ ท่านลองคิด

ดูเถิดว่า คนเข้าใจนิพพานอย่างไรกันโดยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
คนแก่ตามศาลาวัด

มรรค-ผล-ภาษาคน

มาถึงคำว่า ‘มรรค-ผล’ คำว่า มรรคผลนี้ชอบพูดกันติดปาก
แม้พวกชาวบ้าน “ทำอะไร ทำให้เป็นมรรคเป็นผล” พอประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนต้องการขึ้นมา ก็เรียกว่า “เป็นมรรคเป็นผลแล้วเว้ย!” แม้แต่เป็นเรื่องโลกีย์ โลภีเยของคนชาวบ้านกิเลสหนา ก็พูดว่า “เป็นมรรคเป็นผลแล้วเว้ย!” เพราะทำการทำงาานนั้นได้สำเร็จตามที่ตนต้องการ นี่มรรคผลภาษาคน ความหมายอย่างนี้

มรรค-ผล-ภาษาธรรม

คำว่า ‘มรรค-ผล’ ภาษาธรรมนั้น หมายถึงการทำลายความทุกข์ ทำลายกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรมะเป็นขั้นๆ ขึ้นไปทีเดียว นี่คือคำว่า มรรคผลในภาษาธรรมะ

ท่านทั้งหลายก็เคยพูดคำว่ามรรคผลกันอยู่เป็นประจำวันเมื่อไรพูดมรรคผลภาษาคน เมื่อไรพูดมรรคผลตามภาษาธรรมะหรือภาษาพระพุทธรเจ้า ก็ต้องระวังให้ดีๆ

มาร-ภาษาคน

ที่นี่ มาถึงคำที่ประหลาดต่อไป ก็คือคำว่า 'มาร' มารพญามารเป็นต้น มารในภาษาคน ก็หมายถึง ยักษ์มารที่มีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว นี่มารในภาษาคน มารในภาษาธรรมะนั้นไม่เป็นคน แต่เป็นภาวะอันหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะขัดขวางความดี ความงาม ความที่จะก้าวไปถึงความดับทุกข์ สภาพที่ขัดขวางหนทางของสิ่งเหล่านี้ เรียกว่า 'มาร' หรือถ้าจะให้เป็นตัวบุคคลกันก็เอา แต่ต้องเข้าใจให้ถูกต้อง

คำว่า 'มาร' นั้น คงจะได้ยินได้ฟังกันมาบ้างแล้วว่าลงมาจากสวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตติมาผจญพระพุทธเจ้า นี่คือพญามารที่แท้จริง สวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตติเป็นสวรรค์ที่ประกอบไปด้วยกามคุณชั้นสูงสุดด้วย แล้วยังได้อย่างออกอย่างใจ มีคนคอยอำนวยความสะดวกเต็มตามความต้องการด้วย ไม่ใช่พญามารที่หน้าตาดูร้ายน่าเกลียด เทียวจับสัตว์เดรัจฉานกินเลือด ที่ปากแดงอย่างนี้เป็นต้น นั่นเป็นมารของคนใจ มารในภาษาคนคือคนใจที่ไม่รู้จักมาร

มาร-ในภาษาธรรม

'มาร' ในภาษาธรรม อย่างเร็วที่สุดก็หมายถึงสวรรค์หรือกามคุณชั้นสูงสุด ที่เรียกชื่อว่า 'ปรนิมิตตวสวัตติ' และเมื่อกล่าว

โดยทั่วไป ก็คือ สภาวะทางนามธรรมที่ขัดขวางความดี ความงาม ความก้าวหน้าในทางธรรมทุกชนิด นี้เรียกว่า มารในภาษาธรรมะ

โลก-ภาษาคน

พูดถึงคำว่า 'โลก' กันบ้าง คำว่าโลกนี้ ภาษาคนหมายถึง แผ่นดิน ตัวโลกนี้ จะว่าแบนหรือกลมก็ตามใจ หมายถึงตัวโลก แผ่นดิน นี้คำว่า 'โลก' ในภาษาคน

โลก-ภาษาธรรม

แต่ภาษาธรรมะนั้น คำว่า 'โลก' หมายถึง นามธรรม หรือ คุณธรรม หรือคุณสมบัติที่มีประจำอยู่ในโลก เช่น ความทุกข์เป็นต้น ความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง ความทุกข์ เหล่านี้เป็นคุณสมบัติประจำอยู่ในตัวโลก นั่นแหละคือตัวโลกในภาษาธรรมะ จึงกล่าวว่า โลก ก็คือ ความทุกข์ ความทุกข์ ก็คือ โลก

อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสอธิบายสั้น ๆ บางทีก็ใช้คำว่า 'โลก' บางทีก็ใช้คำว่า 'ทุกข์' เป็นอันเดียวกัน เช่น พูดว่า โลก เหตุให้เกิดโลก ความดับสนิทของโลก หนทางให้ถึงความดับสนิทของโลก อย่างนี้พระพุทธองค์ทรงหมายถึงตัวทุกข์ ตัวเหตุให้เกิดทุกข์ ตัวความดับสนิทของความทุกข์ และวิธีหนทางทำให้ถึงความดับสนิทของความทุกข์

เพราะฉะนั้นในภาษาของพระพุทธเจ้า หรือภาษาธรรมะนั้น คำว่า 'โลก' หมายถึงความทุกข์ ทุกข์กับโลก เป็นตัวเดียวกัน

หรืออีกอย่างหนึ่ง คำว่า 'โลก' หมายถึงสิ่งที่ต่ำๆ เตี้ยๆ ไม่ลึกซึ้ง ไม่ใช่สูงสุด เราพูดกันว่าเป็นเรื่องโลกๆ ไม่ใช่เรื่องธรรมะ อย่างนี้เป็นต้น นี่ก็ยังเป็นคำว่าโลกในภาษาธรรมะเหมือนกัน ไม่ใช่คำว่าโลกจะหมายถึงแต่ตัวแผ่นดินเสมอไป นั่นเป็นภาษาคน

ชาติ-ภาษาคน

เขียบให้สูงขึ้นไปถึงคำว่า 'ชาติ' หรือความเกิด คำว่า ความเกิดหรือชาติในภาษาคนนี้ หมายถึง การคลอดจากท้องแม่ คนหนึ่งก็คลอดทีเดียวเท่านั้น แล้วก็อยู่ไปจนกว่าจะตายเนาเข้าโลง ความเกิดมีครั้งเดียว เกิดจากท้องแม่อย่างนี้เป็นความเกิดตาม ภาษาคน

ชาติ-ภาษาธรรม

ส่วนคำว่า 'เกิด' หรือความเกิดในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงความเกิดแห่งความรู้สึกว่า ตัวฉันหรือตัวกูก็ตามที่เกิดขึ้นมา ครั้งหนึ่งๆ ในจิตใจของคนเราเป็นประจำวัน คนธรรมดาาก็เกิดได้บ่อยครั้ง ถ้าเป็นคนดีก็เกิดได้น้อยครั้ง ถ้าเป็นพระอริยเจ้าก็ยิ่งเกิดน้อยลงไปอีก กระทั่งไม่เกิดเลย เมื่อใดเกิดความรู้สึกว่า ตัวฉัน

อย่างนั้นอย่างนี้เราๆ ขึ้นมาในใจ กระทั่งเป็นตัวกูขึ้นมาอย่างนั้น
อย่างนี้ นี่ก็เรียกว่าตัวฉันเกิดขึ้นมาคราวหนึ่งเรียกว่า ความเกิด

ความเกิดจึงเกิดได้หลายๆ ครั้ง แม้ในวันหนึ่ง คิดไปอย่าง
สัตว์เดรัจฉานก็เกิดไปเป็นสัตว์เดรัจฉานเดี๋ยวนั้นเอง คิดไปอย่าง
คนก็เกิดเป็นคนเดี๋ยวนั้นเอง คิดไปอย่างเทวดา ก็เกิดเป็นเทวดา
เดี๋ยวนั้นเอง เพราะว่าชีวิต อัดภาพ สุขทุกข์หรืออะไรเหล่านี้ ท่าน
กำหนดไว้ด้วยความเกิดขึ้นแห่งจิตขณะหนึ่งๆ เท่านั้น ฉะนั้น คำ
ว่า ความเกิดในภาษาธรรมนั้น หมายถึง เกิดแห่งความรู้สึกรว่า
'ตัวฉัน' หรือ 'ตัวกู' นี่เป็นความเกิดในภาษาธรรม ความเกิดใน
ภาษาคน หมายถึง เกิดจากท้องแม่

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเรื่องความเกิดนั้น บางคราว
ก็แสดงด้วยภาษาคนก็มีเหมือนกัน ในเมื่อพูดตามธรรมดา แต่ถ้า
พูดใน เรื่องธรรมะขั้นสูง เช่น เรื่องปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น แล้วคำว่า
ความเกิดนั้น ท่านพูดในภาษาธรรมะไม่ได้หมายถึงเกิดจากท้องแม่
แต่หมายถึง การเกิดขึ้นแห่งอุปาทานว่า ตัวตนหรือของตน ตัวฉัน
หรือของฉัน ตัวกูหรือของกู เป็นต้น

ความตาย-ภาษาคน

ที่นี่ ก็มาถึง 'ความตาย' ความตายภาษาคน ก็คือ ตายชนิด
ที่จะต้องเอาใส่โลงไปเผาไปฝัง แต่ความตายในภาษาธรรมะนั้น

หมายถึงความสลายแห่งความรู้สึกที่ว่า เมื่อตะกั้นั่นเอง คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นว่าเป็นตัวฉัน ตัวกู นั่นแหละมันสลายลงไป นี้เรียกว่า 'ความตาย' ในภาษาธรรมะ

ชีวิต-ภาษาคน

พูดถึงคำที่เรียกว่า 'ชีวิต' คำว่าชีวิตในภาษาคน ภาษาเด็ก ๆ ก็ได้ ก็คือสิ่งที่ยังไม่ตาย ยังเป็นได้ ยังเดินได้ ยังกินอาหารได้ เป็นต้น ภาษาที่ละเอียดที่สุด เช่น ภาษาชีววิทยา ก็ว่า ความสดอยู่ได้ของ nucleus ของ cell เซลล์หนึ่ง คือ protoplasm นั้นยังสดอยู่ยังเจริญอยู่ก็เรียกว่า 'ชีวิต' อย่างนี้ นี่ก็ยิ่งเป็นภาษาวัตถุ หรือภาษาคนมากขึ้นไปอีก

ชีวิต-ภาษาธรรม

ส่วนคำว่า 'ชีวิต' ภาษาธรรมะนั้น ต้องหมายถึงสภาวะที่ไม่รู้จักตายจริงๆ คือ อสังขตธรรม คือ นิพพาน หรือ ชีวิตนิรันดรจริงๆ จึงจะเรียกว่า 'ชีวิต' เมื่อใดพูดว่าชีวิต ภาษาคนก็หมายถึงชีวิตอย่างที่เขาพูดๆ กันอยู่ เมื่อใดพูดถึงชีวิต ภาษาธรรมก็หมายถึงภาวะที่ไม่รู้จักตาย เพราะมันไม่มีความเกิด มันจึงไม่มีความตาย จึงได้แก่อสังขตธรรมทั้งหลายที่เราเรียกกันว่า นิพพาน เป็นต้น หรือในที่อื่น หรือในศาสนาอื่น เขาอาจจะเรียกว่า ชีวิต

นิรันดร เป็นชีวิตที่ไม่รู้จักดับอีกต่อไป เป็นชีวิตพระเป็นเจ้า หรือชีวิตอะไรก็ตามแต่จะเรียก นั่นแหละจึงจะเป็นชีวิตจริง หรือชีวิตในภาษาธรรมะ

คน-ภาษาคน

ทีนี้ ก็มาใกล้จนถึงกระทั่งถึงคำว่า 'คน' เราพูดกันติดปากว่า คน คน คน ทุกคนก็เป็นคน แต่ระวังให้ดีคำๆ นี้ก็มีอยู่ ๒ ความหมาย คำว่า คนในภาษาคนก็หมายถึง สัตว์ที่มีรูปร่างอย่างที่เราเรียกว่า 'คน'

คน-ภาษาธรรม

แต่คำว่า 'คน' ในภาษาธรรมะนั้น หมายถึง คุณธรรมที่เหมาะสมกับคำว่า 'มนุษย์' คือ คุณธรรมอย่างสูงที่เหมาะสมกับคำว่า มนุษย์ คือ มีจิตใจสูง นี้เราจะเข้าใจได้ง่ายๆ เช่น เมื่อท่านทั้งหลายบางคนไปด่าเพื่อนด่าฝูงว่า 'มึงไม่ใช่คน' นี้หมายความว่าอย่างไร เขาก็เป็นคนมีรูปร่างเหมือนคนที่ด่าเขานั้นเอง แต่ทำไมไปหาว่าเขาไม่ใช่คน นี้ก็เพราะว่าเขาขาดคุณธรรมที่เหมาะสมสำหรับคำว่ามนุษย์ เราจึงด่าเขาว่าไม่ใช่คน คำว่า 'คน' จึงมี ๒ ความหมายเสียแล้ว ความหมายหนึ่งเป็นภาษาคน หมายถึง สัตว์ที่มีรูปร่างอย่างคน อีกความหมายหนึ่งเป็นภาษาธรรมะหมายถึง คุณธรรมที่เหมาะสมกับคำว่า 'มนุษย์'

พระเจ้า-ภาษาคน

ทีนี้ไปนึกถึงคำว่า 'พระเจ้า' หรือ 'พระเป็นเจ้า' พระเป็นเจ้าในภาษาคน ก็หมายถึงเทวดาที่มีอำนาจในการสร้างในการบันดาล ในการเนรมิตต่างๆ นี้เรียกว่าพระเป็นเจ้านี้ก็ถูกตามภาษาคน

พระเจ้า-ภาษาธรรม

แต่ในภาษาธรรมนั้น คำว่า 'พระเป็นเจ้า' เขาหมายถึงอำนาจอันลึกลับที่ไม่ต้องเป็นตัวคน ไม่ต้อง เป็นตัวเทวดา ไม่ต้องเป็นตัวอะไรหมด แต่เป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ เป็นนามธรรม เช่น กฎของธรรมชาติ เป็นต้น

- สิ่งที่เราเรียกว่า กฎของธรรมชาติ นั้นแหละบันดาลให้เกิดสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นมา
- กฎของธรรมชาติ นั้นแหละควบคุมสิ่งทั้งหลายทั้งปวง
- กฎของธรรมชาติ นั้นแหละมีอำนาจเหนือสิ่งทั้งปวง

เพราะฉะนั้นคำว่า 'พระเป็นเจ้า' ในภาษาธรรมะนั้น เราหมายถึงกฎธรรมชาติ เช่นนี้เป็นต้น เป็นตัวอย่างและเราเรียกว่า 'ธรรม'

กฎของธรรมชาตินี้ เราเรียกกันอย่างภาษาไทย ถ้าเรียกอย่างภาษาบาลี เรียกว่า *ธมม* เฉยๆ คำเดียวกันกับธรรมะนั้น

แหละ หมายถึง กฎธรรมชาติ เพราะฉะนั้น พระเป็นเจ้าของเรา ก็คือ ธรรม

อบาย-ภาษาคน

ทีนี้ มองดูลงไปข้างล่างถึงคำว่า 'อบาย' คำว่า อบายก็ หมายถึงโลกที่ตกต่ำ ตามปกติเราแจกเป็น สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน เปרט อสุรกาย สี่อย่างนี้รวมเรียกกันว่า อบาย เขียนภาพไว้ตาม ฝาผนังโบสถ์ นรกเป็นอย่างนั้น สัตว์เดรัจฉานเป็นอย่างนี้ เปרט เป็นอย่างโน้น อสุรกายเป็นอย่างนั้น ล้วนแต่จะเป็นต่อเมื่อตาย แล้วทั้งนั้น นั้นเรียกว่าอยู่ในสภาพที่เป็นวัตถุ เป็นสัตว์ที่เลว ๆ นี่คือ อบายในภาษาคน นรกในภาษาคน สัตว์เดรัจฉานในภาษาคน

นรก-ภาษาคน

เทียบคู่กันให้เห็นง่าย ๆ 'นรก' ในภาษาคน หมายถึงเมือง อยู่ใต้ดิน มีเจ้าหน้าที่เป็นยมบาล จับคนไปลงโทษต่าง ๆ นานา ตายแล้วจึงจะไปถึง

นรก-ภาษาธรรม

ส่วนนรกในภาษาธรรมะนั้นหมายถึง ความร้อนใจเหมือนไฟเผา เมื่อใดมีความร้อนใจเหมือนไฟเผา เมื่อนั้นเรียกว่าเป็นนรก

ในภาษาธรรมะ ใครทำความเดือดร้อนร้อนใจให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง ในลักษณะเหมือนไฟเผาเมื่อไร ก็เรียกว่าตกนรกเมื่อนั้น และความร้อนใจนั้นก็มียหลายอย่างหลายแบบหลายชนิด เพราะฉะนั้นจึงแบ่งชื่อนรกได้เป็นต่าง ๆ กัน

เดรัจฉาน-ภาษาคน

คำว่า 'สัตว์เดรัจฉาน' กำเนิดสัตว์เดรัจฉานก็หมายถึง หมู หมา กา ไก่ ที่เที่ยววิ่งอยู่ตามพื้นดิน ตายแล้วไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างนั้น นี้เรียกว่า กำเนิดเดรัจฉานของภาษาคน

เดรัจฉาน-ภาษาธรรม

ส่วนในภาษาธรรมะหมายความว่า เมื่อใดเรามีความโง่เขลาเดียวกับสัตว์เดรัจฉาน เมื่อนั้นเราเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานแล้วที่นี้และเดี๋ยวนี้เอง วันหนึ่งเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานได้หลายหนก็ได้ นี้คำว่า กำเนิดสัตว์เดรัจฉานในภาษาธรรมะหมายถึงความโง่

เปรต-ภาษาคน

คำว่า 'เปรต' ในภาษาคนหมายถึง สัตว์ที่มีปากชนิดเดียว มีท้องโตมาก กินไม่ทันและหิวอยู่เรื่อย และจะเป็นก็ต่อเมื่อตายแล้วเหมือนกัน นี้เรียกว่า เปรต ในภาษาคน

เปรต-ภาษาธรรม

ส่วนเปรตในภาษาธรรมนั้น เมื่อใดมีความทะเยอทะยาน ด้วยกิเลสตัณหา มีความวิตกกังวลด้วยกิเลสตัณหาแล้ว เมื่อนั้น เรียกว่าเป็นเปรต เพราะมันมีอาการเหมือนกับว่า ปากเท่ารูเข็ม ท้องเท่าภูเขาเหมือนกัน คนมีกิเลสตัณหามาก โลกจัดเกินไป วิตกกังวลมากเกินไป ก็มีอาการเป็นเปรต เรียกว่า เกิดเป็นเปรต แล้วที่นี้ และเดี๋ยวนี้ ไม่ต้องรอดต่อตายแล้ว

อสุรกาย-ภาษาคน

คำว่า 'อสุรกาย' กำเนิดอสุรกาย ภาษาคนหมายถึง ผีชนิดหนึ่งมองไม่เห็นตัว เทียบหลอกเทียบหลอน ไม่กล้าแสดงตัว เพราะมีความขลาด

อสุรกาย-ภาษาธรรม

แต่อสุรกายในภาษาธรรมนั้น หมายถึงตัวความขลาดในจิตใจมนุษย์นั่นเอง ไม่ต้องรอดต่อตายแล้วจึงจะไปเกิดเป็นอสุรกาย เมื่อใดมีความขี้ขลาด เมื่อนั้นเป็นอสุรกายทันที ขี้ขลาดอย่างไม่ควรจะขี้ขลาด ขี้ขลาดเกินไป กลัวกระทั่งจิ้งจก ตุ๊กแก กิ้งกือ ได้เดือน เหล่านี้ก็เรียกว่าขี้ขลาดเกินไปจนอยู่ในสภาพอสุรกาย กลัวการทำความดีก็มี กลัวว่าบรรลุนิพพานแล้วจะไม่มีรสมีชาติ สู้อยู่

ในเรื่องโลกๆ นี้ไม่ได้ เพราะกลัวนิพพานอย่างนี้ก็มีความกลัว
อย่างไม่มีเหตุผลชนิดนี้เป็นอสุรกาย เมื่อใดมีความกลัวอย่างนี้ก็
ให้ถือว่าเป็นอสุรกายที่นี้และเดี๋ยวนี้

นี่เป็นอบายในภาษาธรรม แตกต่างกับอบายในภาษาคน
แล้วมันยังมีเรื่องที่จะต้องคิดต่อไปว่าถ้าไม่ตกอบายในภาษา
ธรรมะแล้ว เป็นไม่ตกอบายในภาษาคนแน่ เช่น เราไม่ทำผิดจน
มีอะไรร้อนใจ ไม่ตกนรกในชาตินี้แล้วชาติหน้าไม่ต้องกลัว ต่อ
หลังจากตาย แล้วไม่ต้องกลัว เป็นไม่ตกนรกแน่ หรือว่าชาตินี้เรา
ไม่โง่อย่างลัทธิเดรัจฉาน ไม่ทิวอย่างเปรต และไม่ขี้ลาดอย่าง
คนขี้ลาด แล้วก็ไม่มีบาปอันใดที่จะทำให้ต้องตาย แล้วไปเกิด
เป็นลัทธิเดรัจฉาน หรือเป็นเปรต หรือเป็นอสุรกาย

เพราะฉะนั้นจงสนใจแต่เรื่องนรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย
ที่จะตกที่จะเป็นกันที่นี้และเดี๋ยวนี้ให้มากที่สุด นรก เปรต เดรัจฉาน
อสุรกาย ที่จะถึงต่อตายแล้วนั้น เก็บไว้ทีก่อนก็ได้ ไม่ต้องไปสนใจ
เพราะว่าถ้าไม่เป็นนรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกายในภาษาธรรมะ
ที่นี้และเดี๋ยวนี้แล้ว แม้จะตายอย่างไร ก็ไม่ต้องไปนรก หรือไป
เป็นเปรตเป็นต้น เพราะว่าเราประพฤติปฏิบัติชอบ ไม่มีอะไร
ทำให้ต้องตกอบายในปัจจุบันนี้แล้ว มันก็ไม่ต้องไปตกต่อเมื่อตาย
แล้วแน่นอน

ทุกคนก็ดูเหมือนจะพูดเป็นว่า สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ

แล้วทำไมจึงโง่เงาไปถึงกับไม่เข้าใจในเรื่องอบายทั้งสี่ ที่มีอยู่ในชีวิตนี้จริงๆ ทั้งที่พูดอยู่ว่า สวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจ

ถูกแล้วแน่นอน สวรรค์หรือนรกภาษาคนนั้น อยู่นอกตัว อยู่ในใจ โลกไหนก็ไม่รู้ ถึงกันต่อเมื่อตายแล้ว ส่วนนรกหรือสวรรค์ในภาษาธรรมะนั้นอยู่ในใจ ถึงได้เมื่อไรก็ได้ แล้วแต่การปรุงแต่งของชีวิตจิตใจ นี่เรียกว่าอบายในภาษาคนกับอบายในภาษาธรรมะนั้นต่างกันอย่างนี้

สวรรค์-ภาษาคน

เมื่อพูดถึงสวรรค์ในภาษาคนก็หมายถึงเทวโลกอันงดงามอยู่เบื้องบนที่ไผ่ผืนกันนัก ทำบุญสักบาทหนึ่งก็จะเอาวิมานหลังหนึ่ง มีนางฟ้าเป็นร้อยๆ ลิบๆ นี่เป็นสวรรค์ในภาษาคน

สวรรค์-ภาษาธรรม

สวรรค์ในภาษาธรรมะหมายถึง กามคุณ หรือยอดสุดของกามคุณเป็นต้นที่ทำให้คนลุ่มหลง นี่เรียกว่า สวรรค์ชั้นกามาวจร ถ้าเป็นสวรรค์ชั้นพรหมโลก ก็หมายถึง ความว่างจากกามารมณ์ มีความสบายใจ เพราะไม่ถูกกามารมณ์รบกวนเหมือนอย่างว่า คนๆ หนึ่ง เมื่อมีความหิวในกามารมณ์ บริโภคกามารมณ์เสร็จแล้ว ไม่อยากแตะต้องกามารมณ์อีกต่อไป ในเวลานั้นต้องการอยู่ว่างๆ เจียบๆ จืดๆ นี่ก็คือ ความรู้สึกที่ว่างจากกามารมณ์ ที่พอจะ

เทียบกันได้กับคุณสมบัติของพวกพรหม หรือพรหมโลก เพราะฉะนั้นเราจึงกล่าวว่า สวรรค์ชั้นธรรมดา ก็คือ สมบูรณ์ไปด้วยกามารมณ์ สวรรค์ชั้นสูงสุด เช่น ปรมิมีตวสวัตตี ก็คือ สมบูรณ์ไปด้วยยอดสุดของกามารมณ์ สวรรค์ชั้นพรหมโลกก็คือ ว่างจากการเบียดเบียนของกามารมณ์ แต่ยังมีตัวมีตนมีตัวกู้อยู่

น้ำอมฤต-ภาษาคน

คำว่า 'น้ำอมฤต' น้ำอมฤตแปลว่า น้ำที่ทำให้ความไม่ตาย น้ำอมฤตภาษาคนก็หมายถึงเหล้าชนิดหนึ่ง ซึ่งพวกเทวดากินกันเข้าไปแล้วก็ไม่ตาย แล้วก็เลยรบราฆ่าฟันกันอีก นี่คือน้ำอมฤตภาษาคน

น้ำอมฤต-ภาษาธรรม

'น้ำอมฤต' ในภาษาธรรมนั้น หมายถึง ธรรมะชั้นสูงในชั้นอนัตตา หรือสุญญตา ธรรมะในชั้นสูงถึงขนาดเป็นอนัตตาหรือเป็นสุญญตา ธรรมะในชั้นสูงถึงขนาดเป็นอนัตตา หรือเป็นสุญญตา นั้น ทำให้คนไม่ตายเพราะทำให้ว่างจากตัวตน ไม่มีตัวตนแล้วจะมีความตายได้อย่างไร ฉะนั้น ธรรมะในชั้นอนัตตาหรือสุญญตานั้นคือน้ำอมฤต ในภาษาธรรมะ

ส่วนสุรารชนิดหนึ่งซึ่งกินเข้าไปแล้ว ไม่ตายตามที่เล่ามา

อย่างปรึมนปรานั้นเป็นน้ำอมฤตในภาษาคน คนโง่ คนที่ไม่เห็นธรรมหรือไม่ถึงธรรม ทีนี้เมื่อได้พูดถึงคำว่าสุญญาตานั้นมาแล้ว ก็จะต้องโอกาสอธิบายคำๆ นี้เสียเลย

สุญญาต-ภาษาคน

คำว่า 'สุญญาต' เป็นภาษาบาลี 'สุญญ' แปลว่า ว่าง 'ตา' แปลว่า ความ 'สุญญาต' แปลว่า ความว่าง ความว่างในภาษาคน ภาษาคนโง่ที่ไม่เห็นธรรม ไม่ถึงธรรมนั้น มีความหมายว่าไม่มีอะไรเลย หรือสูญเปล่าไม่ได้อะไรเลย พึงดูให้ดี ๆ ว่าสุญญาต ความว่างในภาษาคนนั้นไม่มีอะไรเลย แม้แต่สักนิดเดียว สักอย่างเดียว คือมันว่างไปหมด แล้วก็สูญเปล่าด้วย ไม่เป็นประโยชน์อะไรนี้สุญญาต ความว่างในภาษาคน คนโง่ คนไม่เห็นธรรม

สุญญาต-ภาษาธรรม

ส่วน สุญญาต หรือ ความว่าง ในภาษาธรรมนั้นมีทุกอย่างๆ ทุกประการ อะไรๆ ก็มี เท่าไรๆ ก็ได้ เว้นเสียแต่ความรู้ สึกว่าตัวฉัน หรือของฉัน ให้มีอะไรๆ ครบทุกอย่างทุกประการอย่างไรๆ จะนึกคิดอย่างไรก็ได้ให้มีทุกอย่างๆ อย่างได้ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม เว้นเสียอย่างเดียวแต่ว่าไม่มีความรู้สึกว่า ตัวฉัน หรือของฉัน ไม่มีความรู้สึกว่า 'ตัวกู' หรือ 'ของกู' นั่นคือ สุญญาต ความว่างตามความหมายในภาษาธรรมะ หรือภาษาของพระ

พุทธเจ้า

สูญญตา แปลว่า ว่าง ว่างจากอะไร ว่างจากตัวตน หรือของตน นอกนั้นมีได้หมด อะไรๆ ไม่ถือว่าเป็นตัวฉันและของฉัน ตัวกูและของกูก็แล้วกัน นี่เรียกว่าสูญญตา-ความว่างตามภาษาธรรมะ เมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าสูญญตาหรือความว่าง ท่านตรัสในภาษาธรรมะ พวกคนโง่ฟังเป็นภาษาคน ก็เลยเอาไปเป็นว่าไม่มีอะไรหรือสูญเปล่า เมื่อเข้าใจคำว่าความว่างเป็นเช่นนี้ ในภาษาคนเช่นนี้เสียแล้ว มันก็เข้าใจสูญญตาในภาษาธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่ได้ คนโง่เหล่านี้จึงได้พ่นอะไรออกมาแปลกๆ เกี่ยวกับเรื่องความว่าง ซึ่งไม่เข้าเรื่องเข้าราวกันกับเรื่องความว่างของพระพุทธเจ้าที่ได้กล่าวไว้ในภาษาธรรมะ

จึงหวังว่า ท่านทั้งหลายจะได้สนใจกำหนดจดจำคำว่า 'ว่าง' นี้ไว้ให้ดีว่า ถ้าภาษา physics หรือ physical นั้น หมายถึง ไม่มีอะไรจริงๆ แต่ถ้าภาษา metaphysics แล้ว หมายถึง มีทุกอย่าง เว้นเสียแต่ความเป็นตัวฉัน หรือความเป็นของฉัน

ในวัตถุสิ่งของรูปธรรม นามธรรม หรืออะไรก็ตาม มันไม่มีอะไรที่เป็นตัวฉัน หรือของฉันได้ มันว่างจากคุณสมบัติแห่งความเป็นตัวฉัน เป็นของฉันเช่นนี้ จึงได้เรียกมันว่าว่าง และมันไม่ได้สูญเปล่า มันเอามาใช้ทำอะไรก็ได้ ตามที่สติปัญญาจะรู้จักใช้ รู้จักทำมันก็แล้วกัน ขออย่างเดียว อย่าไปเกิดมีความรู้สึกว่าเป็น

ตัวฉันหรือของฉันเข้า

เพราะฉะนั้น สุนฺญตา หรือความว่างในภาษาธรรมะนั้น ไม่ได้แปลว่า สูญเปล่า ถ้าใครไปแปลสุนฺญตา-ความว่างว่าสูญเปล่านั้น เป็นคนโง่ ยังไม่รู้จักรัศธรรมะ ไม่รู้ภาษาของธรรมะ พุดไปตามภาษา คนอย่างเดียว แล้วมันจะพุดกันรู้เรื่องได้อย่างไร ขอให้เข้าใจคำๆ นี้ไว้เป็นพิเศษว่า มีความหมายเป็น ๒ ทางอย่างนี้

ความหยุด-ภาษาคน

คำว่า 'ความหยุด' หยุด คือ ไม่แล่น ไม่เคลื่อนไหว นี่เป็น ความหยุดอย่างภาษาคน ภาษาชาวบ้าน ความหยุดอย่างภาษา ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้นมีความหมายอีกอย่างหนึ่งจะยกตัวอย่าง ให้เห็นง่ายๆ เช่น ความหยุดตามภาษาขององคุลิมาลนั้นมัน อย่างหนึ่ง ความหยุดตามภาษาของพระพุทธเจ้านั้นมันอีกอย่าง หนึ่ง ท่านทั้งหลายก็เคยได้ยินได้ฟังเรื่ององคุลิมาลมาแล้วว่าได้ ตอบกันอย่างไรกันกับพระพุทธเจ้าในข้อนี้ ความหยุดอย่างของ องคุลิมาลนั้นเป็นภาษาคน ความหยุดอย่างของพระพุทธเจ้านั้น เป็นภาษาธรรมะ ความหยุดอย่างภาษาของชาวบ้าน ภาษาคน ขององคุลิมาล ก็คือ ไม่เคลื่อนไหว ให้ยืนอยู่นิ่งๆ

ความหยุด-ภาษาธรรม

แต่ความหยุดในภาษาของพระพุทธเจ้านั้น ท่านหมายถึง ความว่างจากตัวตน ถ้าว่างจากตัวตนแล้วจะเอาอะไรไปวิ่ง ลอง คิดดูข้อนี้ก็แล้วกัน ถ้าเมื่อมันว่างจากตัวตน แล้วจะเอาตัวฉันที่ ไหนไปวิ่ง ก็ต้องถือว่าฉันหยุดแล้ว นี่ความหยุดอย่างภาษาของ พระพุทธเจ้า ไม่มีตัวตนจะยึดถือไว้ว่าเป็นตัวตน ว่างจากตัวตน โดยสิ้นเชิง

ความว่างนั้นคือความหยุดในที่นี้ คือหยุดอย่างภาษาพระ พุทธเจ้า มันต่างกับหยุดอย่างภาษาคนธรรมดาอย่างไร ลอง เปรียบดูเถิด

หยุดอย่างภาษาพระพุทธเจ้านั้น วิ่งอยู่ ก็เรียกว่า หยุด เพราะ มันไม่มีคนผู้วิ่ง มันหยุดความต้องการของกิเลสค้นหาโดยประการ ทั้งปวง ไม่มีตัวฉันที่จะต้องการอะไรที่ไหน ไม่วิ่งไปวิ่งมาที่ไหน

เหมือนอย่างคนที่ว่า ยังมีความอยากแล้วก็เที่ยววิ่งหาบุญหา กุศล หาความดี หาอะไรไปเสียดสารพัดอย่าง ที่นั่นที่นี้เที่ยวแหกกัน ไปเที่ยวแหกกันมา อย่างนี้ก็เรียกว่า วิ่ง

แต่ถ้าหยุดความต้องการเสียได้ หยุดความมีตัวมีตนเสียได้ แม้จะขึ้นเรือบินอยู่ ก็เรียกว่า หยุด ขอให้รู้จักเปรียบเทียบความ หยุดตามภาษาคนกับความหยุด ในภาษาธรรมให้เข้าใจให้ดี แล้ว

ก็ช่วยให้เขาในเรื่องความว่างได้ดีด้วย

แสงสว่าง-ภาษาคน

ทีนี้ก็มาพูดถึงเรื่องค่าง่ายๆ เช่น 'แสงสว่าง' ตามธรรมดา เมื่อพูดถึงแสงสว่าง ก็หมายถึง แสงตะเกียง แสงดวงอาทิตย์ แสงไฟฟ้าอะไรก็แล้วแต่จะเรียกกัน นี่เป็นภาษาคน

แสงสว่าง-ภาษาธรรม

แต่ถ้าภาษาธรรมของพระพุทธเจ้า คำว่า 'แสงสว่าง' ท่านหมายถึงปัญญา หรือ วิชา หรือ ญาณ หรืออะไรที่คล้ายกัน

แม้จะไปนั่งอยู่ในถ้ำมืดตื้อ ก็มีแสงสว่าง เพราะว่าขณะนั้นมีปัญญา มีวิชา มีญาณอยู่ในใจอย่างโชติช่วง จึงว่าที่นั่นมีแสงสว่าง ในถ้ำมืดตื้อ หรือว่ากลางคืน ไม่มีแสงเดือนแสงดาว ดับตะเกียงเสียให้หมด ก็เรียกว่ามีแสงสว่างคือ มีปัญญา มีวิชา มีญาณอยู่ในจิตใจของพระโยคาวจรนั้น นี้เรียกว่า แสงสว่าง ภาษาธรรม

ความมืด-ภาษาคน

ทีนี้ เกี่ยวกับ 'ความมืด' ความมืดในภาษาคนธรรมดา หมายถึงมืดจนมองด้วยตาไม่เห็น มันมืดเหลือเกินนี้เรียกว่าความ

มิดภาษาคน

ความมิด-ภาษาธรรม

ส่วนความมิดในภาษาธรรม หมายถึง อวิชาความโง่ ความหลง โมหะ นั้นแหละคือ ความมิด จับตัวไปนั่งอยู่กลางแดด มันก็ยังมีตอยุ่ตนเอง เพราะมันมิดด้วยอวิชา มิดด้วยโมหะ

ความมิดภาษาคนกับความมิดภาษาธรรมต่างกันอย่างไร

กรรม-ภาษาคน

ที่นี่ ก็ไปถึงคำว่า 'กรรม' เมื่อชาวบ้านเขาพูดว่า "กรรมแล้วเว้ย" ก็หมายความว่า มันแน่แล้ว ! มีโชคร้าย มีผลบาปมาถึง นี่คำว่ากรรมภาษาชาวบ้าน

กรรม-ภาษาธรรม

กรรมในภาษาธรรมะนั้นหมายถึงสิ่งอื่น หมายถึง การกระทำ กระทำไม่ดี กระทำชั่วก็เรียกว่ากรรมดำ กระทำดีก็เรียกว่ากรรมขาว แล้วมีกรรมประหลาด อีกอย่างหนึ่งที่ไม่ดำไม่ขาว คือ กรรมที่ทำให้สิ้นกรรมอีกต่อหนึ่ง ยิ่งฟังไม่เข้าใจ ไม่รู้ว่าทำอะไร ก็คือเรื่องทำให้รู้หนัดตา ให้รู้สูญญตา จนไม่มีตัวตนนั้นแหละ ทำอย่างนั้นเรียกว่าเป็นกรรมในพระพุทธศาสนา กรรมที่แท้จริง กรรมที่พระ

พุทธเจ้าท่านทรงสั่งสอนท่านอุตสาห์สั่งสอนยิ่งกว่ากรรมไหนหมด

แต่คนก็ไปสนใจกันเพียงเรื่องกรรมด่ากรรมขาว คือ กรรมดี กรรมชั่ว ไม่สนใจกันถึงกรรมที่สามนี้ ที่ไม่ด่าไม่ขาว ไม่ดีไม่ชั่ว คือ ว่างจากตัวตนไปหมด และทำให้ลุดถึงนิพพาน ให้สิ้นกรรมดี กรรม ชั่วโดยประการทั้งปวง เขาไม่เข้าใจว่าจะสิ้นกรรมได้อย่างไร ไม่รู้ว่าจะสิ้นกรรมได้ด้วยเพราะการทำกรรมให้ถูกตามวิธีของพระ พุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้ คือ อริยมรรคนั่นเอง

เมื่อใดประพตืออริยมรรค โดยเฉพาะคืออริยมรรคมีองค์แปด เมื่อนั้นชื่อว่าทำกรรมที่ไม่ด่าไม่ขาว และจะเป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมทั้งปวง นี่คือกรรมในภาษาธรรมะ ไม่ใช่กรรมภาษาลูกเด็ก ๆ ว่าเป็นกรรมแล้ว แยกแล้ว โชคร้ายจริง นี่เรียกว่า กรรม นี้เป็นกรรมในภาษาคน

สรณะ-ภาษาคน

คำว่า 'ที่พึ่ง' หรือ คำว่า สรณะ ภาษาคนนั้น หมายถึงคนอื่น หมายถึงสิ่งอื่นที่อยู่นอกตัว ที่จะเอามาเป็นที่พึ่ง เช่น พึ่งเจ้า พึ่งนาย ก็หมายถึงสิ่งอื่นที่อยู่นอกตัวเรา พึ่งผีพึ่งสาว พึ่งจอมปลวก พึ่งศาลพระภูมิ พึ่งอะไร ก็สุดแท้ มันล้วนแต่เป็นสิ่งอื่น คนอื่นอยู่นอกตัวเรา นี่คือสรณะ-ที่พึ่งในภาษาคน

สรณะ-ภาษาธรรม

ส่วนสรณะที่ฟังในภาษาธรรมนั้น หมายถึง ตัวเอง อยู่ในตัวเอง แม้ว่าเราจะพูดว่า ฟังพระพุทธ ฟังพระธรรม ฟังพระสงฆ์ ก็หมายถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่มีอยู่จริงในตัวเรา มีอยู่ในจิตใจของเรา จึงจะเป็นที่พึ่งแก่เราได้ เพราะฉะนั้นมันจึงมีอยู่ในตัวเรา หรือเป็นการกระทำของเรา ที่ทำให้มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ขึ้นมาในจิตใจของเรา ที่ฟัง หรือ สรณะในภาษาธรรมนั้นคือตัวเองอยู่ในตัวเอง ไม่ได้อยู่ข้างนอก

หัวใจของพระพุทธศาสนา-ภาษาคน

คำว่า 'หัวใจของพุทธศาสนา' เมื่อพูดถึงหัวใจของพุทธศาสนาแล้ว จะมีเรื่องประหลาดๆ บางคนก็ท่องนั้นนี่ เช่น วิสุปะ = วินัย, สุตตะ, ปรมัตถะ อย่างนี้ วิสุปะ, วิสุปะ, วิสุปะ ว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนา หัวใจพุทธศาสนาอย่างนี้มันภาษาคน, คนโง่, คนไม่เห็นธรรม, ท่องคาถาเป็นภาษาบาลีสองสามตัว เรียกว่าหัวใจของพุทธศาสนาก็มี หรือท่องอย่างอื่นก็มี

หัวใจของพระพุทธศาสนา-ภาษาธรรม

แต่หัวใจของพระพุทธศาสนาในภาษาธรรม ตามแบบของพระพุทธเจ้านั้น คือ "ความรู้ที่รู้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควร

ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเราหรือของเรา" ถ้าพูดเป็นภาษาบาลีก็ว่า "สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย - สิ่งทั้งหลายทั้งปวง อันบุคคลไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเราของเรา" นั่นคือหัวใจของพุทธศาสนา ตามภาษาธรรมะหรือภาษาของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวแล้ว

ใครอยากจะมีหัวใจของพระพุทธศาสนาก็ระวังให้ดี อย่าไปถือเอาหัวใจพุทธศาสนาตามภาษาคน หรือคนใจ คนไม่เห็นธรรม คนไม่ถึงธรรมเข้า จะนำหัวเราะเหมือนเด็ก ๆ

ทั้งหมดเท่าที่แสดงมานี้ ก็เรียกว่าพอที่จะช่วยให้ท่านทั้งหลายรู้จักเปรียบเทียบค่า ๆ เดียวว่า มี ๒ ความหมายอย่างไร ถ้าเป็นบัณฑิตมีสติปัญญา จะถือเอาได้ซึ่งอรรถะทั้งสอง *อุปฺปมาโท อุโภ อตุเถ อธิคฺคฺคาติ ปณฺฑิตฺโต* - บัณฑิตเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมถือเอาได้ซึ่งอรรถะทั้งสอง" อรรถะทั้งสองในที่นี้ อาตมาหมาย ถึงความหมายทั้งสองของคำทั้ง ๒ ประเภท

ความหมายของคำทางภาษาคนนั้นอย่างหนึ่ง ความหมายของคำ ๆ เดียวกัน ในทางภาษาธรรมะนั้นอีกอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นคนฉลาดจริง ก็จะต้องถือเอาให้ได้ทั้งสองอย่างเหมือนตัวอย่างที่ได้ยกมากล่าวให้เห็นอย่างมากมาย แต่ว่าคำทั้งหลาย ที่ได้ยกมากล่าวแล้วข้างต้นนั้น เป็นภาษาสูง ๆ ไป

ที่นี่ เราจะมาพูดกันถึงภาษาต่ำ ๆ ดูบ้าง

ภาษาคน-ภาษาธรรม-ของคำสามัญพิน ๆ

กิน

ขอภัยอย่าถือว่าเป็นคำโลกโตกหยาบคาย เช่น คำว่า 'กิน' คำว่ากินในภาษาคน หมายถึง กินอาหารทางปากเหมือนที่เราเรียกกันอยู่ว่า กินเข้าไป

แต่คำว่า 'กิน' ในภาษาธรรมนั้น กินทางตา กินทางหู กินทางจมูก กินทางลิ้น กินทางกาย กินทางใจ ลองคิดดูว่าหมายถึงอะไร คำว่ากิน ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น นี้เรียกว่ากิน กินทางตา กินทางหู เป็นต้น อย่างนี้ท่านเรียกว่า ภาษาธรรมะ เช่นคำว่า 'กามโภคี' ผู้บริโภคกาม ใช้อยู่ทั่วไปในภาษาบาลี และภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นคำเดียวกับคำว่ากิน

บริโภคสตรี

คำว่า 'บริโภคสตรี' ฟังดูก็คงเป็นที่หัวเราะกันลั่นทีเดียว สำหรับคนไทยเรา แต่เป็นของธรรมดาที่สุดในภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต

คำว่า 'บริโภคสตรี' ไม่ใช่หมายถึงจับผู้หญิงมาฆ่ามาแกงกิน แต่หมายถึงบุรุษเพศบริโภครสอันเกิดแต่สตรี อย่างนี้เรียกว่า บริโภคสตรี คำว่ากินในภาษาธรรมะ หมายความว่า

ในภาษาบาลีถ้าพูดว่า นิพฺโปกโค คือ ไม่มีอะไรจะกินแล้ว ก็หมายความว่า พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ทั้งหลายไม่ถูกปรุงแต่งด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์อีกต่อไป อยู่เหนืออำนาจการปรุงแต่งของสิ่งทั้งหกนี้แล้วเรียกว่าคนไม่มีอะไรจะกิน จงรู้จักคำว่า 'กิน' ในภาษาธรรมะให้กว้างขวางอย่างนี้ จะเข้าใจธรรมะอันลึกซึ้งได้โดยง่าย

นอนหลับ

ที่นี้มาถึงคำว่า 'นอน' นอนหลับนี่แหละ เราหมายถึงการนอน อย่างสุนัขนอน หมานอน แมวนอน นี่คือนอนหลับภาษาคน

การหลับภาษาธรรม หมายถึงเป็นอยู่ด้วยอวิชา ต่อให้นั่ง สิมตาคูอย่างนี้ แต่ถ้ากำลังใจแล้ว เรียกว่าหลับอยู่ นี่คือหลับในภาษาธรรมะ การเป็นอยู่ หรือมีชีวิตอยู่ด้วยอวิชาในอิริยาบถใดก็ตาม เรียกว่า หลับ

การตื่น

การตื่น ภาษาคน เราหมายถึงตื่นนอน แต่ในภาษาธรรมนั้น หมายถึง ชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยชาคริยานุโยค เป็นอยู่ด้วยสติปัญญา และทั้งตื่นและหลับก็เรียกว่าตื่น

ผู้เจริญสติปัญญาไม่มีสติไม่ขาดตอน แม้หลับลงไปแล้ว ตื่นขึ้นมาด้วยสติอย่างนั้นอีก อย่างนี้เรียกว่ามีสติทั้งหลับทั้งตื่น เมื่อ

เขาตื่นอยู่ก็เรียกว่าตื่นอยู่ เมื่อเขาหลับอยู่ก็เรียกว่าตื่นอยู่ นี่ตื่น
ตื่นแล้วในภาษาธรรมะ

การเล่น

ถ้าพูดว่า 'เล่น' ภาษาชาวบ้าน ภาษาคนก็หมายความว่าถึง
เล่นอย่างเด็กๆ เล่น เล่นกีฬา เล่นหิ้ว สนุกสนานทำนองนั้น

แต่ว่าเล่นในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงบันเทิงอยู่ด้วยธรรมะ
เป็นธรรมบันเทิง แม้ที่สุดแต่เล่นอยู่ในความสุขของฉาน ของสมาธิ
ก็เรียกว่า 'ฉานกีฬา' อย่างนี้ก็เป็นการเล่นของพระอริยเจ้า คำว่า
'เล่น' ในภาษาธรรมะหมายอย่างนี้

นางฟ้า

คำว่า 'นางฟ้า' ภาษาคนก็หมายถึงนางฟ้าตัวสวยๆ อยู่ใน
สวรรค์วิมานข้างบนโน้น เรียกว่า นางฟ้า

แต่นางฟ้าในภาษาธรรมนี้ก็กลับหมายถึงธรรมะของพระพุทธเจ้า
โดยมากมักจะเล็งถึงปริยัติธรรม แต่โดยที่แท้แล้วต้องเล็งถึงธรรมะ
ทั่วไป ที่มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในเบื้องปลาย เหมือน
ที่ได้กล่าวมาแล้วในคำว่าพรหมจรรย์ นี่คือนางฟ้าในภาษาธรรมะ
เป็นที่ต้องการ เป็นที่ปรารถนาของสัตบุรุษ ในพระพุทธศาสนา
แม้แต่คำว่านางฟ้าก็ยังคงมีความหมายแตกต่างกันอย่างนี้

หญิงกับชาย

คำว่า 'หญิงกับชาย' ภาษาคนธรรมดาสามัญ ภาษาโลก ๆ ก็หมายถึงเพศตรงกันข้ามเป็นหญิงเป็นชาย

แต่ถ้าภาษาธรรมะ หมายถึง นิमितแห่งหน้าที่ที่ธรรมชาติกำหนดให้มนุษย์จะต้องร่วมมือกันกระทำ ไม่ใช่เรื่องการบริโภครสของกามคุณ แต่เล็งถึงการที่วามมนุษย์จะต้องอยู่ในโลก จะต้องไม่สูญพันธุ์ไป แปลว่า มนุษย์ยังไม่บรรลุถึงธรรมะสูงสุด คือ นิพพานเพียงใด ยังจะต้องมีการสืบเชื้อสาย เมื่อนั้นจึงต้องแบ่งแยกหน้าที่กันในระหว่างหญิงกับชาย หรือว่าเมื่อเป็นหญิงเป็นชายแล้ว ก็ช่วยกันแบ่งภาระในหน้าที่การงานประจำวันที่เป็นการศึกษาปฏิบัติธรรมให้เบาบางลงไป นิमितแห่งหน้าที่ที่ธรรมชาติกำหนดให้อย่างนี้เรียกว่าเป็นหญิงเป็นชายในภาษาธรรมะ ไม่ใช่หญิงชายตามภาษาธรรมดามีความหมายต่าง ๆ เป็นไปตามลักษณะตัญญาตซึ่งสัตว์เดรัจฉานก็ทำเป็น ไม่ควรจะนึกไปเพียงเท่านั้นว่า ความหมายของเพศหญิงเพศชายนี้มีความหมายเช่นนั้น ควรจะนึกถึงแต่เพียงว่าเครื่องหมายอันหนึ่ง ซึ่งเป็นการแบ่งแยกหน้าที่ที่จะต้องร่วมกันทำ ดังนั้นจะเลยพูดถึงคำว่า 'สมรส' เสียเลยจะดีกว่า

สมรส

คำว่า 'สมรส' แปลว่าการแต่งงาน หรืออะไรทำนองนั้น ก็รู้

กันคืออยู่แล้ว คำว่าสมรสในภาษาคน หมายถึง คนหญิงชายแต่งงานกันตามธรรมเนียม ตามประเพณี สมรสนี้เป็นภาษาคน

แต่คำว่า 'สมรส' ในภาษาบาลี หรือภาษาธรรมนั้นแปลว่ามีรสเสมอกันโดยธรรม คือ มีความปรารถนา มีความต้องการที่ถูกต้องแล้วร่วมเป็นอันเดียวกันไม่จำเป็นต้องมีกายสัมผัสระหว่างหญิงกับชาย ไม่มีแม้แต่จะเขียนจดหมายถึงกันทางไปรษณีย์ คือ โดยทางเนื้อหนังทางตัวบุคคลนั้น ไม่ได้เคยแตะต้องกันเลย แต่ก็มีการสมรสกันได้ เพราะมีความปรารถนาอย่างเดียวกัน มีหน้าที่อย่างเดียวกัน มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน มีความยินดีพอใจอย่างเดียวกัน เช่น ต้องการจะพ้นทุกข์ด้วยกันอย่างแท้จริงในหลักเกณฑ์อันเดียวกัน ต่างคนต่างพอใจในการปฏิบัติธรรมอันนั้นร่วมกัน หวังผลร่วมกัน อย่างนี้ก็เรียกว่ามีรสเสมอกัน เป็นการสมรสในภาษาธรรมะ หรือภาษาบาลีก็ตามภาษาตามทางธรรมมีความหมายที่บริสุทธิ์สะอาดอย่างนี้เสมอไป

พ่อแม่

ที่นี้มาถึงคำว่า 'พ่อแม่' ภาษาชาวโลกๆ ที่เราเรียกกันว่า พ่อว่าแม่ ก็หมายถึง ผู้ให้กำเนิดเกิดมา

แต่ในภาษาธรรมะอันลึกซึ้งนั้น พ่อหมายถึงอวิชา แม่หมายถึงตณหา ล้วนแต่ต้องฆ่าเสียให้ตายอย่างทีพระพุทธรเจ้า

ท่านตรัสว่า “*มาตร์ ปีตร์ หนุตวา ออกตณฺณสิ พราหมณ*” เป็นต้น
 ว่าจะให้ฆ่าพ่อแม่เสียแล้วเป็นคนอกตัญญู จึงจะถึงนิพพานอย่างนี้
 พ่อผู้ให้กำเนิดคืออวิชา แม่ผู้ให้กำเนิดคือตันทา พ่อแม่ในภาษา
 ธรรมะในชั้นสูง ท่านเล็งความหมายกันอย่างนี้ กลายเป็นสิ่งที่ต้อง
 ฆ่าต้องทำลายเสียแล้วจึงจะบรรลุถึงนิพพาน พ่อแม่ในภาษาคน
 ภาษาชาวบ้าน ภาษาเด็ก ๆ นั้น ก็คือ ผู้ที่เรียกกันว่าพ่อแม่ ๆ อยู่
 เป็นประจำวัน

เพื่อน

คำว่า ‘เพื่อน’ ภาษาชาวบ้าน ภาษาโลก ๆ นี้ก็เรียกว่า เพื่อน
 ว่าเกลอว่านั่นนี่กันตามที่ใช้กันอยู่เรียกว่าเพื่อน คนที่ทำอะไรถูก
 ใจตนก็เรียกว่าเพื่อน

แต่เพื่อนหรือสหายหรือมิตรในภาษาธรรมะนั้น หมายถึง
 ธรรมะโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือธรรมะที่ทำให้ความพันทุกข์ให้ ระบุชื่อ
 ลงไปว่า อสังขารคิณมรรค หรืออวัจจันคิณมรรค นี้ พระพุทธเจ้า
 ท่านตรัสว่าว่าเป็นกัลยาณมิตรอย่างยิ่งของคนทุกคน คำว่า เพื่อน
 ในภาษาธรรมะ หมายถึง อริยอวัจจันคิณมรรค มืองค์แปดประการ
 สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ ฯลฯ ดังนี้ เป็นต้น นี่คือนิพพานในภาษา
 ธรรมะ

ศัตรู

คำว่า 'ศัตรู' ศัตรูภาษาโลก ภาษาคนก็คือ คนที่เราเกลียด และคนที่กำลังต้องการทำอันตรายเราเรียกว่า ศัตรู

แต่คำว่าศัตรูในภาษาธรรมะนั้นหมายถึงจิตใจของตัวเองที่ตนตั้งไว้ผิดๆ จิตใจของตัวเอง และตนเองนั้นแหละตั้งมันไว้ผิดๆ นั้นแหละคือศัตรู จิตที่เราตั้งไว้ผิดๆ นั้นแหละคือศัตรู ไม่ใช่คนนอกตัวเรา ไม่ใช่คนที่อยู่นอกตัวเราเหมือนที่ชาวบ้านเขาเรียกกันว่า ศัตรูนั้น มันศัตรูภาษาคน ศัตรูภาษาธรรมะ คือ จิตที่ตั้งไว้ผิด เมื่อใดจิตตั้งไว้ผิด เมื่อนั้นมีศัตรู และเกิดอยู่ในใจ เกิดขึ้นในใจ เกิดจากจิตใจ มีศัตรูอยู่ในอกในใจ เมื่อใดจิตนั้นตั้งไว้ถูก ประกอบไปด้วยธรรม เมื่อนั้นไม่มีศัตรู มีมิตร

ของเหม็นคาว เหม็นเน่า

คำสุดท้ายที่อยากจะพูดถึง ก็คือ คำ 'ของเหม็นคาว เหม็นเน่า' ปลาเน่า เป็นต้น เราเรียกกันว่าของเหม็นคาว ของเน่าในภาษาคน ภาษาโลก

แต่ของเน่าของเหม็นคาวในภาษาธรรมนั้น พระพุทธเจ้าท่านตรัสระบุถึงกิเลส เช่น อภิขมา-ความอยากได้เกินประมาณ หรืออัสมิมานะ-ความมีตัวตน ยกหูชูหางเป็นตัวกูของกูขึ้นมาอย่างนี้เรียกว่าของเหม็นคาว

ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นคำธรรมดาที่สุดแล้วที่เอามาเป็นตัวอย่าง มาเปรียบเทียบให้เห็นว่า ภาษาคนกับภาษาธรรมนั้นมันแตกต่างกันอย่างไร เมื่อท่านทั้งหลายทบทวนดูแล้วก็จะเห็นได้ว่า นี่เอง เป็นต้นเหตุ เป็นมูลเหตุที่ทำให้เราฟังธรรมะไม่รู้เรื่อง ฟังธรรมะชั้นสูงสุดที่เป็นปรมาตม์ เป็นอภิธรรมชั้นลึกซึ่งนั้นไม่รู้เรื่อง เพราะเราไม่เข้าใจภาษาธรรมะ เข้าใจแต่ภาษาคนอย่างเดียว ภาษาพระอรีย์เจ้า เราเข้าใจไม่ได้

การหัวเราะ

ตัวอย่างเหมือนว่า ‘การหัวเราะ’ มีภาษิตว่า ‘การที่หัวเราะ ร่วนไปอย่างนั้น เขาเรียกว่า อากาการของเด็กอ่อนนอนเบาะ’ คิดดูเถิด เราก็ยังชอบหัวเราะร่วนกันอยู่นั่นเอง ทั้งที่เป็นอาการของเด็กอ่อนนอนเบาะ เราก็ไม่รู้จักละอาย เราชอบหัวเราะกัน ร่าเริง ร่วนกันไป สรวลเสเฮฮากันไป

ทำไมว่า “หัวเราะเหมือนอาการของเด็กนอนในเบาะ” ก็คิดดูเถิดว่า เด็กนอนในเบาะมันก็ยิ้มแหยอยู่อย่างนั้น

แต่ถ้าจะเป็นการหัวเราะอย่างภาษาพระอรีย์เจ้ากันบ้างแล้ว ก็จะต้องหัวเราะเยาะสังขารที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ที่มีความเปลี่ยนแปลง เรารู้เท่าทันแล้วหัวเราะเยาะสังขาร หรือหัวเราะเยาะกิเลสตัดทอนว่าต่อไปนี่มันทำอะไรเราไม่ได้ อย่างนี้จึงเรียกว่า

หัวเราะที่ควรแก่คำว่าหัวเราะที่มีความหมายที่มีคุณค่าที่มีประโยชน์

การร้องเพลง

คำว่า 'ร้องเพลง' การร้องเพลงเหมือนที่ร้องกันอยู่แค่ตามวิทญ คือ อากาการของเด็กร้องไห้ หรืออากาการของคนร้องไห้ พระอริยเจ้า ท่านจัดมันในฐานะเป็นอากาการร้องไห้ เพราะต้องทำปาก ทำคอ ทำเสียง ทำลิ้น ทำอะไรเหมือนกับการร้องไห้

ถ้าเป็นการร้องเพลงจริงๆ ตามแบบของพระอริยเจ้าแล้ว ก็ คือ การเห็นธรรมะแล้ว เปล่งอุทานอันสูงสุดออกมา เป็นการแสดงความจริงบ้าง เป็นการแสดงความพอใจในธรรมะบ้าง เป็นการบรรเลงในทางธรรมะออกมา หรือกล่าวอุทานเป็นธรรมะออกมา นี่จึงจะเป็นการร้องเพลงที่แท้จริง

การเดินรำ

ทีนี้ก็มาถึง 'การเดินรำ' นิยมกันมาก อุตสาห์ไปหัดกัน ไขให้ลูกสาวลูกชายไปหัดกัน เสียเงินเสียทองเป็นอันมาก นั้นมันคือ อากาการของคนบ้า พระอริยเจ้าเรียกการเดินรำว่าอากาการของคนบ้า ไปเปรียบเทียบดูเอาเองก็แล้วกันว่ามันเป็นอากาการของคนบ้าอย่างไร ถ้าไม่บ้าแล้วมันคงไม่ลุกขึ้นเดินไม่ได้ เคยคำนวณกันไว้ว่า มันต้องบ้าเกินกว่า ๑๕ % มันจึงจะหมดความละอาย ลุกขึ้นเดินได้ จึงถือว่าการลุกขึ้นเดินรำนี้เป็นอากาการของคนบ้า

แต่ถ้าจะเป็น การเดินรำตามแบบของพระอริยเจ้าแล้ว ต้องหมายถึงคำว่า 'ธรรมนันทิ' คือ การลุกขึ้นเดินรำเยาะเย้ยกิเลส หรือแสดงความหลุดพ้นแล้ว ไม่ติดบ่วงของอุปาทานทั้งสี่ที่เท้าที่มือที่แขน ที่ขา ที่คอ เป็นมือเท้าแขนขาที่อิสระรำฟ้อนอยู่ได้ เพราะไม่ถูกอุปาทานผูกมัด นี่จึงจะเรียกว่าเดินรำตามแบบพระอริยเจ้า

คิดดูเถิด ถ้าเรารู้กันแต่ทางภาษาคน คงไม่อาจจะฟังคำเหล่านี้เข้าใจ ผู้ที่มีปัญญาพูดว่า "นกไม่เห็นฟ้า" คนโง่ๆ ก็ไม่เชื่อ ทำไมนกจะไม่เห็นฟ้า เพราะนกมันบินอยู่ในฟ้า

คนมีปัญญาจะพูดว่า "ปลาไม่เห็นน้ำ" คนโง่ๆ ก็ไม่เชื่อ ไม่เคยนึกว่า ปลาอยู่ในน้ำนั้นไม่อาจจะเห็นน้ำ เพราะมันถึงน้ำ มันรู้จักน้ำ

หรือว่า ไล่เดือนที่มุดอยู่แต่ในดิน ก็ไม่เห็นดิน

หรือว่า หนอนที่จมอยู่ในคูด เกิดในคูด ตายในคูด ก็ยังไม่เห็นคูด

ในที่สุด คนนั่นเองไม่เห็นโลก คนที่นั่ง นอน เดิน ยืน อยู่ในโลกนี้แหละ ไม่เห็นโลก เป็นผู้ไม่เห็นโลก ถ้าเป็นผู้เห็นโลกแล้ว คงไม่จมอยู่ในโลก คงจะขึ้นมาเสียจากโลกมาอยู่กับธรรมะ

คนไม่รู้ภาษาธรรมเหมือนหนอนจมอยู่ในคูด

เพราะคนจมมุดอยู่ในโลกเหมือนหนอนจมอยู่ในคูด จึงรู้แต่

ภาษาคนไม่รู้ภาษาธรรม เพราะว่ามัวจมอยู่แต่ในโลก เหมือน
 หนอนจมอยู่ในคู เหมือนไส้เดือนจมอยู่ในดิน เหมือนปลาจมอยู่
 ในน้ำ เหมือนนกไม่เห็นฟ้า ดังนั้นคนจึงไม่รู้ภาษาธรรม คนรู้แต่
 ภาษาคนเลยฟังภาษาธรรมไม่ถูก

อาตมาจะยกตัวอย่างภาษาธรรมะ อย่างรุนแรงมาให้ฟัง เช่น
 ภาษาธรรมะจะพูดว่า "ยิ่งเดินจะยิ่งไม่ถึง"

คนธรรมดาก็ฟังไม่ถูก เพราะการเดินนั้น ภาษาคนหมายถึง
 ว่า ต้องการอะไรสักอย่างหนึ่ง แล้วก็เดินไปเที่ยวหา เดินไปจะ
 เอาให้ได้

ยิ่งเดินก็ยิ่งไม่ถึงคือ ไม่ถึงความสงบ ไม่ถึงนิพพาน นิพพาน
 จะถึงได้เพราะไม่ต้องการ เพราะไม่อยาก เพราะไม่หวัง เพราะ
 ไม่ปรารถนา จึงไม่ต้องเดิน ไม่เดินจึงจะถึงนิพพาน ยิ่งเดิน ยิ่ง
 ไม่ถึง ยิ่งเอายิ่งไม่ได้ ยิ่งเอาคือ ยิ่งมีตัณหา อยากเอานั้นอยากเอานี้
 เป็นนั่นเป็นนี่ มันก็ยิ่งไม่ได้ พอหยุดเอาเสียเท่านั้น มันก็ได้เต็มที่
 ขึ้นมาทันที

เกี่ยวกับ 'การส่งเสียง' ภาษาธรรมะจะพูดว่า "การส่งเสียง
 นี้จะไม่ดัง ไม่ส่งเสียงนั้นแหละจะดัง"

หมายความว่า ถ้าเรามีสมาธิ มีความสงบ มีความรำงับแล้ว
 เสียงของธรรมะจะดังขึ้นมาในจิตใจ หรือจะพูดว่า สิ่งที่เรา
 พูดได้นี้ ไม่ใช่ธรรมะ ไม่ใช่ของจริง สิ่งที่เป็นธรรมะแท้จริง เอา

พูดไม่ได้

อาตมาพูดอยู่ตลอดเวลา นี้ ยังไม่ใช่ธรรมะ ยังไม่ใช่ของจริง เป็นแต่เสียงที่แสดงออกไป เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจว่า จะไปถึงของจริงได้อย่างไรเท่านั้นของจริงนั้นเอามาพูดไม่ได้ยิ่งพูดเท่าไร ยิ่งไม่เป็นของจริง พูดได้ก็แต่วิธีที่จะแนะนำที่จะบอกกันว่า ทำอย่างไรจึงจะถึงของจริง ดังนั้นต้องเลิกพูดกัน

เป็นอันว่าจบเรื่องของการเปรียบเทียบในระหว่างภาษาคน กับภาษาธรรม และขอให้ท่านทั้งหลายเอาไปคิดไปนึกดูให้ดีว่า มันจริงตามที่อาตมานึกหรือไม่

อาตมานึกว่าเดี๋ยวนี้เราฟังเทศน์ ฟังปาฐกถา ฟังธรรม เทศนากันมา ตั้ง ๑๐ ปี ๒๐ ปี ๓๐ ปี แล้วก็มี แต่ทำไมจึงฟังไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่อง ไม่เห็นธรรม ไม่ถึงธรรม ที่ฟังไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่อง นี้ก็เพราะว่าฟังไม่ถูก

ทำไมจึงฟังไม่ถูก ก็เพราะรู้แต่ภาษาคน ไม่รู้ภาษาธรรม รู้ฟังแต่ภาษาคน ไม่รู้ฟังภาษาธรรมะ พอได้ยินภาษาธรรม ก็เอาภาษาคนเข้าไปจับ เหมือนคนที่โง่เอาคำว่า 'ความว่าง' ในภาษาคนไปจับกันเข้ากับภาษาธรรมเลยไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจแล้วพูดอะไรโง่ๆ ออกมาอีกมากมาย

นี่คือโทษของการที่ไม่รู้ภาษาคนและภาษาธรรมทั้งสองอย่าง ถือว่าเป็นคนประมาท ยังไม่ใช่บัณฑิตเลย ตรงตามที่พระพุทธ

ภานิตที่ตรัสว่า

“อบุปมตโต อุกา อตฺเถ อธิคณฺหาติ ปณฺชิตโต”

บัณฑิตยอมถือเอาซึ่งประโยชน์ทั้งหลายทั้งสองอย่างได้ เป็น
ผู้ไม่ประมาท

“อตฺถภาสิ สมยาริโร ปณฺชิตโตติ ปุจฺจติ”

คนฉลาดชื่อว่าเป็นบัณฑิต ก็เพราะรู้แจ้งแทงตลอดซึ่ง
อรรถะทั้งหลายทั้งปวง ดังวิสัยนามา ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา
เอว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ห้ามขบถให้ นนคือเขมือ.

- ๑) แง่ไหนแฉะ คือห้ามขบถ 4 นนคือเขมือ
หนีให้ไกล ดุจสวรรค์ หนีพ้นเขมือ
ห้ามขบถ รอดเท่าใด หนีด้วยคุณ
คนท่าไหน ละมือเขมือ เมื่อทำครบ ๑
- ๒) กอรั้งเขมือ เขมือมัน ขากมันเสียด
หน้าก็เกิด สมบูรณ์ดี มีผลยิ่ง
เป็นพระเจ้า มาช่วยเขา อด่าประจักษ์
ละเป็นมือ ทั่วทั้งแท้ แก่ทุกคน ๕
- ๓) พระพุทธองค์ ทรงเกรง ขนหนาม
๑ 4 นนคือ เขมือออกมา มีผล
พระพุทธองค์ มีมงกุฏ
สีสุภณ มีสีเขมือ เพราะเขมือเลย ๕

พุทธธรรม
๒๕ พค. ๓๓

มีมาร - ไม่มีมาร

มารไม่มี มารมี ย่อมไม่แก่
จะสิ้นแต่ ทยอยลด หมดความหมาย
ไม่มีสติ สว่างวิบาก ได้มากมาย
หรือสงบได้ ในใจ เข้าใจดี ๙

มารยังมี มารมี ย่อมแก่กล้า
ยิ่งรตหนัก สามารถ นิกรรมทั่ว
สว่างวิบาก ได้มากมาย ไม่มีภัย
จึงดีดอกบัว เยื้องขวาง สะท้อนสี เจริญ ๙

แล้วประหมัด ประหาร มารร้ายในทัยใฝ่ฝัน
ได้แปลเปลี่ยน ไม่มี อดวิหมีอัน
ไม่มีมาร มี ก็ไม่มีมาร ชาติก่อน
ให้พบเงื่อนงำ คำกล่าว ว่า มารเอง ๙

หม่อมเจ้า...

เป็น มหชน หรือ เป็น คน ?

เป็น มหชน หรือ เป็น คน เพราะ ๑๐๐๐
คน มีคน น้อย ๕๐๐ คน มีคน ๑๐๐ คน
แต่ ๑๐๐ คน เป็น คน แต่ ๕๐๐ คน
ยังไม่เป็น คน ๑๐๐๐ คน ได้ เกิด มา.

๑๐๐๐ คน ๑๐๐๐ คน ๑๐๐๐ คน
ถ้า มี คน ๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐
เพราะ คน ๑๐๐๐ คน ๑๐๐๐ คน
เป็น มหชน มี คน ๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน.

๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน
๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน
เพราะ คน ๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน
แต่ ๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน.

๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน
๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน
๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน
๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน

๑๐๐๐ คน มี คน ๑๐๐๐ คน

ความสุข

ความสุข คือ ความสงบ
ใจที่ว่างจาก ความขมขื่น ได้ร่ำเรียน
"แก๊งค์สุข, มีนิกิตสุข, จากเวลา"
แต่ดูให้ดี ๓ แห่ง ยี่สิบเศษปี

ถ้าเขาเอา ใจดีของเขา, ก็น่าจะมีสุข
ถ้ามีเขา เขาก็ "สุข" หรือเกษียณได้
เขาก็น่าจะ สุขแล้ว! อย่างน้อย
มีสุข เขาก็ หรือ สุขใหม่ ๕ ปีแน่ ของ

